

KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS

Pedagogikos fakultetas

Edukologijos katedra

Reda Skirpstaitienė

**MOTERŲ GEBĖJIMAS DERINTI UNIVERSITETINES STUDIJAS
IR DARBINĘ VEIKLĄ, KAIP SĖKMINGOS ASMENINĖS
KARJEROS PLĖTROS SĄLYGA**

Karjeros projektavimo magistrantūros studijų programos baigiamasis darbas

Klaipėda, 2011

TURINYS

IVADAS	4
I. ŠIUOLAIKINĖS MOTERS ASMENINĖS KARJEROS ERDVĖ	9
1.1. Moters karjeros istorinės ištakos pasaulyje ir Lietuvoje.....	9
1.2. Lyčių vaidmenų samprata šiuolaikinėje visuomenėje.....	17
1.3. Sociokultūriniai ir ekonominiai veiksniai, įtakojantys moters vaidmenų kaitą visuomenėje.....	21
1.4. Moters asmeninės karjeros samprata visuomenės pokyčių kontekste.....	26
II. UNIVERSITETINIŲ STUDIJŲ IR DARBINĖS VEIKLOS DERMĖ – SĖKMINGOS MOTERS ASMENINĖS KARJEROS PAGRINDAS	30
2.1. Šiuolaikinės moters saviraiškos galimybės.....	30
2.2. Nuolatinio mokymosi idėja dirbančios moters gyvenime.....	32
2.3. Moterų profesinio pasirengimo ir tobulinimosi poreikiai planuojant asmeninę karjerą.....	34
2.4. Moterų darbo ir aukštojo mokslo studijų derinimo galimybės Lietuvoje.....	36
2.4.1. Galimybės mokytis aukštosiose mokyklose.....	36
2.4.2. Valstybės politika darbo ir studijų derinimo atžvilgiu.....	38
2.4.3. Moterų problemos, kylančios dalyvaujant profesiniame rengimesi ir/ar tobulinimesi.....	39
2.4.4. Asmeninę karjerą realizuojanti moteris – išsilavinusi moteris.....	40
III. MOTERŲ GEBĖJIMO DERINTI UNIVERSITETINES STUDIJAS IR DARBINĘ VEIKLĄ PATIRTIS GYVENIMO REALYBĖJE: PASIEKIMAI, PROBLEMOS IR PERSPEKTYVOS	43
3.1. Tyrimo metodika ir charakteristika.....	43
3.2. Tyrimo rezultatai.....	47
IŠVADOS	77
LITERATŪRA	78
SANTRAUKA	86
SUMMARY	88
PRIEDAI	

IVADAS

Temos aktualumas. XXI a. pradžią galima įvardinti postmodernizmo ir globalizacijos amžiumi, kuriam būdingi spartūs ekonominiai, kultūros ir socialiniai pokyčiai. Lietuva, atkūrusi nepriklausomybę bei tapusi Europos Sąjungos nare, išgyvena ypatingą laikotarpį. Jos raidą veikia trys procesai: transformacija, globalizacija bei europeizacija. Tai specifiniai procesai, susiję tarpusavyje ir darantys įtaką ekonominiams, socialiniams, politiniams, kultūriniais veiksniams. Visi šie procesai skatina žinių visuomenės formavimąsi. Šiame kontekste mokymasis įgyja ypatingą reikšmę. Lietuvos visuomenė mokosi gyventi globaliame pasaulyje, būti „europietiška“ (Zuzevičiūtė, 2007).

Nebepakanka kartą įgytos profesijos, norėdami prisiderinti prie besikeičiančios darbo rinkos bei naujų technologijų, siekdami kuo daugiau išmanyti ir žinoti, skubama įsigyti naujų kompetencijų. Suaugę asmenys jau turi aiškius siekius gyvenime, yra pasirengę išspręsti problemas, todėl suvokia, kad reikia tobulėti ir siekti naujų žinių ir gebėjimų. Turėdami nemažai patirties, suaugusieji aiškiai suvokia mokymosi svarbą. Nemažiau svarbus ir vidinis pasitenkinimas siekiant naujų žinių ir kompetencijų. Mokymasis visą gyvenimą tampa ne tik valstybinių institucijų, mokymo įstaigų, bet ir pačių piliečių rūpesčiu bei noru išlikti konkurencingu darbo rinkoje. Karjeros projektavimas kaip visą gyvenimą trunkantis procesas šiuolaikinėje žinių visuomenėje tampa ypač aktualus dėl daugelio priežasčių. Pirmą, darbo rinkos poreikių kaita darosi vis spartesnė. Žmonėms vis dažniau tenka keisti veiklos pobūdį. Svarbu ne tik išlikti, bet ir būti konkurencingam bei sėkmingam darbo rinkoje. Antra, sparti darbo rinkos poreikių kaita bei žinių tapimas esmine sėkmės sąlyga konkurencija grįstoje rinkos ekonomikoje kelia naujus reikalavimus ir jos subjektų gebėjimams gauti tokių žinių, kurios leistų, kaip minėta, ne tik išlikti, bet ir laimėti konkurencinę kovą (Pukelis, 2002).

XX a. pab. – XXI a. pradžioje labai aktyviai pasireiškia moters noras būti pripažintai visuomenėje (moksle, politikoje, profesinėje, kūrybos srityje, versle) ir išsilaisvinti iš uždaros šeimos erdvės. Tradicinę šeimą, kurioje vyras yra šeimos „galva“, šeimos aprūpintojas, o moteris – namų šeimininkė, vaikų gimdytoja ir auklėtoja, keičia moderni šeima, kurioje vyras ir moteris yra lygiaverčiai partneriai, kartu dirbantys, kuriantys ir puoselėjantys šeimą (Maslauskaitė, 2004).

Šiuolaikinei moteriai tenka didelis krūvis: bandydama sėkmingai suderinti motinystę ir profesinės karjeros galimybes bei akademinės studijas, moteris susiduria su įvairiomis problemomis. Moters saviraiškai didelę įtaką turi jos, kaip asmens, pripažinimas visuomenėje, nuolatinio tobulėjimo siekis ir savo gabumų atskleidimas. Tačiau mokymosi ir darbinės veiklos derinimas teikia moteriai tiek vidinius, tiek išorinius išbandymus. Konfliktus neretai sukelia moters

pastangos pilnavertiškai atlikti ir tradicines funkcijas šeimoje, ir įsitvirtinti profesinėje veikloje bei aktyviai veikti kitose sociokultūrinėse gyvenimo srityse (Reingardienė, 2004; Stankūnienė, 2005).

Norėdamos sėkmingai siekti karjeros profesinėje veikloje, moterys turi nuolat tobulintis, stengtis integruotis į kuriamą nuolatinio mokymosi sistemą (Barkauskaitė, 2006). Mokymosi motyvų gali būti keletas, tačiau išsilavinusiai moteriai yra lengviau kilti karjeros „laiptais“, konkuruoti darbo rinkoje, išsilavinusi moteris labiau pasitiki savimi ir save gerbia kaip asmenybę.

Šiuolaikinėje visuomenėje vis daugiau kalbama ne tik apie profesinę, tačiau ir apie asmeninę karjerą: galimybę realizuoti darbe ir šeimoje, gilinti žinias ir tobulinti įgūdžius, nuolat mokytis ir siekti aukštesnių rezultatų visose gyvenimo srityse. Šiame kontekste įdomu panagrinėti moters galimybes derinti skirtingas veiklas – darbą ir mokymąsi.

Remiantis užsienio mokslininkų (Harrington, Harrigan, 2006; Isaksson, Johansson, Lindroth, Sverke, 2006; Qinghai, Bassam, Gunn, Siv Lindroth, 2007; Coogan, Chen, 2007; Chope, 2008; Donald, Linington, 2008; Wolfinger, Mason, Goulden, 2009) darbais galima teigti, jog moterų karjeros bei „darbo-šeimos“ derinimo problemų klausimais yra aktyviai diskutuojama.

Lietuvoje motinystės ir karjeros suderinamumo problemos daugiausiai tyrinėjamos sociologų, besidominčių šeimotyros klausimais: šeimos vertybių kaitos problemomis, moters vaidmens visuomenėje kaita domisi A. Mitrikas (2000; 2001; 2003; 2006; 2007); Lietuvos šeimos geneze, funkcijomis, raida domisi S. Stankūnienė (1999; 2003; 2005; 2007), A. Maslauskaitė (2004; 2007); moterų bei lygių lyčių galimybių ir šeimos klausimus savo darbuose aptaria A. Purvaneckas (2001), G. Purvaneckienė (2001; 2008); moterų karjeros klausimais rašė A. Zdanevičius (2004), moterų karjeros ir šeimos dilemos problemas analizavo J. Reingardienė (2004).

XX a. pabaigoje – XXI a. pradžioje Lietuvoje apgintos ir kelios daktaro disertacijos moters galimybių problematikos kontekste. Tai N. Stankevičienė (1997), parengusi disertaciją „Švietimo įtaka moterų veiklos galimybių plėtrai Lietuvos visuomenėje“, bei A. Valackienė (2001), rašiusi tema „Skirtingų kartų moterų profesinė karjera: padėties ir požiūrio vertinimas Lietuvoje“.

Lietuvos edukologijos mokslo atstovų, besidominčių šeimos edukologija, darbuose (Bajoriūno, 1997; 2004; Rupšienės, 2001; Litvinienės, 2002; Gaigalienės, 2002; Braslauskienės, 2003; Miškinio, 2003; 2006) dažniausiai yra nagrinėjama šeimos, kaip socialinio konstrukto, kaita, šeimos formų, vaidmenų pokyčiai ir jų įtaka šeimos gyvenimui. Tačiau moters galimybės sėkmingai derinti studijas ir darbinę veiklą mokslinėje literatūroje nėra plačiai atskleidžiamos, nepakankamas dėmesys skiriamas karjeros siekiančių moterų galimybių tyrimams.

Moters asmeninės karjeros plėtros galimybių tyrinėjimai gali būti daugiaaspekčiai, jie apima labai įvairias šiuolaikinės moters gyvenimo sritis. Tačiau moters gebėjimas sėkmingai suderinti akademinės studijas, o taip pat pilnavertiškai gyventi šeimoje, įvairiapusiškai veikti profesinėje ar kūryboje erdvėje tyrinėtas tik epizodiškai.

Taigi labai **aktualu** išsamiau tirti moterų gebėjimą derinti darbinę veiklą ir universitetines studijas, nes būtent universitetinės studijos yra orientuotos į bendrą visuminį asmens pasirengimą veikti visuomenėje, visapusiškai atliepti laikmečio iššūkius. O sėkminga asmeninė šiuolaikinės moters karjera – tai pirmiausia prasmingas, kompetencijomis pagrįstas atsakas į šiuos iššūkius.

Mokslinė problema: kaip moters akademinė studijų ir darbinės veiklos dermė sąlygoja sėkmingos jos asmeninės karjeros kūrimą?

Hipotezė: moters gebėjimas suderinti universitetines studijas bei savo darbinę veiklą sąlygoja sėkmingą jos asmeninės karjeros plėtrą.

Darbo objektas – moters akademinė studijų ir darbinės veiklos dermė.

Darbo tikslas – išanalizuoti moterų gebėjimą sėkmingai derinti universitetines studijas ir darbinę veiklą, kaip sėkmingos jų asmeninės karjeros plėtros sąlygą.

Darbe keliami šie **uždaviniai**:

1. Išanalizuoti moters asmeninės karjeros sampratą bei jos plėtrą sąlygojančius veiksnius šiuolaikinėje visuomenėje.
2. Išnagrinėti moters, kuriančios asmeninę karjerą, universitetinių studijų ir darbinės veiklos dermės galimybių sąlygas.
3. Ištirti akademinės studijas bei darbinę veiklą derinančių moterų požiūrį į šių veiklų dermės galimybes asmeninės karjeros plėtros atžvilgiu.

Teoriniai tyrimo metodai:

- mokslinės literatūros analizė;
- dokumentų analizė;
- lyginamoji analizė;
- abstrahavimas.

Empiriniai tyrimo metodai:

- anketinė apklausa;
- statistinė duomenų analizė (SPSS programa, 17.0 versija);
- kontent (turinio) analizė.

Darbas grindžiamas šiomis metodologinėmis nuostatomis:

1. *Pragmatizmo filosofijos nuostata*, skatinanti išmokyti individą spręsti realias gyvenimo problemas ir, sukaupus tokių problemų sprendimo patirtį, pasiekti maksimalią asmeninę gerovę nepažeidžiant tų normų, kurios galioja visuomenėje. Kiekvieno individo poreikiai skirtingi, todėl ugdymo turinio pagrindą turi sudaryti ne mokymas(-is) spręsti konkrečias problemas, o šių problemų sprendimo procesas. Individui reikia ne pasyviai prisitaikyti prie susiklosčiusių aplinkybių, o aktyviai ieškoti šiose aplinkybėse tų komponentų bei aspektų, kuriuos būtų galima panaudoti asmeninei gerovei, taip pat pertvarkant aplinkybes norima kryptimi (Bitinas, 2000, p. 153). Nes tik išmokusi spręsti realias problemas, su kuriomis susiduria savo gyvenime, moteris galės jaustis save realizavusi kaip asmenybė.
2. *Egzistencializmo filosofijos nuostata* apie žmogaus subjektyvųjį pasaulį ir jo egzistenciją. Žmogus turi išsiskirti iš kitų būtybių sąmoningu santykiu su būtimi – jos, taip pat ir savo būties pažinimas, paties žmogaus pastangos suprasti šį pasaulį ir būti jame. Svarbiausia žmogaus aktualizacija, realizacija konkrečioje tikrovėje (Bitinas, 2000, p. 162).
3. Remiamasi laisvojo ugdymo paradigmos *šiuolaikine humanistine teorija*, kurioje žmogus suvokiamas kaip galintis laisvai apsispręsti, pasirinkti. Laisvas pasirinkimas siejamas su kritinio mąstymo sklaida, gebėjimu vertinti visuomenines struktūras, kurios veikia individo gyvenimą ir veiklą. Didžiausia vertybė kiekvieno žmogaus gyvenime yra jo paties gyvenimas. Lygybė tai kiekvieno vienoda teisė kiek galima labiau išvystyti save, savo individualumą, kitoniškumą (Bitinas, 2000; Kuzmickas, 2009). Žmogus gimdamas įgyja teises pažinti visas gyvenimo sritis, jose atsiskleisti, dalyvauti, kurti ir būti pripažintas. Šias teises turi tiek moterys, tiek vyrai, nepaisant lyties (Tijūnėlienė, 2004). Moteris savo iniciatyva pasirenka, kiek jai reikia siekti mokslo ir kaip tobulėti. Moteris plėtoja savo asmeninę karjerą laisvai apsispręsdama, tapdama atsakinga, iniciatyvi, sąmoninga asmenybė, priimanti sprendimus, gebanti racionaliai veikti ir prasmingai kurti.
4. *Mokymosi visą gyvenimą idėja* - kuriama visus individus įtraukianti visuomenė, suteikianti lygias mokymosi galimybes visą gyvenimą visiems žmonėms. Ugdymasis pirmiausia grindžiamas poreikiu išmokyti mokytis visą gyvenimą ir planuoti, kaip suderinti mokymąsi, darbą ir šeimos gyvenimą; siekiama aukštesnio švietimo ir kvalifikacijos lygio visose srityse, kad būtų garantuotas aukštos kokybės mokymas ir mokymasis, kad žmonių žinios bei įgūdžiai atitiktų besikeičiančius darbo vietų, darbdavio reikalavimus ir darbo metodus (*Mokymosi visą gyvenimą memorandumas*, 2001). Išsiugdžiusi gebėjimą derinti studijas ir darbą, moteris gali visapusiškai tenkinti savo poreikius, plėtoti interesus, leidžiančius jai kurti sėkmingą asmeninę karjerą.

Darbe vartojamos šios pagrindinės sąvokos:

- **Asmeninė karjera** – 1. Veiklos kelias, pasirinktas atsižvelgiant į asmens poreikius. 2. Per visą gyvenimą asmens vykdomas darbas ir funkcijos (Karjeros projektavimo vadovas, 2005);
- **Gebėjimas** – fizinė ar psichinė galia atlikti tam tikrą veiksmą, veiklą, poelgį; mokėjimo prielaida ir padarinys. Fizinis gebėjimo pagrindas – sveikata, psichologinis – gabumai, įgyti sugebėjimai, intelektas, pedagoginis – žinios, mokėjimai, įgūdžiai, socialinis – teisė veikti ir kt. (Jovaiša, 2007, p. 80);
- **Plėtra** – plėtotė, raida (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 2000, p. 567);
- **Dermė** – vienybė, sandora (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 2000, p. 116);
- **Akademinis** – priklausantis aukštajai mokyklai, susijęs su aukščiausia mokslinio tyrimo įstaiga (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 2000, p. 5);
- **Veikla** – veikimas, darbas (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 2000, p. 917).

Darbą sudaro: įvadas, trys skyriai, išvados, literatūros sąrašas, santrauka lietuvių ir anglų kalbomis, priedai.

I. ŠIUOLAIKINĖS MOTERS ASMENINĖS KARJEROS ERDVĖ

1.1. Moters karjeros istorinės ištakos pasaulyje ir Lietuvoje

Amžių tėkmėje susiklostė du požiūriai moterį ir vyrą, kurie nusako žmogaus gyvenimo sritis. Pirmasis požiūris *moteriškasis*, kuris labiau priklauso gamtos ir prigimties sričiai, antrasis – *vyrishkasis* – atspindintis kultūrą. Moteris įvairiais amžiais buvo apibūdinama labai skirtingai. Ji buvo ir vyro vergė, ir ragana, ir dama, ir šeimos židinio saugotoja, ir motina. Požiūrį į moterį bei moters misiją tiek senovėje, tiek dabartiniiais laikais dažniausiai lėmė ir lemia skirtinga kiekvienos tautos kultūra, tradicijos, religija. Tradiciniame požiūryje į moterį, ji yra „tylioji“ visuomenės dalis, sauganti ir puoselėjanti tradicines vertybes, jas perteikianti naujai kartai.

Vydūnas teigė (1933), jog moterys skiriasi nuo vyrų tuo, jog jos ieško dalyko esmės, arba to kas tikrai gražu ir kilnu. Jis moterį vadina „gyvenimo vartais“, „gražumo žiedu“. A. Maceina (1996) išskiria tokias svarbiausias moters savybes: intuityvus mąstymas, bendrinimas, turinio suteikimas, vidinis aktyvumas, nuoširdumas, pastovumas. Filosofas ir teologas R. Grucė (1994) išskiria šiuos pagrindinius moters bruožus: gerumą ir motiniškumą, kaip siekį kurti, sugebėjimą pasiaukoti, globoti.

Lietuvių grožinės prozos pradininkės (Žemaitė, G. Petkevičaitė–Bitė, Lazdynų Pelėda, Šatrijos Ragana ir kt.), nežiūrint jų skirtingų požiūrių, su meile rašė apie moterį. Rašytojos, pedagogės, visuomenės veikėjos M. Pečkauskaitės nuomone, *moteris* pasižymi šiomis savybėmis: ji jautresnė, religingesnė už vyrą, labiau ilgisi vertybių, kurių materialusis pasaulis negali suteikti. Moteris geriau už vyrą suvokia šio pasaulio laikinumą, labiau jaučia gyvenimą, nes dovanoja gyvybę naujoms kartoms. M. Pečkauskaitė teigia, jog moteris – meilės atstovė, meilės skelbėja, o svarbiausias moters tikslas – mylėti. Pedagogės manymu, tai ir moters pašaukimas (Tijūnėlienė, 1998, p. 78).

V. Daujotytės (1992) nuomone, *moteris* pasaulį pažįsta giliau, nes tai lemia jos prigimtis. M.A. Pavilionienė (1998) *moterį* apibūdina kaip – švelnią, jausmingą, intuityvią, dvelkiančią ramumu asmenybę, pasiaukojančią šeimos gyvenimui, laimei ir gerovei.

Be to, moteris skiriasi nuo vyro ir psichologinėmis ypatybėmis – ji švelnesnė, draugiškesnė, meilesnė, labiau koketuoja, yra jautresnė, atsargesnė, rūpestingesnė, labiau orientuota į šeimą; moteris labiau reaguoja į stresą, lengviau prisitaiko prie besikeičiančių sąlygų, geriau jaučia grožį.

Šiuolaikinio pasaulio nestabilumas apsunkina moters misijos ir tapatybės supratimą, todėl kyla būtinybė atsigręžti į Šventąjį Raštą ir pažvelgti, ką Dievo žodis sako apie moters vaidmenį Dievo plane. Biblijoje sakoma, kad moteris ir vyras yra tolygios prigimties, tačiau turi savitus

skirtumus ir tais skirtumais papildė vienas kitą. „Savo panašumu į Dievą <...> vyras ir moteris yra lygūs, bet skirtingi pagal prigimtine lytį. Biblija neduoda pagrindo lyčių skirstymui į aukštesnę ar žemesnę, nes jos yra lygiavertės. Lyties pasirinkimas nėra žmogaus valioje, todėl ji nėra kultūros nelemta“ (Juškienė, 2010, p. 33).

Tačiau iš istorijos žinoma, kad moteris ne visada turėjo vienodą statusą su vyrais visuomenėje, net teisę į mokslą moteris ne visada turėjo. Antikos laikais vaikai buvo auklėjami namuose, kur šeiminkaudavo moterys. Berniukų ugdymas buvo tėvo rūpestis, tačiau greta tėvo buvo ir namų mokytojas. Mergaičių mokslu labiau rūpinosi motina: mergaitės mokėsi verpimo, audimo, siuvinėjimo, o taip pat muzikos bei šokių. Antikinę šeimą valdė tėvas, tačiau nebuvo atstumta ir motina, ją gaubė etinė ir religinė pagarba (Žilionis, 2003).

Viduramžiais moters ugdymą lėmė luominė padėtis. Mergaitės mokėsi namų ūkio darbų, būti maldingomis, švelniomis ir gailėstingomis. Feodalų dukros auklėjamos namuose, prižiūrint motinai ir auklėtojoms. Visas to laikmečio mokymas ir auklėjimas rėmėsi religine ideologija, todėl turtingos mergaitės skaitymo ir rašto mokytis buvo siunčiamos į moterų vienuolynus. Viduramžiais dažnai turtingų tėvų dukros būdavo raštingesnės už jaunuolius (Žilionis, 2003).

Tačiau moterys visais laikais siekė tobulėti, siekė išsivaduoti nuo buities ir būti lygios su vyrais, kurie visuomet stengėsi valdyti pasaulį. Moters noras būti lygiaverte su vyrais visose gyvenimo srityse ir paskatino kovoti dėl lygių teisių į mokslą, padėti visuomenėje, valstybės valdyme ir t.t. XIX a. viduryje Jungtinėse Amerikos Valstijose pradėjo formotis feministiniai moterų judėjimai (Slecza, 2005).

Feminizmas (pranc. *feminisme*, nuo lot. žodžio *femina* – moteris) – tai socialinis, istorinis, kultūrinis, procesas, įvairiose šalyse buvo veikiamas šalies tradicijų, mokslo pasiekimų, kultūros, politikos. Tai moterų judėjimas už lygias teises su vyrais, kurio tikslas – moterų padėties visuomenėje pagerinimas. Įvairiose šalyse įvairiais laikotarpiais šis judėjimas reiškėsi įvairiai, tačiau jo pradžia buvo maždaug vienoda tiek JAV, tiek Europoje – XIX a. vidurys, kai moterys siekė turėti balsavimo teisę. Svarbiausia mintis buvo ta, kad laisvo piliečio teisės negali būti suteiktos tik vyrams, negali būti piliečių lygybės, jeigu privilegijomis naudojasi tik pusė piliečių (Slecza, 2005). Šis moterų judėjimas turi įvairių siekių, nes kovoja dėl socialinės gerovės, vaiko ir moters sveikatos, tautinių tradicijų puoselėjimo, sporto populiarinimo, gamtosaugos ir pan.

Europoje feminizmas plačiau pasireiškė Anglijoje. 1847 m. moterys įsteigė Moterų politinę asociaciją. Nuo angliško žodžio *suffrage*, reiškiančio balso teisę, moterys buvo vadinamos sufražistėmis. 1866 metais Britanijos Parlamentui buvo įteikta Peticija, pasirašyta pusantro tūkstančio moterų, kurios reikalavo apsvarstyti moterų teisę balsuoti. Parlamentas Peticiją ignoravo, Nacionalinė draugija buvo uždaryta. 1848 m. JAV S. Falls surengė konferenciją, kurioje buvo

aptariamoms moters politinių, ekonominių teisių problemoms. Remiantis Amerikos Nepriklausomybės Deklaracija, moterys patvirtino Nuomonių ir išvadų deklaraciją, kurioje išdėstė moterų padėtį.

Jungtinėse Amerikos Valstijose pirmosios feminisčių organizacijos įsikūrė 1869 m. Be balsavimo teisės moterys akcentavo ekonominę laisvę; pasisakė prieš patriarchalinius santykius, siekė moterų lygiateisiškumo politikoje, kultūroje, visuomeniniame ir asmeniniame gyvenime. Per keletą dešimtmečių moterims pavyko pagerinti savo politinę bei socialinę padėtį. XIX a. JAV feminizmas buvo pažangiausias. Amerikos feministės daug prisidėjo dėl vergijos panaikinimo.

XX a. pr. pirmosios moterys Europoje, iškovojusios balso teisę buvo suomės, 1905 m., vėliau sekė norvegės ir danės. 1918-1920 m. balsavimo teisę gavo ir daugiau moterų: lietuvės, belgės, vokietės, lenkės, kanadietės bei amerikietės (Sleccka, 2005).

Šiuo laikotarpiu feministinis judėjimas Europoje sulėtėjo, kadangi pagrindinį siekį – balsavimo teisę – moterys gavo, jos siekė dalyvauti šalies valdyme, įtakoti kultūrinius bei socialinius procesus. Moterys vienijosi į organizacijas, kūrė veiklos programas, aktyviai dalyvavo visuomeniniame gyvenime, partinėje veikloje, tarptautiniuose moterų forumuose. Beveik du amžius trukusi moterų kova už savo teises baigėsi jų pergale: Europos ir JAV šalių Konstitucijose įteisintos vyrų ir moterų lygios teisės. 1975 metus Jungtinės Tautos paskelbė Moters metais, o 1979 m. priėmė Moterų visų diskriminavimo formų panaikinimo konvenciją (Sleccka, 2005; Paviliovienė, 2010).

Devintajame dešimtmetyje JAV (Kalifornijos, Vašingtono, Mičigano, Nebraskos valstijose) buvo įstatymu bandyta sustabdyti diskriminaciją, aiškinant, kad dėl diskriminacijos į darbo rinką ir politiką patenka nekvalifikuoti individai. Teigta, kad atsižvelgiant į lytį, rasę ar socialinę grupę blokuojami karjeros keliai stipriems, konkurentams, taip ignoruojant jų asmeninius gebėjimus ir profesinę patirtį.

Dabarties pasaulyje moterys yra pasiekusios daugybę laimėjimų daugelyje politinių struktūrų ir partijų, vis daugiau moterų užima vadovaujančias pareigas. Įtakingiausių politikų gretose matome politikas moteris Suomijoje, Vokietijoje, Jungtinėse Valstijose, Didžiojoje Britanijoje ir t.t. Tai prezidentės, premjerės, ministrės, valstybės sekretorės, valstybės kanclerės, diplomatės, tarptautinių institucijų ir organizacijų vadovės.

Pasaulio valstybės skiriasi istorine, politine ir ekonomine raida bei pažanga, jose skirtingai pasireiškia socialinės nelygybės įveikimo pastangos. Šiuolaikinis pasaulis akivaizdžiai pakito ir pripažinus moterų kūrybinį potencialą, bei jį naudojant visuomenės gerovei kurti, pagerėjo žmonijos gyvenimo kokybė.

Sovietų Sąjungos griūtis paspartino lyčių lygybės ir lygių galimybių įteisinimo bei lyčių lygybės ir lygių galimybių politikos įgyvendinimą. Įstojimas į Europos Sąjungą moterims atvėrė naujus horizontus diegiant lygių galimybių politiką (Pavilionienė, 2010).

Lietuvoje, kaip ir kiekvienoje valstybėje, feministinis judėjimas turėjo savo kelią. XIX a. antroje pusėje prasidėjęs aktyvus moterų judėjimas buvo glaudžiai susijęs su lietuvių kalbos ir kultūros išsaugojimu ir puoselėjimu, o taip pat ir kova dėl Lietuvos nepriklausomybės.

Jau XIX a. pradžioje Lietuvos moterys įsitraukė į labdaros organizacijų veiklą. 1808 m. Vilniuje buvo įkurta pirmoji mišri labdaros draugija, kuri gyvavo ir XX a. pradžioje. 1844 m. buvo įkurta „Gailestingųjų seserų draugija“, kurią globojo kunigai. Tuo metu didelė dalis labdaros draugijų veikė prie bažnyčių (Jurėnienė, 2006). 1896 m. įsteigta Lietuvos socialdemokratų partija, kurios programoje buvo įrašytas abiejų šalių politinis lygiateisiškumas (Liukinevičienė, 2005).

Dar XIX a. pirmoje pusėje moterys pradėjo dalyvauti visuomeninėje veikloje. Tai padėjo naikinti visuomenėje nusistovėjusius stereotipus, kad visa visuomeninė veikla (valsčius, turgus, kaimo susirinkimai) priklauso vyrams, o moterims paliekamas tik namų ūkis. Vyraujant tokiam (tradiciniam) vaidmenų suvokimui, moterims reikėjo pasipriešinti šiems stereotipams ir siekti įsitvirtinti vyriškoje vertybių hierarchijoje. Pirmosios šį barjerą peržengė bajoraitės, kurių nemaža dalis XIX a. antroje pusėje įsitraukė į visuomeninę veiklą ir tautinį judėjimą (Jurėnienė, 2006).

Šiauliuose 1875 m. grafienė A. Zubovienė įkūrė mergaičių našlaičių prieglaudą, kurioje mergaitės lankė trijų klasių mokyklą (pensioną), mokėsi tvarkyti namų ūkį ir rankdarbių. 1898 m. buvo patvirtinti „Šiaulių žydų moterų pašalpos neturtingiesiems draugijos įstatai“ ir buvo *pradėta kurti mergaičių švietimo sistema*. Vilniuje veikė moterų mokymo įstaigos. Kaip rodo statistiniai duomenys, moterų išsilavinimo lygis kilo: 1873 m. valstybinėse pradinėse mokyklose mokėsi 575 merginos, o jau 1900 m. mokėsi 4313 merginos (Jurėnienė, 2006). 1902 m. varpininkų įkurtos Demokratų partijos programoje numatyta kovoti už abiejų lyčių politinę ir švietimo lygybę. 1919 m. moterims suteikta visiška rinkimų teisė. 1928 m. buvo įkurta aukštąjį mokslą baigusiu moterų draugija.

Anksčiausiai į visuomeninę veiklą ir tautinį judėjimą įsitraukė bajoraitė G. Petkevičaitė-Bitė. Ji baigė Mintaujos mergaičių mokyklą, bitininkystės kursus Deltuvoje, tačiau tėvo liepiama liko namuose Joniškėlyje ir ėmė slapta mokytojauti, ypač siekė lavinti mergaites. 1890 m. ji įkūrė pirmąją labdaros organizaciją „Žiburėlis“, kurios tikslas buvo šelpti ir mokyti gabius vaikus. „Žiburėlio“ branduolį sudarė pasiturinčios moterys: S. Ruščikaitė-Montvilienė, R. Eidrigėvičienė, F. Povickaitė-Bortkevičienė, M. Grincevičiūtė-Janulienė, E. Jodinskaitė, M. Putvinskaitė-Žmuidzinavičienė, I. Gruževskaitė-Antanavičienė, E. P. Brazdytė-Perekšlienė, I. Čepulytė (Jurėnienė, 2006).

XX a. pradžioje Vilniaus ir Kauno gubernijose veikė 13 moterų draugijų, kurios užsiėmė įvairia globėjiška veikla: globojo ligonius, neturtingas mergaites, prostitutėmis tapusias moteris, tarnaujančias ir dirbančias mergaites, teikė labdarą vaikams, globojo beturčius ir likimo nuskriaustuosius, o taip pat skatino moterų visuomeninį aktyvumą (Jurėnienė, 2006).

1922 m. buvo įkurta Lietuvos Katalikų Mokslo Akademija (LKMA) ir Lietuvoje veikė iki pirmosios sovietų okupacijos, o 1956 m. buvo atkurta Romoje. Tiek tarpukario laikotarpiu, tiek ir vėliau šioje veikloje entuziastingai dalyvavo ne tik dvasininkai, bet ir pasauliečiai mokslininkai, jų tarpe ir gausus būrys moterų, skleidusių įvairių mokslo sričių mokslines idėjas (Vasiliauskienė, 2000).

XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje taip pat sustiprėjo ne tik tautinis, bet ir feministinis judėjimas. Didelį darbą nuveikė moterys rašytojos G. Petkevičaitė-Bitė, M. Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana, Žemaitė, L. Didžiulienė-Žmona, Lazdynų Pelėda, S. Kymantaitė-Čiurlionienė, O. Pleirytė-Puidienė-Vaidilutė. Jos žadino tautinę savimonę, skatino Lietuvos moteris dalyvauti tautos kuriamajame darbe. 1905 m. Vilniuje įvyko „Tarptautinis moterų susirinkimas“. 1905 m. rugsėjo 22 d. Vilniuje buvo įsteigtas Lietuvos moterų susivienijimas, kuris siekė lygių teisių vyrams ir moterims. Susivienijimo branduolį sudarė O. Brazauskaitė-Mašiotienė, O. Pleirytė-Puidienė, F. Bortkevičienė ir S. Landsbergaitė. 1905 m. spalį šios moterys dalyvavo Visos Rusijos moterų suvažiavime kaip atskiras visuomeninis vienetas ir čia susilaukė pripažinimo bei palaikymo (Vailionytė, 2000).

1907 m. rugsėjo 27 d. Kaune įvyko I moterų suvažiavimas, kuriame aktyviai buvo keliami lyčių lygiateisiškumo klausimai. Jame dalyvavo visas to meto moterų elitas: G. Petkevičaitė-Bitė, S. Kymantaitė-Čiurlionienė, O. Pleirytė-Puidienė, Žemaitė, M. Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana, C. Leonienė, F. Bortkevičienė, L. Didžiulienė. Taip pat dalyvavo įvairių pažiūrų ir socialinių sluoksnių moterys: socialistės, demokratės, katalikės, kaimo ir miesto moterys. Suvažiavime buvo gilinamasi į moterų organizacijų, švietimo ir auklėjimo klausimus (Liukinevičienė, 2005). Buvo kalbama apie lygias vyrų ir moterų teises. Kalbėta apie tai, kad moterims būtina lavintis, o taip pat nutarta reikalauti iš vyriausybės sumažinti alkoholinių gėrimų monopolį. Teigta, kad pašalinus šias blogi gimdančias prielaidas pagerėtų moterų socialinė ir ekonominė padėtis. Karščiausios diskusijos, kilusios dėl moterų darbo ir profesinių sąjungų, parodė, „kad moterys suprato profesinio jungimosi svarbą kovojant dėl savo socialinės padėties bei naujo socialinio vaidmens įtvirtinimo visuomenėje“ (Jurėnienė, 2006, p. 61).

Julija Žymantienė-Žemaitė, Liudvika Didžiulienė-Žmona, Gabrielė Petkevičaitė-Bitė ir kitos moterys savo literatūriniais kūriniais daug prisidėjo ne tik prie lietuvių nacionalinės kultūros kūrimo, tačiau, kaip liudija gausūs šaltiniai (Jurėnienė, 2006; Telksnytė, Račkaitis, 2004; Vanagas, 1979), šios moterys buvo aktyvios visuomenininkės, pažangų idėjų skleidėjos, dalyvavo labai konkrečiose socialinėse veiklose, rodydamos asmeninį pavyzdį, telkė kitas moteris.

I moterų suvažiavimas, įvykęs 1907 metais, buvo labai svarbus visuomeninio gyvenimo įvykis Lietuvoje. Apie šį įvykį daug rašė Lietuvos ir užsienio spauda. Pirmą kartą moterų problemos

buvo iškeltos plačiu mastu kaip visos tautos problemos. Tai įkvėpė moteris tolesnei visuomeninei veiklai.

Tradicinė visuomenės nuostata į moterį tuo laikotarpiu dar vis buvo konservatyvi. Todėl dažnai neryžtingumas, nepasitikėjimas savo jėgomis, baimė imtis svarbių darbų lėmė moterų „užsidarymą“ namuose, viešumos vengimą. Besikuriančiose valstybės valdymo struktūrose vadovaujančių moterų pavyzdžių, į kurių galima būtų lygiuotis, nebuvo.

1937 m. gruodžio 10-12 dienomis Kaune įvyko II moterų suvažiavimas, kuriame dalyvavo 1000 atstovių iš 30-ies moterų organizacijų. II moterų suvažiavimui vadovavo pirmininkė V. Lozoraitienė, vicepirmininkė P. Pikčilingienė, narės A. Hunebelienė, dr. O. Narušytė ir kt. (Jurėnienė, 2006). Šis suvažiavimas nuo pirmojo skyrėsi savo brandumu: buvo nagrinėjama moters ekonominė, socialinė, visuomeninė ir kultūrinė veikla. Buvo kalbama apie moters pareigas, sveikatos problemas, didelio vaikų mirtingumo priežastis. E. Gimbutienė skaitė pranešimą „Ekonominė moters buitis Lietuvoje“, kuriame buvo nurodyti reikalavimai skiriant į pareigas atsižvelgti į žmogaus sugebėjimus, o ne į lytį. Taip pat moterys buvo skatinamos siekti profesijos, mokytis amatų, buvo keliami ekonominio savarankiškumo klausimai. Buvo kalbama apie moterų dalyvavimą švietimo sistemoje, o taip pat buvo keliami ir kiti tuo laikmečiu moterims reikšmingi klausimai tokie kaip: moteris politikoje, mene ir literatūroje ir net tautos gynimo klausimas. II moterų suvažiavime buvo akcentuojama moters vaidmuo šeimoje, dalyvavimas ne vien tik visuomeninėje, bet ir politinėje veikloje, moters atleidimas iš darbo. Tai buvo paskutinis vieningas moterų judėjimo darbas. Iki pat pirmosios sovietų okupacijos 1940 m., moterų judėjimas siekė atgauti savo teises šalies politiniame gyvenime (Jurėnienė, 2006).

Moterų pozicijų stiprėjimas visuomeniniame gyvenime sietinas ir su mokslinėmis idėjomis. Arkivyskupas Mečislovas Reinys buvo vienas pirmųjų mergaičių pedagogikos kūrėjų Lietuvoje. Jis gaivino Motiejaus Valančiaus mintis, kad moteris turi teisę ir privalo šviestis, mokytis. Jis iškėlė mergaičių lavinimosi uždavinius:

1. Religijos įsisąmoninimas (tapti kilnia asmenybe)
2. Protinis lavinimas (pažinti save, kūną ir sielą; kelti ateities tikslus ir k.t.)
3. Dorinis lavinimasis (pamaldumas ir skaistybė)

Pasak O. Tijūnėlienės (2003), arkivyskupas M. Reinys, buvo vienas iš pirmųjų nepriklausomoje Lietuvoje, moters psichiką tyrimų objektu pasirinkęs mokslininkas. Mokslininkas atskleisdamas moters prigimtį ir psichikos bruožus, formavo nuomonę apie moters vertingumą bei tinkamumą darbui tose srityse, kuriose turi polinkių ar gebėjimų. Prof. M. Reinys labai prisidėjo prie viešosios nuomonės formavimo apie lyčių vertingumą. Jis pabrėžė, kad mergaitė, kaip ir kiti žmonės, turi įgyti specialų ir dorinį išsilavinimą, kad galėtų gerai atliktų pasirinktos profesijos

pareigas. Mokslininkas puoselėjo lyčių lygybę bei vertę ir daug prisidėjo prie mergaičių ugdymo sistemos kūrimo Lietuvoje (Tijūnėlienė, 2000; 2003).

Jau XIX a. pabaigoje Lietuvos moterys pradėjo kelti reikalavimus švietimo, pilietinio aktyvumo klausimais. Moterys dalyvavo tautiniame judėjime, o 1905 m. iškėlė reikalavimus suteikti moterims politines teises, kurias gavo tik 1919 m. 1920 m. moterys išrinktos į Steigiamąjį Seimą ir pradėjo įgyvendinti moterų politines teises, tačiau 1936 m. išleistas *Seimo rinkimų įstatymas* moterims buvo nepalankus ir užkirto kelią dalyvauti Seime. Prieš II-ąjį pasaulinį karą (1940 m.) išryškėjo didelis socialinis ir ideologinis moterų judėjimo susiskaidymas.

Sovietinėje Lietuvoje buvo sušaukta keletas moterų suvažiavimų (1949, 1965, 1972, 1982), kurių keliama tikslai ir uždaviniai atspindėjo tuometinės ideologijos esmę: gilinti savo profesines žinias ir politiškai lavintis; studijuoti ir mokytis valdyti techniką; siekti mokslo naujovių, technikos pažangos, mechanizuoti sunkius darbus; mokslo darbuotojoms telkti jėgas, kad laboratorijose gimtų brandūs atradimai, būtų tobulinama nauja technika; rašytojoms – kurti brandžius literatūros ir meno kūrinius; rūpintis savo pamaina – vaikais ir kt. Šiuo laikmečiu moterims kovoti už lygias teises su vyrais jau nereikėjo. Tačiau tai buvo pasityčiojimas iš moters, moteriškumo: turėdamos lygias teises su vyrais, iš tiesų moterys turėjo daug didesnę darbų ir rūpesčių našta, negu vyrai (Daukantienė, 2006). Šie tarybinės moters veiklos idealai buvo daugelio gyvenimo negerovių priežastis. Buvo suformuota vieša nuomonė, kad nevalia skirstyti darbų į vyriškus ir moteriškus, moterys dirbo sunkiausius darbus su įvairia technika: dirba statybininkėmis, dažytojomis, krovėjomis, plaukia į jūrą. Taigi moters veikla tikrai neapsiribojo vien namais, greičiau atvirkščiai – socialinė veikla bei profesinė karjera buvo traktuojamos kaip ypač svarbūs moters siekiai gyvenime. Tačiau tokiu būdu buvo visiškai pažeistas moters individualumas, jos savasties esmė. „Tarybinė“ moteris – tai tarsi sovietinio laikmečio simbolis: dirbdama sunkius statybininkės ar mechanizatorės darbus prarado savo moteriškumą. „Sovietmečiu pažeista esminė tiesa, kad ne pareigų vienodumas, bet vienodas pareigų vertingumas turi būti vyrų ir moterų lygybės pagrindas“ (Tijūnėlienė, 2000, p. 58).

Atkuriant Lietuvoje nepriklausomybę moterys aktyviai dalyvavo Lietuvos persitvarkymo Sąjūdžio veikloje, nacionalinio mokslo bei kultūros atkūrimo bei atsinaujinančioje valstybės politinėje veikloje.

Tarp kitų teigiamų pokyčių, kuriuose dalyvavo moterys, paminėtina ir tai, kad keičiantis politiniam klimatui 1992 m. Lietuvos Katalikų Mokslo Akademijos Centro valdyba vėl perkelta į Lietuvą. LKMA, kurios gretose daug moterų mokslininkių, įgyvendina ir inicijuoja mokslinės ir visuomeninės veiklos krypties sisteminius šeimoms, motinystės ir tėvystės socialinės ir moralinės būklės tyrimus ir prevencines programas; kurios leidžia siūlyti alternatyvias priemones mažo gyventojų gimstamumo, emigracijos, abortų, nevaisingumo, skyrybų, pamestinukų, įvaikinimo problemoms įveikti. Tuo tikslu įkurta LKMA Šeimoms ir gyvybės problemų studijų grupė. Lietuvos

Katalikų Mokslo Akademija jungia daugiau kaip 400 narių Lietuvoje ir užsienyje, tarp jų apie 160 yra moterys. Moterys mokslininkės per visą LKMA veiklos laikotarpį daug nuveikė mokslo populiarinimo, organizacinėje bei administracinėje srityse (Boruta, 2000). Atkūrus Lietuvos Katalikų Mokslo Akademią Lietuvoje, 10 mokslininkų buvo išrinkta akademikais. Iš jų 2000 m. dvi moterys: biochemikė prof. habil. dr. Sofija Kanopkaitė ir etnologė prof. habil. dr. Adelė Vyšniauskaitė. Taip pat 2000 m. buvo išrinkta pirmoji moteris LKMA Garbės narė kalbininkė dr. Antanė Kučinskaitė. Šių mokslininkų straipsniai, parašyti bendradarbiaujant su užsienio mokslininkais padeda skleisti Lietuvos mokslo pažangą (Vasiliauskienė, 2002).

Paminėtina tai, jog 1991 m. atkurta Lietuvos universitetų moterų asociacija, taip pat pradėjo veikti moksliniai lyčių studijų padaliniai. Dabar veikia keturi Lyčių studijų (Moters studijų) centrai prie Lietuvos universitetų, kurių nariai skaito paskaitas lyčių lygybės klausimais. Visos moterų organizacijos nuosekliai demonstruoja pagarbą visoms lytims ir deda pastangas, kad lyčių lygybės klausimai visose visuomenės srityse būtų prioritetingi (Liukinevičienė, 2005).

Pažymėtina, kad III Lietuvos moterų suvažiavimas taip pat įvyko jau postsovietiniu laiku – 2000 m. gruodžio 2 d. Vilniuje, praėjus dešimt metų nuo Lietuvos nepriklausomybės atgavimo. Jį organizavo įvairios Lietuvos moterų nevyriausybinės organizacijos, kurių tuo metu buvo daugiau nei 70. Nuo II Lietuvos moterų suvažiavimo III Lietuvos moterų suvažiavimą skiria ne tik ilgas laiko tarpas, bet ir sovietinės visuomenės diegtas mentalitetas. Susirinkusios į III Lietuvos moterų suvažiavimą moterys tęsia gyvybingiausias I ir II Lietuvos moterų suvažiavimų tradicijas: moterų bendruomenės sutelktumo, sprendžiant svarbias darbo, švietimo, sveikatos apsaugos ir kitas problemas, pilietiškumo, o taip pat atsakomybės už savo valstybės dabartį ir ateitį ugdymo klausimus. Aptariamas moterų bendruomenės indėlis į Lietuvos ekonomiką ir moterų elito raiškos klausimai, šeimos institucijų raida, kaimo moterų padėtis, tarptautinės integracijos procesas, žiniasklaidos ir kitų veiksnių įtaka, telkiant ir ugdant Lietuvos moterų bendruomenę. Suvažiavimo metu akcentuojamas regionų vaidmuo, siekiant išryškinti įvairiuose Lietuvos miestuose ir rajonuose susiformavusias problemas ir siūlomi jų sprendimo keliai (III Lietuvos moterų suvažiavimo medžiaga, 2000).

2005 m. rugpjūčio 27 d. Vilniuje buvo surengtas ir IV Lietuvos moterų suvažiavimas, kurio programoje buvo ne tik diskusijos apie moterų bendruomenės problemas, bet ir idėjų mugė, operos premjera, dailininkų paroda bei mokslininkų konferencija.

Kiekvienas regionas suvažiavime pristatė ataskaitą apie moterų pažangą per 15 nepriklausomybės metų tokiomis temomis: skurdas, švietimas ir lavinimas, smurtas, sveikata, ekonomika, instituciniai mechanizmai, sprendimų priėmimas, žmogaus teisės, visuomenės informavimo priemonės, mergaitė, aplinka, instituciniai ir finansiniai susitarimai. Suvažiavime dalyvavo apie 2 tūkst. delegačių – labiausiai nusipelnusių moterų judėjimui regionuose. Renginyje

taip pat dalyvavo ir Europos Sąjungos pareigūnai, Šiaurės šalių Ministrų Tarybos atstovai, diplomatai, kiti svečiai.

Nevyriausybės moterų organizacijos vylėsi, kad po suvažiavimo visuomenėje vyraujantys stereotipai dar labiau keisis, o lygios galimybės vyrams ir moterims bus stipriau įtvirtintos ne tik įstatymais, bet ir žmonių sąmonėje.

Dabar Lietuvoje moterys ypač aktyviai dalyvauja politinėje, mokslinėje, kultūrinėje veikloje, užima aukštus postus tiek politikoje, tiek versle. Pastaruoju metu (2010-2011 m.) stebima situacija, jog daug svarbiausių valstybės postų (Prezidentės, Seimo pirmininkės, Krašto apsaugos ministrės ir kt.) užima moterys. Būtent jos ekonomiškai sudėtingu Lietuvai metu demonstruoja tvirtą politinę valią ir visapusišką politinę kultūrą, sugeba priimti svarbius sprendimus bei sutelkti darbui kitus specialistus, neįsiveldamos į politinius skandalus ir valstybės įvaizdžiui kenksmingas intrigas (o tai daug dažniau buvo stebima tada, kai šiuos postus užėmė politikai vyrai). Šiuolaikinės Lietuvos moterys stengiasi kurti asmeninę karjerą nuolat besimokydamos, derindamos tai su darbine veikla, siekia karjeros ir yra lygiavertės su vyrais visose srityse.

Apibendrinant galima teigti, kad požiūrį į moterį bei moters misiją tiek senovėje, tiek dabartinais laikais lemia skirtinga kiekvienos tautos kultūra, tradicijos, religija. Moteris ne visada turėjo vienodą statusą su vyrais visuomenėje, net teisę į mokslą moteris turėjo ne visada. Tačiau moterys visais laikais siekė tobulėti, siekė išsivaduoti nuo buitės ir būti lygios su vyrais. Moters noras būti lygiaverte su vyrais visose gyvenimo srityse paskatino kovoti dėl lygių teisių į mokslą, padėti visuomenėje, valstybės valdyme ir t.t. XIX a. pradėjo formuotis feministiniai moterų judėjimai. Lietuvos moterys švietėjos, rašytojos siekė pasireikšti pagal savo polinkius ir sugebėjimus: įgyvendinti savo gyvenimo tikslus, formuoti tautinę savimonę, ugdyti vertybes, skleisti savo prigimties galias. Dabar Lietuvos moterys ypač aktyviai dalyvauja politinėje, mokslinėje, kultūrinėje veikloje bei socialiniame gyvenime.

1.2. Lyčių vaidmenų samprata šiuolaikinėje visuomenėje

„Lyčių socialiniai vaidmenys – tai elgesys, nuostatos, vertybės, įsitikinimai, kuriuos tam tikra grupė mano esant tinkamus vyrams arba moterims pagal lytį (dėl jų lyties)“ (Bagdonas ir kt., 2007, p. 159).

Moters dalia visais laikais buvo sunkesnė, nei vyrų. Ir nors IX – XI a. Lietuvos šeimose buvo labai laukiami, mylimi, globojami abiejų lyčių vaikai, tačiau auganti mergaitė daugiau laiko praleisdavo dirbdama, o tuo tarpu berniukai buvo laisvesni, daugiau laiko skirdavo žaidimams

(Katarajienė, 2004). Bėgant šimtmečiams mergaičių diskriminacija ryškėjo: buvo varžomos jų teisės į mokslą, mergaitės misija buvo laikoma pasirengimas šeimos gyvenimui.

XX a. (tarpukario laikotarpiu) mokslininkas S. Šalkauskis taip pat bandė išryškinti lyčių individualumo bruožus bei jų poveikį veikti vienoje ar kitoje srityje, profesorius šiuo klausimu pateikė metodologines nuostatas. Keletas jų:

- individualių vyrų ir moterų skirtumų aiškinimas negali prieštarauti pagrindinei metafizinei vyrų ir moterų lygybei ir iš esmės vienodam jų vertingumui; lyčių skirtumai, nulemti jų prigimties, negali būti vertinami kaip teigiami ar neigiami, nepaisant to, kad įgimtose savybės veikloje gali tarnauti siekiant ir gėrio, ir blogio;
- svarbu suvokti, kokie yra pagrindiniai, esminiai lyčių skirtumai, priklausantys nuo prigimties, todėl negali būti niveliuojami;
- fiziologiniai vyrų ir moterų skirtumai lemia visus kitus skirtumus, tarp jų psichinius ir dvasinius; tolstant nuo materialinės prigimties, tie skirtumai mažėja, ypač gilinantis į dvasinę sritį;
- lyčių skirtumai lemia skirtumus ir kultūros gyvenime: vyrams būdingas aktyvumas palaikant ir tęsiant giminę, išorinę kuriamoji iniciatyva, moterims būdingas receptyvumas, t.y. – intuityvus išgyvenimas, vidinis kūrybinis aktyvumas (Tijūnėlienė, 2003, p. 201- 202).

J. Albrechtas (2005) pažymi, kad moters karjeros ypatumus lemia jos padėtis šeimoje bei visuomenėje. Lygindamas vyrų ir moterų elgesį siekiant karjeros, autorius pastebi, kad moterys vėliau negu vyrai nusprendžia siekti karjeros; dauguma moterų karjeros požiūriu yra pasyvesnės už vyrus; moterų profesinės sėkmės pagrindas – savirealizavimas, o vyrams tai „vyriškų“ profesijų platus ratas, papročiai, tradicijos; moterys karjerą suvokia kaip asmeninį augimą, o vyrams – tai ir prestižas, perspektyvios pareigos; moterys labiau negu vyrai mėgsta veikti individualiai ar mažose grupėse, o vyrai siekdami savo tikslų suburia komandas; moterys, skirtingai negu vyrai, vengia rizikuoti; moterys jautriau reaguoja į kritiką, asmeninius įžeidimus, rūpinasi gerų santykių palaikymu kolektyve.

Visi šie skirtumai, individualumai, kurie vadinami vyriškumu ir moteriškumu yra vienodai svarbūs ir reikšmingi. Taigi pati prigimtis nulėmė skirtingą vyrų ir moterų pasaulimą. Moters pasaulimui pasireikšti didžiausios galimybės sudarytos šeimoje.

Vis dažniau šiuolaikiniame pasaulyje sutuoktiniai bando įsivaizduoti savo gyvenimą kaip partnerystę. Norėdama dirbti, siekti karjeros ir kartu būti žavinga, moteris savo sutuoktiniui turi perduoti dalį krūvio auklėjant vaikus ir vedant namų ūkį (Albrechtas, 2005).

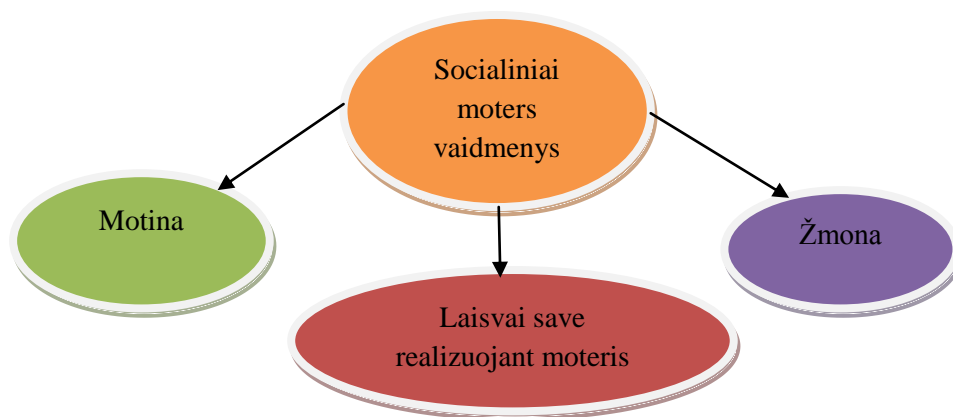
Socialiniai lyčių vaidmenys nuolat kinta ir priklauso nuo to, kokioje pasaulio šalyje, kokioje visuomenėje gyvename, kokie visuomenės įsitikinimai, tradicijos, kultūra ir t.t. Lyčių vaidmenys

priklauso nuo amžiaus tarpsnio (vienokius vaidmenis atlieka vaikai, kitokius – suaugusieji) (Bagdonas ir kt. 2007).

M. Kolpakovos (1999) nuomone, motinystė – tai vienas iš socialinių moters vaidmenų, todėl jam įtakos turi ir visuomeninės normos bei vertybės (Pileckaitė – Markovienė, Bumblytė, 2004). E.Badinter (1998) tyrinėjo XVII - XX a. motinystės nuostatas. Mokslininkė išskyrė tris svarbiausius socialinius moters vaidmenis (žr. 1 pav.):

- motinos;
- žmonos;
- laisvai save realizuojančios moters.

Įvairiais laikotarpiais vienas ar kitas vaidmuo tampa svarbesnis (Pileckaitė–Markovienė, Bumblytė, 2004, p. 12).

1 pav. Moters socialiniai vaidmenys

XX a. antrojoje pusėje prasidėjusi socialinė politinė moters emancipacija, kitaip atsižvelgė ir į šiuolaikinę moterį. Šeiminius vaidmenis padarė ne tokius svarbius. Išryškėjo naujas feministinis požiūris, kuriame iš naujo apmąstoma moters samprata.

Teigiama, jog moters savivertė priklauso ne tik nuo motinystės, bet ir nuo profesinės sėkmės, visuomeninės padėties, todėl būtina sudaryti sąlygas šeimos moteriai augti kaip asmenybei. Kitaip tariant moterys susiduria su šeimos, vaikų ar karjeros problema. Taigi išryškėjo dvi moters pasirinkimų galimybės:

- *Motinystė*, kaip moters pašaukimo, prigimties realizacija;
- *Karjera*, kaip intelektinių moters gabumų puoselėjimas ir jų raiška visuomenėje.

Nors motinystė yra prigimtine moters raiška, tačiau XXI a. pradžioje keičiantis aplinkai, socialinei, ekonominei situacijai egzistuoja nelabai palanki atmosfera motinystei, todėl dažnai moters apsisprendimą lemia, savęs ieškojimas ir kitoje erdvėje. Viena iš problemų: kaip suderinti

šeimą, motinystę su moters karjera. Tačiau dabar jau tai sprendžiama ne radikaliu būdu „arba – arba“, o stengiantis visus dalykus suderinti.

Vis daugiau moterų savo vaidmenį ne tik sieja su darbine veikla, bet ryžtasi siekti profesinės karjeros, nors šis siekis tradiciškai priskiriamas vyrams, o moters pareigos asocijuojasi su aukojimusi šeimai (motinos, žmonos, namų šeimininkės vaidmuo). Išryškėja šeimos, namų derinimas su karjera, darbine veikla. Griaunamos socialiai įtvirtintos elgesio normos, kur vyras yra šeimos maitintojas, pakeičia nauja šeimos koncepcija, kur vaikų globos, šeimos maitintojo vaidmenimis dalijamasi (Čyžiūtė, 2007).

Sociologiniai tyrimai rodo, kad moterys šeimoje priima įvairius sprendimus, rūpinasi namais, atlieka motinos, globėjos, sutuoktinės vaidmenį. Dauguma tyrimų profesinius vaidmenis laiko netradiciniais moters vaidmenimis, tačiau J. Kanapinskaitės (2005) atliktas tyrimas, kaip darbo ir šeimos vaidmenų sąveika veikia moters psichosocialinę savijautą, atskleidė, kad patenkintos darbu moterys yra patenkintos gyvenimu apskritai ir patiria mažiau streso (Kanapinskaitė, 2005). Įvairių vaidmenų derinimui turi įtakos moters asmeninės savybės, kurios lemia moterų sugebėjimą derinti įvairias veiklas. Savęs vertinimas, sąžiningumas, neurotizmas, depresiškumas, optimizmas, atvirumas patirčiai, sutarimas su aplinkiniais turi lemiamos įtakos vaidmenų atlikimo kokybei ir pasitenkinimo jausmui (Bagdonas ir kt., 2007).

XX a. pabaigoje Lietuvoje ir Europos valstybėse tradicinės šeimos samprata gerokai pasikeitė. Nors šeima kaip vertybė išliko svarbi, tačiau aiškiai pradėjo formuotis naujas požiūris: tarp jaunesnio amžiaus žmonių plinta požiūris į santuoką, kaip atgyvenantį institutą, vis labiau pateisinamos skyrybos, o noras turėti vaikų vis mažiau siejamas su šeimos sudarymu. Tuo pačiu metu vis labiau plinta teigiamas požiūris į dirbančias, savarankiškas moteris, kurios nori auginti vaikus vienos. Remiantis 1999 m. atlikto Europos vertybių tyrimo duomenimis pastebimi dirbančios moters vertinimo skirtumai Lietuvoje ir 32 Europos šalyse (Mitrikas, 2001).

XX a. paskutiniajame dešimtmetyje pasikeitė moters padėties ir vaidmens formuojant šeimą vertinimas, tradicinis šeimos kūrimo siejimas su santuoka. Europos vertybių tyrimo duomenys parodė, kad nuomonei, jog santuoka atgyvenusi 32 Europos valstybėse pritarė vidutiniškai 19,1% respondentų, o Lietuvoje – 20,5%. Ši nuomonė beveik vienodai paplitusi tarp vyrų ir moterų. Labiausiai šiai nuomonei pritaria jaunesnio amžiaus žmonės. Lietuvoje noras turėti vaikų vis mažiau siejamas su šeimos sudarymu. 1999 m. taip manančių respondentų buvo 18,9%, o 32 Europos šalyse – 14,6%. Labiausiai šiai nuomonei pritarė Suomijos, Švedijos, Jungtinės Karalystės, Olandijos, Danijos respondentai. Kartu padidėjo ir skyrybų pateisinimas. Labiausiai skyryboms pritarė Švedijos, Danijos, Suomijos, Olandijos, Slovėnijos ir Islandijos respondentai. Skyrybų nepateisino Maltoje, Rumunijoje, Ukrainoje, Lenkijoje ir Airijoje. Netoli šių valstybių buvo ir Lietuva, kur respondentai skyryboms nepritarė daugiau negu vidutiniškai Europoje.

1999 m. respondentų atsakymuose vyrauja teigiamas dirbančios ir savarankiškos moters vertinimas. Teiginiui „geriausia išeitis moteriai būti nepriklausomai – dirbti“ pritaria dvigubai daugiau moterų (25,7%), negu vyrų (11,7%). Europoje matomas didesnis pritarimas dirbančiai moteriai negu Lietuvoje. Tokia nuomonė formuojasi veikiant nevienodoms šalių ekonominės ir socialinėms sąlygoms.

Teiginiui, kad „moters gyvenimas pilnavertis, jei ji turi vaikų“, 1999 m. atliktas Europos vertybių tyrimas parodė, kad labiausiai vaikų turėjimas moters gyvenime reikšmingas Vengrijoje (94,4%), Latvijoje (90,6%), Ukrainoje (86,4%), Rusijoje (84,2%), Rumunijoje (83,2%), o mažiausiai reikšmingas Olandijoje (7,0%), Suomijoje (11,4%), Airijoje (16,5%), Šiaurės Airijoje (18,5%), Jungtinėje Karalystėje (20,2%) ir Švedijoje (24,4%). Lietuva, pagal pritarimą šiam teiginiui yra trylikta. Matoma, kad Vakarų Europos šalyse yra itin akivaizdus vaikų reikšmės gyvenimui ignoravimas (Mitrikas, 2001).

G.Purvaneckienės studijoje „Moterys ir vyrai Lietuvos visuomenėje“ (2009) pastebima, kad vertybinės nuostatos nuo 1990 m. iki 2009 m. (per visą Nepriklausomybės laikotarpį) išliko gana stabilios: šeima ir darbas – pagrindinės tiek moterų, tiek ir vyrų vertybės. Moterims šeima išlieka labai svarbi visą gyvenimą, ypač 20-39 metais, t.y. vaikų auginimo, laikotarpiu.

Nors motinystė yra prigimtinė moters raiška, tačiau XXI a. pradžioje keičiantis aplinkai, socialinei, ekonominei situacijai egzistuoja nelabai palanki atmosfera motinystei, todėl dažnai moters apsisprendimą lemia, savęs ieškojimas ir kitoje erdvėje. Viena iš problemų kaip suderinti motinystę su profesine karjera. Tačiau dabar jau tai sprendžiama ne radikaliu būdu arba - arba, o stengiantis abu dalykus suderinti.

1.3. Sociokultūriniai ir ekonominiai veiksniai, įtakoiantys moters vaidmenų kaitą visuomenėje

Pasak A. Zdanevičiaus (2004), tyrinėjantys moterų karjerą mokslininkai pastebi, jog vyrų ir moterų darbo bei karjeros sampratos skiriasi. Teigiama, kad moterys apie karjerą galvoja mažiau. Viena iš priežasčių yra ta, kad moterų karjerą daug dažniau nutraukia netikėti įvykiai, tokie kaip nėštumas, motinystės atostogos ir pan.

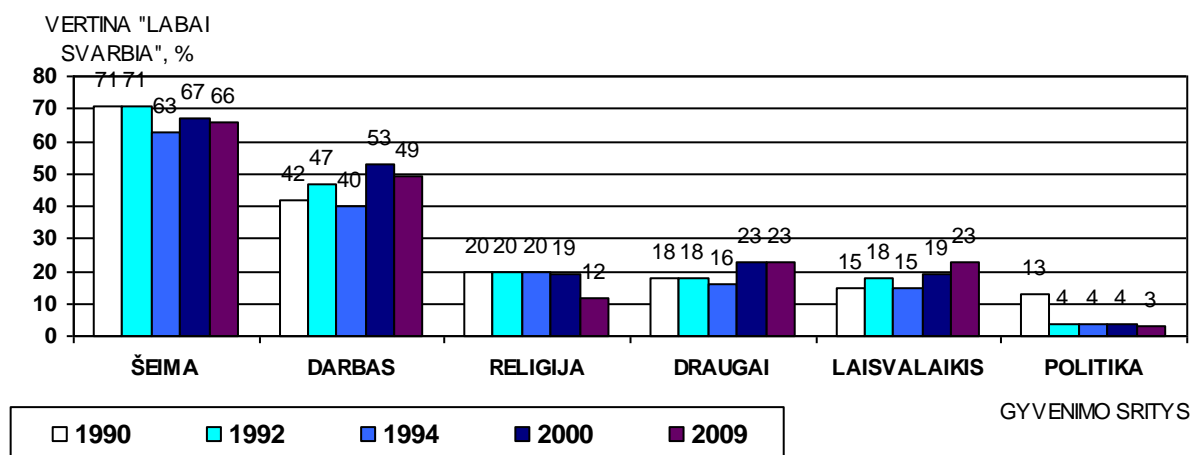
Moterų profesinė karjera yra socialinis reiškinys, susiformavęs visuomenės istorinio vyksmo procese kaip XIX a. antros pusės pramoninių revoliucijų padarinys (Valackienė, 2003). Anot A.Valackienės (2003, p. 50) „profesinė moterų karjera grindžiama moterų saviraiška, kuri sustiprina moterų autonomiškumą ir socialumą“. Autorė teigia, jog moters profesinė veikla suteikia jos gyvenimo kokybei pilnatvę, bei įtakoja asmeninę saviraišką.

Remiantis moterų priimamais sprendimais, renkantis profesiją, įsidarbinant, keičiant darbovietę, siekiant paaukštinimo ir t.t., A. Zdanevičius (2004, p. 81) išskiria keturis moterų karjeros sampratos elementus:

1. *Nuolatinė karjera* – tai moterys, kurių karjeros kelias nuoseklus ir pastovus, jos anksti priima sprendimus pasirinkdamos specialybę ir nuosekliai eina savo profesinio augimo link, šios karjeros moterys dažniausiai ilgą laiką dirbą toje pačioje darbovietėje.
2. *Lanksti karjera* – tai moterys, kurių karjeros samprata yra lanksti, jos yra linkusios keisti pareigas, darbovietę, netgi profesiją.
3. *Linearinė (nuosekli) karjera* – šios karjeros sampratos moterys dažniausiai pasiekia karjeros aukštumą, nes savo tikslo siekia kryptingai ir nuosekliai, patys pagrindiniai aspektai šios sampratos yra pastovūs, tačiau taktika yra kintanti, atsižvelgiant į situacijas, aplinkybes.
4. *Spiralinė karjera* – šioje sampratoje integruojasi keletas karjeros modelių remiantis asmenine patirtimi, pasiekimais, nesėkmėmis, atsižvelgiant į tam tikrus moters gyvenimo ciklus.

Moterų karjeros pradžioje dažniausiai dominuoja nuolatinės ir lanksčios karjeros sampratos modeliai, kurie vėliau virsta linearinės arba spiralinės karjeros modeliais.

Atliekant tyrimus, Lietuvoje vis dažniau pastebimas aktyvus moterų įsitraukimas į visuomeninį gyvenimą, asmeninės karjeros siekimas. Ši tendencija matoma ir G.Purvaneckienės studijoje „Moterys ir vyrai Lietuvos visuomenėje“ (2009). Tyrimų rezultatai leidžia teigti, jog nors moterys šeimą laiko svarbiausia gyvenimo sritimi tiek ir Nepriklausomybės atkūrimo laikotarpiu, tiek ir praėjus beveik dvidešimčiai metų, kas penkta moteris yra nusiteikusi aukotis dėl profesinės veiklos, o lyginant 2000 m. tyrimo rezultatus su 2009 m. rezultatais, darbo svarba yra nežymiai sumažėjusi, tačiau išlieka viena iš svarbiausių gyvenimo sričių (žr. 2 pav.). Šeimos, kaip labai svarbios gyvenimo srities, vertinimas pakito kiek mažiau lyginant su darbo vertinimu.

2 pav. Lietuvos moterų svarbiausios gyvenimo sritys

(pagal Purvaneckienę, 2009, p. 10)

Kiekvienas laikmetis iš naujo apibrėžia šeimos sampratą. Vykstant socialinėms, ekonominėms, kultūrinėms permainoms keičiasi ir Lietuvos šeima. Atliekami sociologiniai, demografiniai tyrimai konstatuoja, jog nyksta tradicinės šeimos bruožai, užleisdami vietą moderniajai šeimai. Lietuvos gyventojams šeima XX a. pab. – XXI a. pr. išlieka didžiausia vertybe, tačiau pažiūros į šeimą bei lyčių vaidmenis modernėja.

J. B. Elshtain (2002, p. 344) pabrėžia šeimos statuso egzistavimo svarbą, gyvuojančią per visą žmonijos istoriją. Jis teigia, „kad žmonės klestėtų, būtinas tam tikras šeimos idealas“, šeima „yra visuotinis žmonių kultūros pamatas“. Pasak Z. Bajoriūno (2004, p. 6) šeimoje „siekiama tolerancijos, <...> patiriama dvejonė, kančia, dorovės ir sielos apraiškos, <...> rūpinimasis vaikais ir gyvenimo vyksmo kokybe“.

G. Purvaneckienė (2009), apibendrindama Lietuvos gyventojų tyrimo 1994 m., 2000 m. ir 2009 m. atsakymus išskyrė šiuos pagrindinius bruožus, kuriais lietuviai įvardija idealią šeimą:

1. Šeima, turinti vaikų;
2. Materialiai apsirūpinusi šeima;
3. Šeima, kurioje tarp sutuoktinių yra artimi emociniai ryšiai;

Vykstančius šeimos pokyčius galima įvardinti šeimos transformacija, kurią patyrė visos poindustrinės šalys (Stankūnienė, Jonkarytė, Mitrikas, 2003). Lietuvoje ši kaita prasidėjo atgavus nepriklausomybę, keičiantis žmonių mąstymui. Lietuvoje palyginus su kitomis Baltijos šalimis (Latvija bei Estija), daug vėliau prasidėjo šeimos transformacija, matyt, tam įtakos turėjo ir katalikiška šeimos samprata. Ryškiausiai šeimos pokyčiais galima įvardinti:

- gimstamumo, vedybų sumažėjimas;
- vėlyvesnės santuokos;
- išaugęs porų, gyvenančių kartu neįregistravus santuokos, skaičius;
- pirmųjų vaikų gimdymo atidėliojimas vyresniam amžiui;
- nesantuokinių vaikų skaičiaus didėjimas (Stankūnienė ir kt., 2003).

Esminiai šeimos skirtumai pateikiami 1 lentelėje, kurioje išskiriami bruožai, būdingi tradicinei ir moderniai šeimai.

1 lentelė. Šeimos transformacijos požymiai

TRADICINĖ ŠEIMA	MODERNI ŠEIMA
Ankstyvos vedybos	Mažėja vedybų
Šeima kuriama vedybų keliu	Vedybos atidedamos vyresniam amžiui
Didelis santuokystės lygis	Daugėja neregistruotų šeimų
Pirmieji vaikai gimdomi jauname amžiuje	Pirmųjų vaikų gimdymas atidedamas vyresniam amžiui
Vyrauja vidutinės šeimos	Įsivyrauja mažvaikės šeimos
Maža ne santuokoje gimusių vaikų dalis	Daugėja ne santuokoje gimusių vaikų
	Daugėja viengungių
	Plinta savanoriška bevaikystė
	Įsigali moters dvigubos karjeros modelis

(Stankūnienė, Jonkarytė, Mitrikas, 2003, p. 52)

Santuokos patrauklumas vis menkėja, nes daugumai jaunų žmonių santuoka tampa nepriklausomybę varžančia institucija. Dažniausiai neįteisintos santuokos skatina vėlyvą motinystę ir tėvystę. Vėlyva motinystė padeda siekti moteriai profesinio pripažinimo, užtikrina abiem partneriams galimybę siekti karjeros, sukurti lygiavertę ekonominę partnerystę, (tačiau tuo pat metu sukelia ir problemas: nevaisingumo riziką, neatitikimą nuolat augantiems reikalavimams profesinėje veikloje ir kt.) (Jonutyte, 2007).

Vis labiau įsigali *moters dvigubos karjeros modelis* (dviguba karjera - tai šeimyninės ir profesinės veiklos derinimas vienu metu; tokia karjera teikia moteriai tam tikrus privalumus: finansinę nepriklausomybę, savęs kaip specialistės įtvirtinimą, didesnę šeimos materialinę gerovę; tačiau dvigubos karjeros modelis sukelia moteriai tiek vidinius, tiek išorinius konfliktus. Vaidmenų konflikto egzistavimą iššaukia moters pastangos atlikti tradicinius vaidmenis šeimoje ir siekis įsitvirtinti profesinėje veikloje. Skirtingų vaidmenų derinimas (žmonos, motinos, darbuotojos) sukelia vis didesnę moterų nuovargį. Jos jaučia baimę, kaltę ar sąžinės graužatį dėl to, kad nespėjo ko nors atlikti (labiausiai moterys nuogaštuoja dėl nepakankamo laiko skyrimo savo vaikams). Po įtemptos darbo dienos grįžus namo, moters laukia ir kiti šeimos rūpesčiai: namų ruoša, valgio gaminimas, vaikų priežiūra ir ugdymas.

Vaidmenų konfliktą iššaukia moters pastangos atlikti tradicinius vaidmenis šeimoje ir siekis įsitvirtinti profesinėje veikloje. A. Pavilionienė (1998, p. 47) tokią moters situaciją yra vaizdžiai apibūdinusi posakiu „vienos aktorės teatras, kuriame moteris atlieka kūrėjos, globėjos, ponios ir tarnaitės, fėjos ir raganos, pavargusios vienišės“ vaidmenis.

J. Reingardienė (2004, p. 67-68) išskiria tris vaidmenų konflikto tipus:

1. *Intra – vaidmens konfliktas* (kai sunku suderinti daugelį poreikių viename vaidmenyje).

2. *Inter – vaidmenų konfliktas* (dviejų ar kelių vaidmenų poreikių nesuderinamumas, jau savaime darbo ir šeimos vertybinis pagrindas yra prieštaringas).
3. *Vaidmenų krūvis* (nesugebėjimas patenkinti visų vaidmenų lūkesčių, dažnai laiko stoka turi įtakos vaidmens atlikimo kokybei, o tai įtakoja nepasitenkinimą, savęs kaltinimą).

Karjeros moterys šeimos ir darbo vaidmenų konflikto sprendimui pritaiko įvairias strategijas bei mechanizmus (auklės samdymas, tėvų pagalba ar lyčių vaidmenų pasidalijimas ir kt.).

Santuoką galima apibūdinti kaip nenutrūkstamą procesą, kurio metu vyksta įvairiapusis tobulėjimas, todėl galime sieti su karjeros terminu. Nes laikantis šiuolaikinio karjeros sampratos modelio, karjera taip pat yra procesas, besitęsiantis visą žmogaus gyvenimą. Šie abu procesai papildo vienas kitą. Šeimoje patys sutuoktiniai gali derinti savo atliekamas pareigas, kad jų susikurtas privatus pasaulis būtų atrama visuomenės gyvenimo įtampai (Pavilionienė, 1998; Stankūnienė, Jonkarytė ir kt. 2003). Šeimos tvirtybė šiuolaikiniame pasaulyje labai priklauso ne nuo vyriškų ar moteriškų vaidmenų atlikimo, bet nuo sutuoktinių noro ir sugebėjimo pripažinti vienas kito profesinį tobulėjimą, ir noro derinti savo ir šeimos poreikius.

A. Maslauskaitė (2004) tyrinėjusi šeimos deinstitutionalizacijos procesus Lietuvoje, atkreipė dėmesį į tai, kad moterų vaidmenys šeimoje greičiau modernėja negu vyrų. Pasak autorės moterys greičiau prisitaikė prie šeimos pokyčių, kuriuose vyras ir moteris tampa lygiaverčiais partneriais šeimoje.

Mokslininkės (Žukauskienė ir Šakalytė, 2003; Reingardienė, 2004; Pileckaitė-Markovienė ir Bumblytė, 2004), tyrinėjusios moters karjeros ir motinystės suderinamumą pastebi, kad šio proceso sudėtingumą sudaro ne socialinis, bet psichologinis aspektas. Mokslininkų atlikti tyrimai rodo, kad moters kaltės jausmas labiausiai įtakos turi santykiams su vaikais ir sutuoktiniu, profesinei veiklai, požiūriui į save.

Verta atkreipti dėmesį į tyrimais nustatytą įvairių moters atliekamų vaidmenų naudingumą. Teigiama, kad moterys, atlikdamos įvairius vaidmenis, turi didesnę galimybę išgyventi sėkmę. Nesėkmė darbe gali būti kompensuojama sėkme šeimoje ir atvirkščiai. Moterys, kurios nuolat turi derinti vaidmenis, rečiau patiria depresiją, jaučiasi laimingesnės, sugeba lengviau išgyventi stresines situacijas. Tuomet jos labiau save realizuoja, turi didesnes galimybes įvairiapusiškai tobulėti, pasiekti gyvenimo pilnatvės (Žukauskienė ir Šakalytė, 2003).

Taigi modernėjant visuomenei, keičiasi ir šeimos samprata, bei vaidmenys šeimoje. Tradicinę šeimą, kurioje vyras yra šeimos galva, šeimos aprūpintojas, o moteris – namų šeimininkė, vaikų gimdytoja ir auklėtoja, keičia moderni šeima, kurioje vyras ir moteris yra lygiaverčiai partneriai, dirbantys ir prižiūrintys šeimą. Nesvarbu, kokia šeimos samprata bebūtų, šeimoje būtina darna, dora, tarpusavio bendravimas, vienas kito supratimas.

1.4. Moters asmeninės karjeros samprata visuomenės pokyčių kontekste

Pats žodis karjera yra kildinamas iš lotyniško žodžio *carraria*, kuris reiškia žmogaus gyvenimo kelią, bėgimą, arba iš prancūziško *carriere*, reiškiančio veikimo dirvą, sritį, profesiją, jis suprantamas kaip greitas ir sėkmingas kilimas tarnyboje, visuomenėje, mokslinėje veikloje, pasisekimas gyvenime (Tarptautinių žodžių žodynas, 2001; Valackienė, 2000; Kučinskienė, 2003). Tai tradicinė karjeros samprata. Karjeros sąvoka yra gana sudėtinga, nes karjera yra procesas, kurį sąlygoja ekonominiai, socialiniai, kultūriniai bei psichologiniai veiksniai, šis procesas tęsiasi visą žmogaus gyvenimą ir atspindi to gyvenimo pilnatvę (Valackienė, 2000; Kučinskienė, 2003, 2004; Stanišauskienė, 2004; Zdanevičius, 2004).

Mokslininkai (Valackienė, 2000; Petkevičiūtė, 2003; Kučinskienė, 2003) pristato *skirtingas karjeros sampratas*:

- karjera kaip pasiekimas, laimėjimai (ši samprata dažniausiai vartojama darbinėje aplinkoje);
- karjera kaip profesija (kuri gali būti daugiau ar mažiau prestižinė);
- karjera kaip nuosekli pastovaus darbo tąsa (kiekvienas dirbantis žmogus turi savo karjerą);
- karjera kaip viso gyvenimo įvairių vaidmenų patirties seka.

V. Stanišauskienė (2004, p. 30-31), karjerą apibūdina kaip „žmogaus vaidmenų ir darbinių veiklų seką per visą jo gyvenimą“. R. Kučinskienė (2004, p. 77) karjerą apibūdino kaip „dinamiško asmenybės tobulėjimo ir profesinės saviraiškos per visą gyvenimą procesą, raidą, tęstinumą laike“. Karjera turi įtakos žmogaus savimonei, savivertės formavimuisi, socialiniam statusui visuomenėje ir materialinei gerovei.

Pasaulinė kaita, pasireiškianti globalizacija įvairiose srityse, taip pat ir organizacijų kaitoje lemia moters karjeros kaitą, užsienio mokslininkai išskiria dvi karjeros sampratas:

- *biurokratinę* (tradicinę, senoji) – kuri apibūdinama hierarchiniu, organizacijoje įtvirtintu karjeros modeliu, aiškiai numatoma karjeros ateitimi, stabilium socialiniu saugumu.
- *šiuolaikinę* (naujoji, asmeninė, kintama) – jai būdingas lankstumas, sunkiai nuspėjama karjeros ateitis, labiau priklausanti nu paties žmogaus apsisprendimo, aktyvios asmenybės pozicijos, individualaus požiūrio į sėkmę, iniciatyvumo ir kūrybiškumo (Stanišauskienė, 2004).

Šiuolaikinės moters karjeros modelyje svarbiausiais elementais tampa savęs pažinimas, savarankiškumas, atsakomybė, nuolatinė saviugda bei gebėjimas greitai prisitaikyti prie kintančios aplinkos (Kučinskienė, 2003). *Asmeninė karjera* suprantama kaip asmens sėkminga veikla ir savirealizacija visuomenėje. Savęs realizavimas – neabejotina paskata moteriai siekti karjeros, nes

per ją moteris realizuoja savo interesus, vertybines orientacijas, nuostatas, idealus (Lileikienė, Petkevičiūtė, 2003).

Asmeninę (šiuolaikinę, kintamą) karjerą apibūdina aktyvi asmenybės pozicija ir subjektyvus požiūris į karjeros sėkmę, noras nuolat tobulėti lemia ir jos laiduojamas profesinis lankstumas bei mobilumas, mažesnis organizacijos vaidmuo, stabilumo ir socialinio saugumo reliatyvumas. (Stanišauskienė, 2000, p. 56).

Asmeninės karjeros vystymas grindžiamas ilgalaikiu, strategiškai pagrįstu, karjeros planavimu, akivaizdžiai plėtojamas šiuolaikinėse organizacijose. *Asmeninės karjeros modelius* tyrę autoriai (Kučinskienė, 2000; 2001, 2002; Sakalas, Šalčius, 1997; Jovaiša, Shaw, 2001; Stanišauskienė, 1997) išskyrė karjeros, kaip vertikalios ir/arba horizontalios pobūdį. T.y. darbo vienoje ar keliose organizacijose vienu metu, dirbant savo paties susikurtoje darbo vietoje ar kaitaliojantis darbo ir mokymosi (kvalifikacijos tobulinimo, persikvalifikavimo ir pan.) periodams, derinant darbą su šeima, laisvalaikiu, studijomis ir pan. Atmetamos organizacijos pastangos valdyti savo darbuotojų karjeros galimybes. Išskiriamas paties žmogaus aktyvumas, jo gebėjimas planuoti, valdyti savo karjerą, ir tiek dirbdami savo susikurtoje darbo vietoje, tiek organizacijoje, individai patys planuoja, organizuoja, motyvuoja ir kontroliuoja savo karjerą. *Asmeninės karjeros modelyje* pabrėžiama žmogaus, kaip asmenybės, autonomijos ir svarbiausių jos elementų – savęs pažinimo, savarankiškumo, atsakomybės ir nuolatinės saviugdodos junginys. Profesijos ir karjeros pasirinkimu pagrindas yra savęs pažinimas (savęs supratimas ir vertinimas, t.y. savivaizdis) yra. Savivaizdyje išskiriami keli komponentai (Psichologijos žodynas, 1993, p. 38): kognityvinis, emocinis ir vertinamasis valinis. Todėl atsiranda vis daugiau galimybių ieškoti ir rasti savo gyvenimo prasmę, išreikšti save, tačiau kartu iškyla ir rizikos mastai bei būtinybė padėti visiems įgyti tam reikalingų įgūdžių, nes karjerai pasiekti šiuolaikinėmis globalizacijos sąlygomis būtinas strateginis mąstymas, žmogaus sugebėjimas konstruktyviai modeliuoti kokybinio augimo procesus, sugebėjimas greitai persiorientuoti ir prisitaikyti prie pakitusių aplinkybių (Pukelis, 2002; Pukelis, Pundzienė, 2002; Purvaneckienė, Vasiliauskienė, 2002; Stanišauskienė, Večkienė, 2000; Pociūtė, 1998).

Remiantis užsienio literatūra, nagrinėjančia karjeros fenomeną, pastebėtina, kad moterų karjeros planavimas ir valdymas bei vystymas, integruojantis į profesinę visuomenę, vis labiau priklauso nuo pačių moterų atsakomybės ir gebėjimų kurti savo gyvenimo planus bei juos įgyvendinti. Tačiau iškyla būtinybė tobulinti jau esamą karjeros planavimo ir ugdymo praktiką, keliant sau naujus tikslus, siekiant naujų uždavinių įgyvendinimo galimybių. „Todėl vietoj organizacinės karjeros modelio vis labiau įsitvirtina asmeninės karjeros modelis, suprantamas kaip procesas, kurį planuoja, organizuoja, valdo ir kontroliuoja pats asmuo“ (Kučinskienė, 2002, p. 77).

Demokratinės visuomenės sąlygomis, pati moteris, įvertindama savo dabartinius gebėjimus ir siekius, savo poreikius ir įgūdžius, darbo rinkos reikalavimus, planuoja savo asmeninę karjerą.

Moters karjera nebūtinai turi vesti į vadovaujamas pareigas ar aukštą socialinį statusą – tinkamai naudojant turimas žinias, įgūdžius ir juos derinant su mokymusi, laisvalaikiu, šeima, dominuoja asmenybės saviraiška ir atliekamo darbo prasmingumas.

Kiekviena moteris turi būti vertinama kaip individualių skirtumų asmenybė, nesvarbu, ar ji gyventų mieste, ar kaime. Vienokie charakterio, temperamento bruožai būdingi žemaitėms, kitokie – aukštaitėms, suvalkietėms ar dzūkėms. Visuose Lietuvos regionuose susiformavo savitas gyvenimo būdas, papročiai, tradicijos. Kiekviena asmenybė turi skirtingus veiklos motyvus, norus, lūkesčius, tiek savo gebėjimų, tiek ją supančios aplinkos atžvilgiu. Neįmanoma rasti dviejų vienodų žmonių pasaulyje. Tačiau kiekviena moteris, nesvarbu ar ji gyvena mieste, ar kaime, nori būti svarbi, reikalinga, reikšminga, kad jos pastangos ir jos veiklos rezultatai būtų įvertinti ir pripažinti (Kimbrienė, 2000).

Kaimo moterų gyvenimo ypatumus apsprendžia valstybės, kurioje jos gyvena, socialinės-ekonominės sąlygos. Atliekant tyrimus kaimo vietovėse, pastebima, kad kaimo gyvenimo lygis ir kokybė labai skiriasi nuo miesto, stiprėja socialinė atskirtis. Prastėjanti socialinė ir ekonominė kaimo šeimos padėtis riboja suaugusiųjų galimybes tenkinti savo kultūrinius, edukacinius poreikius, menkina ugdymo ir ugdymosi motyvaciją (Tamošiūnas, Šutinienė ir kt., 2005).

A. Zulumskytė (2010), tyrusi kaimo vietovėse gyvenančių moterų požiūrį į asmeninės karjeros realizavimo galimybes, kėlė klausimą, kokios yra moterų ugdymo ir saviugdos galimybės kaime ir kokiomis iš tų galimybių moterys naudojasi realybėje. Tyrimo rezultatai leidžia teigti, jog moterys įvairiose kaimo vietovėse turi galimybę užsiimti įvairia ugdymo bei saviugdos veikla, kuri gali suteikti pagrindą asmeninės karjeros kūrimui bei plėtrai, tačiau gyvenimo realybėje moterys jomis nesinaudoja arba naudojasi pakankamai mažai.

Galima teigti, kad kaimo vietovėse gyvenančioms moterims trūksta vidinės motyvacijos, valios, pagalbos ugdant motyvacija, reikia moteris skatinti išnaudoti gyvenimo teikiamas galimybes, tam, kad gerėtų jų asmeninė gyvenimo kokybė, o to kontekste žmogus plėtotų ir savo asmeninę karjerą. Moterys, gyvenančios kaimo vietovėse, įvardijo, kad didžiausias galimybes turi *mokytis ir tobulinti savo galimybes savarankiškai* (84,2%), o realiai užsiima šia veikla 59,8% respondenčių. Pakankamai gerai moterys įvertino *naujausios spaudos skaitymą* – 57,3% (realiai naudojasi 42,8%), *galimybę mokytis pageidaujamoje ugdymo institucijoje* – 49,6% (realiai naudojasi 21,9%), *galimybę veikti visuomeninėse draugijose, politinėse partijose* – 54,1% (realiai naudojasi 36,7%) (Zulumskytė, 2010).

Tik iš išorės atrodo, kad kaimas – tai “užkampis” esantis toli nuo civilizacijos, nuo mokslo pasiekimų. Suprantama, yra ir tokių vietovių, tačiau šiuolaikiniai žmonės kartais specialiai keliasi gyventi į kaimo vietovę dėl noro atitrūkti nuo miesto triukšmo. Tačiau jie išlieka tokie pat mobilūs ir taip pat sugebantys atliepti gyvenimo iššūkius. Šiuolaikiniai „kaimiečiai“ turi tokias pačias

galimybes kaip ir „miestiečiai“, o keliasi į kaimą ne dėl skurdo, o atvirksčiai – ieškodami didesnio komforto.

Šiuolaikiniame greitai besikeičiančiame pasaulyje daugeliui moterų svarbu realizuoti save suderinant skirtingas veiklas bei skirtingus socialinius vaidmenis – ne tik sukurti bei išlaikyti šeimą, bet ir „atrasti“ save profesinėje veikloje. Modernėjant visuomenei, keičiasi tradiciniai šeimos vaidmenys, o moterys aktyviai ieško galimybių, kurios užtikrintų jų asmeninę saviraišką.

Apibendrinant I-ąjį skyrių galima pažymėti, jog jau XIX a. pabaigoje, Lietuvos moterys pradėjo kelti reikalavimus švietimo ir pilietinių teisių srityse, dalyvavo tautiniame judėjime, o 1905 m. iškėlė reikalavimus suteikti moterims politines teises. 1920 m. moterys išrinktos į Steigiamąjį Seimą ir pradėjo įgyvendinti moterų politines teises. Prieš II-ąjį pasaulinį karą (1940 m.) išryškėjo didelis socialinis ir ideologinis moterų judėjimo susiskaidymas.

Sovietinėje Lietuvoje buvo sušaukta keletas moterų suvažiavimų, kurių keliama tikslai ir uždaviniai atspindėjo tuometinės ideologijos esmę.

Atkuriant Lietuvoje nepriklausomybę moterys aktyviai dalyvavo Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio veikloje, ir nacionalinio mokslo bei kultūros atkūrimo, žaliųjų judėjime, bei atsinaujinančioje valstybės politinėje veikloje.

Dabar Lietuvos moterys dalyvauja politinėje, mokslinėje, kultūrinėje veikloje, dalyvauja socialiniame gyvenime. Šiuolaikinės Lietuvos moterys stengiasi kurti asmeninę karjerą nuolat besimokydamos, derindamos tai su darbine veikla, siekia karjeros ir yra lygiavertės su vyrais visose srityse. Modernėjant visuomenei, keičiasi ir šeimos samprata, bei vaidmenys šeimoje. Tradicinę šeimą, kurioje vyras yra šeimos galva, šeimos aprūpintojas, o moteris – namų šeimininkė, vaikų gimdytoja ir auklėtoja, keičia moderni šeima, kurioje vyras ir moteris yra lygiaverčiai partneriai, dirbantys ir prižiūrintys šeimą.

Demokratinės visuomenės sąlygomis, pati moteris, įvertindama savo dabartinius gebėjimus ir siekius, savo poreikius ir įgūdžius, darbo rinkos reikalavimus, planuoja savo asmeninę karjerą. O moterų karjeros planavimas ir valdymas bei vystymas, integruojantis į profesinę visuomenę, vis labiau priklauso nuo pačių moterų atsakomybės ir gebėjimų kurti savo gyvenimo planus bei juos įgyvendinti.

II. UNIVERSITETINIŲ STUDIJŲ IR DARBINĖS VEIKLOS DERMĖ – SĖKMINGOS MOTERS ASMENINĖS KARJEROS PAGRINDAS

2.1. Šiuolaikinės moters saviraiškos galimybės

Moterys jau XX a. pradžioje susidurdavo su problema, ką pasirinkti: šeimą ar karjerą. Moterys rinkdavosi arba vieną arba kitą. XXI a. pradžioje moterys jau siekia abiejų sričių suderinamumo. Jos bando suderinti ir motinystės, šeimos džiaugsmus ir karjeros galimybes. Tik iškyla klausimai: *kaip suderinti šeimos, vaikų ir karjeros poreikius? Kaip paskirstyti ir susiplanuoti laiką, atliekant įvairias pareigas, kad save realizuojant profesinėje veikloje nenukentėtų šeima, vaikai nesijaustų atstumti, vieniši, stokojantys motinos dėmesio, o taip pat dar turėtų likti laiko ir sau. Ar įmanoma visa tai suderinti?*

Suderinti šias sritis yra pakankamai problemiška ir priklauso ne tik nuo pačios moters ir kitų šeimos narių pastangų, bet taip pat ir nuo palankios valstybės politikos formavimo šiuo atžvilgiu.

Lambert (Reingardienė, 2004, p. 66) išskiria keturis teorinius šeimos ir darbo sąveikos tipus/procesus, dažniausiai susipinančius tarpusavyje:

1. *Segmentacijos* tipo pagrindu darbas ir šeima yra atskiriami ir bandoma išlaikyti nepriklausomybę vienas kito atžvilgiu.
2. *Kompensacijos* procese, nepasitenkinimas vienoje sferoje bandomas kompensuoti kitoje, skiriant didesnę dėmesį.
3. *Persidengimo* tipo pagrindu, visi darbiniai aspektai (jausmai, požiūriai, elgesys, problemos) perkeliama į šeimą ar laisvalaikį.
4. *Prisitaikymo* tipui yra būdinga veiklos apribojimas vienoje ar kitoje sferoje.

Šeimos ir darbo sąveikos specifiką lemia pasitenkinimas darbu ir šeimos gyvenimu bei darbo svarba moteriai. Tos moterys, kurioms darbas bus labai svarbus veiksnys bus linkusios išgyventi didesnę darbo – šeimos konfliktą.

Svarbiausia, jog šeimose vyrantų teigiamas emocinis klimatas, darnūs santykiai, nes tokioje šeimoje, kur žmonės jaučiasi reikalingi ir mylimi, jie patenkinti savo gyvenimu. Tai sudaro tinkamas sąlygas asmenybės savirealizacijai ir darbe, ir šeimoje. Suardžius šią darną, nukentčia abi pusės, skurdindamos asmens dvasinį pasaulį (Bajoriūnas, 1997).

Svarbus yra valstybės vaidmuo, siekiant sėkmingai suderinti motinystę ir karjerą. Mokslininkų nuomone, motinystės ir karjeros suderinamumą iš dalies lemia ir valstybės vykdoma šeimos politika. Nors suderinamumą įtakoja socialiniai, ekonominiai pokyčiai įtakoja, tačiau tam tikrą stabilumą ar saugumą užtikrina ir valstybės formuojama politika, priimami įstatymai.

Kopri (iš Jančaitytės, 2004, p. 59) išskiria politiniu atžvilgiu lyčių lygybės modelius, kurie padeda moteriai suderinti motinystę ir karjerą:

1. Apmokamos atostogos vaiko gimdymui ir auginimui (motinystės atostogos, tėvystės atostogos, specialiosios atostogos tėvui);
2. Darbo vietos išsaugojimas motinystės/tėvystės atostogų metu;
3. Valstybinės dienos priežiūros įstaigos mažamečiams (0-6 metų amžiaus) vaikams.

R. Jančaitytės (2004, p. 62) teigimu, „moterų galimybės derinti šeimą ir karjerą tiesiogiai priklauso nuo šeimos politikos priemonių“.

Remiantis V. Stankūniene ir kt. (2005), išskirtinos šeimos politikos kryptys – šeimos ir darbo suderinamumui:

- *motinystės ir tėvystės atostogos* (atostogų trukmė, apmokėjimas);
- *vaiko priežiūros paslaugos* (vaiko priežiūros paslaugos, tiekėjai, įstaigų lankomumo lankstumas);
- *lanksčios užimtumo formos* (darbas dalį darbo laiko, lankstus darbo grafikas).

Palanki valstybės formuojama šeimos politika, paramos priemonės gali palengvinti šiuolaikinės šeimos problemų sprendimą.

Profesinė veikla moteriai, auginančiai vaikus, padeda tenkinti tobulėjimo poreikį. E.Morgan ir C. Kuykendall (2002) pripažįsta, kad tobulėjimo, kaip teigiamo veiksnio, reikia ne tik pačiai moteriai, bet to reikia ir visai šeimai. Moters savo talentų, siekių ir svajonių puoselėjimas ir įgyvendinimas turi įtakos visų šeimos narių visapusiškam augimui.

Kiekvienam žmogui siekiant užsibrėžto tikslo yra svarbu išgyventi sėkmės momentą, kuris tampa paskata tolimesnei veiklai. Sėkmė suprantama ir išgyvenama gana individualiai: vieniems tai materialinė gerovė, pasiektas pripažinimas visuomenėje, įgytas prestižas; kitiems t.y. pasitenkinimas atliekama veikla, savirealizacija, gyvenimo tikslų įgyvendinimas. Karjeros siekį lemia žmogaus poreikis save realizuoti, kuris remiantis humanistinės psichologijos atstovo A.Maslow, pateikiama poreikių hierarchija yra aukščiausioje vietoje. Stanišauskienės (2004, p. 65) pastebėjimu, „savirealizacija įmanoma, kai pasiekama absoliuti asmeninio gyvenimo ir karjeros dermė“. Norint tai pasiekti, svarbus nuolatinis savęs pažinimas, būtina išsigilinti į savyje vykstančius procesus, analizuoti savo polinkius, ugdytis sugebėjimus bei atsakomybės jausmą (Lileikienė ir Petkevičiūtė, 2003).

Svarbia karjeros sėkmės sąlyga tampa žmogaus sugebėjimas išlaikyti pusiausvyrą tarp darbo ir šeimos. Remiantis R. Žukauskienės ir J. Šakalytės (2003) atliktais tyrimais, galima daryti išvadą, jog poreikis derinti darbą ir asmeninį gyvenimą ypač svarbus moterims. Moterims sėkminga karjera asocijuojasi su savęs realizavimu, galimybe dirbti mėgstamą darbą, būti nepriklausomomis ir sugebėti visa tai suderinti su šeimos poreikiais.

Remiantis J. Reingardiene (2004), tiek berniukai, tiek mergaitės vaikystėje pirmiausia identifikuoja su motina. Tai leidžia daryti prielaidą, kad vaikai, matydami teigiamą savo mamos nusiteikimą karjeros atžvilgiu, vėliau ir patys bus labiau motyvuoti siekti savirealizacijos profesinėje srityje. Ch. Churme (Pileckaitė-Markovienė ir Bumblytė, 2004, p. 70) nuomone „motina yra tarpinė grandis tarp gyvenimo įvykių ir vaiko psichinės būsenos“.

Nors motinystė suvokiama kaip prigimtinė moters raiška, tačiau politiniai, ekonominiai, socialiniai, kultūriniai pokyčiai veikia moters padėtį šeimoje ir visuomenėje. XX a. pab. - XXI a. pradžioje labai aktyviai pasireiškia moters noras būti pripažintai visuomenėje (moksle, politikoje, profesinėje raiškoje, kūrybos srityje) ir išsilaisvinti iš uždaros šeimos erdvės. Jos bando suderinti ir motinystės džiaugsmus, ir karjeros galimybes. Moters saviraiškai didelę įtaką turi jos kaip asmens pripažinimo visuomenėje, nuolatinio tobulėjimo siekio ir savo gabumų atskleidimo bei motinystės, kaip moters pašaukimo realizavimas. Tačiau motinystės ir karjeros derinimas sukelia moteriai tiek vidinius, tiek išorinius konfliktus. Vaidmenų konflikto egzistavimą iššaukia moters pastangos atlikti tradicinius vaidmenis šeimoje ir siekis įsitvirtinti profesinėje veikloje. Skirtingų vaidmenų derinimas (žmonos, motinos, darbuotojos) sukelia vis didesnę moterų nuovargį. Jos jaučia baime, kaltę ar sąžinės graužatį dėl to, kad nespėjo ko nors atlikti (labiausiai moterys nuogąstauja dėl nepakankamo laiko skyrimo savo vaikams), nes ypatingas vaidmuo, kalbant apie visuminį ir visavertį ugdymą šeimoje, tenka moteriai.

2.2. Nuolatinio mokymosi idėja dirbančios moters gyvenime

Mokymasis visą gyvenimą yra neišvengiama būtinybė ir nepaisant išsilavinimo, amžiaus, socialinio statuso žmogus privalo mokytis. Vyksta nuolatiniai pasikeitimai darbe, spartėja socialiniai ir ekonominiai pokyčiai. Asmuo privalo nuolat ir aktyviai mokytis ir plėtoti savo kompetenciją tuo pačiu tempu, kaip progresuoja informacinės ir komunikacinės technologijos. Jis turi tai daryti visą savo gyvenimą (Martinkienė, Adomkus, 2009).

Tapus Europos Sąjungos nare Lietuva įsipareigojo vykdyti Lisabonos strategiją ir iki 2010 m. sukurti konkurencingiausią ir dinamiškiausią pasaulyje žiniomis grindžiamą ekonomiką.

G.Martinkienė ir J.Adomkus (2009) atliko tyrimą, kurio tikslas buvo atskleisti suaugusiųjų požiūrį į socialinės sanglaudos stiprinimo galimybes. Šie autoriai pastebėjo, kad daugiau kaip pusė apklaustų moterų mokosi arba kelia savo kvalifikaciją. Pastebimas mieste gyvenančių moterų siekis įgyti kokybiškesnį išsilavinimą, nors to siekia ir vyrai, o mokymosi priežastys – žinių ir kompetencijų atnaujinimas. Stengiamasi neatsilikti nuo besikeičiančios visuomenės, siekti karjeros, įprasminti savo gyvenimą. Pastebima, kad miesto gyventojai labiau siekia nuolatinio mokymosi ir labiau suinteresuoti mokytis, nei rajono gyventojai, ypač moterys (Martinkienė, Adomkus, 2009).

Lietuvai įstojus į ES ir visuomenei transformuojantis į žinių visuomenę iškyla būtinybė mokytis visą gyvenimą ir prisitaikyti prie sparčiai kintančios ekonominės, socialinės ir kultūrinės aplinkos, todėl mokymasis negali būti vien vaikystės ar jaunystės užsiėmimas. 2003 m. birželio 17 d. patvirtintame Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitime buvo atsižvelgta į Mokymosi visą gyvenimą memorandumo tezes (Mickūnaitė, 2004). Šio įstatymo pakeitimo 32 straipsnyje numatomas mokymosi prieinamumas dirbantiems asmenims ir teigiama, kad darbdavys turi suteikti darbuotojams galimybę mokytis darbo vietoje, mokykloje ar kitur, kur teikiamos švietimo paslaugos. Profesinė, aukštesnioji ar aukštoji mokykla sudaro sąlygas dirbančiam asmeniui mokytis įvairiais būdais, tarp jų ir nuotoliniu būdu.

2003 m. liepos 4 d. Seime buvo patvirtintos Valstybinės švietimo strategijos 2003-2010 metų nuostatos, kuriose pažymima, kad būtina sudaryti sąlygas mokymuisi visą gyvenimą: tenkinti pažintinius poreikius, siekti naujų kompetencijų ir kvalifikacijų, reikalingų asmens profesinei karjerai (Mickūnaitė, 2004).

Mokymąsi visą gyvenimą M. Teresevičienė apibrėžia kaip „sisteminių reiškinių, apimančių institucijų, organizacijų, visuomenės teikiamas galimybes mokytis bei individo tobulėjimą, jo potencialių galių ugdymąsi. Mokymasis visą gyvenimą išplečia formalaus mokyklinio mokymo(si) sampratą tuo, kad jis išryškina naujas žmogaus charakteristikas. <...>Jis gali būti atsitiktinis, neapgalvotas, kylantis iš gyvenimo patirties“ (2001, p. 95).

Sunku prisitaikyti prie dabartinių darbo rinkos sąlygų ne tik žmonėms baigusiems profesines mokyklas, bet ir baigusiems kai kurias aukštųjų mokyklų studijų programas, taip pat priešpensinio amžiaus moterims ir kt.

Darbas žmogui yra socializacijos bei savirealizacijos pagrindas. Atitinkamas profesinis pasirengimas – viena iš galimybių užtikrinti sau tinkamą darbą. Būtina stengtis, kad jis atitiktų asmens polinkius, poreikius ir galimybes. Šiomis ekonomikos sąlygomis karjeros sėkmę vis labiau lemia bendrosios kompetencijos. Daugelis darbdavių ir dirbančių aukštųjų mokyklų absolventų pabrėžia, kad kokybiškas profesinis pasirengimas neapsiriboja vien teorinėmis žiniomis bei praktinio darbo įgūdžiais (Sėkmingos karjeros darbo rinkoje veiksniai, 2007).

Sparčiai kintant darbo rinkai bei informacinėms technologijoms, sparčiai vystosi šalies ūkis, todėl Lietuvoje šiuo laikotarpiu labai aktualus suaugusiųjų (tiek moterų, tiek vyrų) profesinis tobulinimasis. Priimdamos tokią sparčią kaitą, moterys rodo suinteresuotumą būti šiuolaikiška, išsilavinusia visuomenės dalimi. Vykstantys socialiniai ir ekonominiai pokyčiai verčia nuolat tobulintis, įgyti naujų žinių ir patirties. Profesinis tobulinimasis kyla ne tik dėl darbo rinkos kaitos ar informacinių technologijų kaitos, jis sudaro sąlygas moters bendrosios kultūros ugdymuisi bei moters asmenybės socialinio statuso kilimui. Todėl labai svarbu aiškintis moterų motyvus ir galimybes profesiniam tobulinimuisi, šioje gan sparčiai besikeičiančioje visuomenėje.

Moterys nuolat susiduria su problema – kaita darbo rinkoje, kuri skatina nuolat derintis prie besikeičiančios darbo rinkos, kad savo žiniomis ir gebėjimais išliktų konkurencingos bei nuolat tobulindamos savo kompetencijas sėkmingai realizuotų save darbo rinkoje.

Suaugusieji subrendusios asmenybės ir sąmoningai siekia tikslo, sprendžia kas jiems svarbiausia. Suaugęs žmogus nuolat mokosi: mokosi būti savimi, sutuoktiniu, tėvu ar mama, dirbančiuoju (Zuzevičiūtė, 2006, p. 6), todėl moterys vis aktyviau dalyvauja mokymosi visą gyvenimą procese. Keičiantis pasaulio ir šalies ūkiui, keičiasi ir profesijų pasaulis. Vienoms profesijoms išnykstant, atsiranda naujos, viena profesija susiskaido į keletą ar keletas susijungia į vieną. Tai nulemia persikvalifikavimo, kvalifikacijos tobulinimo bei nuolatinio mokymosi būtinumą (Beresnevičienė, 1995). Tad požiūris, kad vieną kartą įgytos profesijos užtenka, labai atgyvenęs.

Matydamos sparčiai besikeičiančią darbo rinką, besikeičiantį profesijų pasaulį, moterys palankiai žiūri į naujų žinių bei gebėjimų įgijimą, tačiau apsisprendimą profesiniam tobulinimuisi lemia įvairiausi motyvai – tiek vidiniai, tiek išoriniai.

Mokymosi motyvai bei poreikiai yra įvairūs, tačiau dėka jų moterys auga netik profesinėje veikloje, bet ir kaip asmenybės. Motyvacija – tai noras, kažką nuveikti, šį norą kažką nuveikti nulemia noras patenkinti poreikį. Motyvai yra glaudžiai susiję su poreikiais.

Motyvaciją, kaip norą siekti karjeros, lemia tam tikrų poreikių patenkinimas. Poreikiai dažnai būna suponuoti gyvenimo, kai noras atspindi daugiau pozityvios energijos nešantį motyvą (Laumenskaitė, Petkevičiūtė, 2004, p. 74). Tad poreikiai yra vienas iš pagrindinių motyvacijos šaltinių moterims siekiant aukštojo išsilavinimo.

Taigi mokymosi visą gyvenimą sampratoje išryškėja moters tobulėjimo kryptingumas, kai įvertinusi savo asmeninį lygį ir galimybes moteris nusistato savo tobulėjimo kryptį, išsikelia tikslą ir siekia jo įgydama naujų žinių, taip tobulindama savo asmenybę, savo veiklą, savo asmeninę karjerą.

2.3. Moterų profesinio pasirengimo ir tobulinimosi poreikiai planuojant asmeninę karjerą

Suprantant naujų kompetencijų ir žinių reikalingumą, atsiranda didesnis poreikis moterų profesiniam tobulinimuisi. Moterų profesinio tobulinimosi poreikių kaitos, planuojant asmeninę karjerą, negalima priskirti vien tiktai besikeičiančiai darbo rinkai bei besikeičiančioms technologijoms. Poreikiai profesiniam tobulinimuisi kyla iš asmens fizinių, psichinių bei psichologinių savybių, kurias veikia kintančios aplinkos reikalavimai.

Moters poreikius profesiniam tobulinimuisi veikia daugelis dabarties ir į ateitį orientuotų veiksnių bei iš jų kylančių reikalavimų:

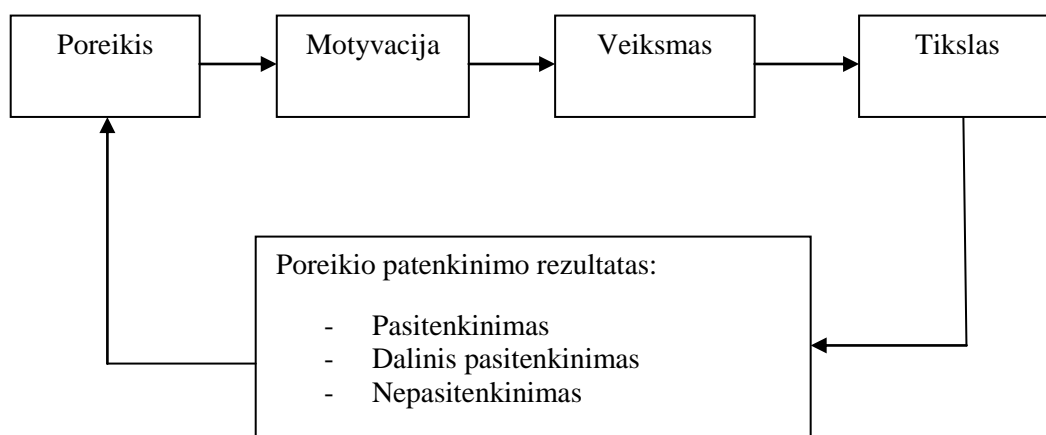
- pilietiniai,
- socioekonominiai,
- kultūriniai,
- šeimos,
- asmeniniai, kuriuose tikimasi tam tikrų pokyčių (Zuzevičiūtė, 2006, p.7).

Tobulinimosi poreikiai, veikiami pilietinių, kultūrinių, šeiminių ir kitų veiksnių, skatina moteris dalyvauti visuomeniniame gyvenime, būti visaverte, pripažinta visuomenės dalimi.

Šiuo laikmečiu didžiausią poveikį moterų profesinio tobulinimosi poreikiams daro socioekonominiai reikalavimai. Konkurencinga ekonomika, žinių visuomenės plėtra ir socialinės atskirties prevencija lemia poreikį įgyti ne tik darbo rinkai reikalingą kvalifikaciją, bet ir galimybes kelti kvalifikaciją, tobulintis ar esant būtinybei persikvalifikuoti

Valstybei didelį dėmesį skiriant paslaugų sektoriaus vystymui šalyje, numatomos perspektyvas darbinei veiklai šiame sektoriuje, todėl dauguma moterų mokosi socialinių mokslų, vadybos, psichologijos srityse, dalyvauja darbo rinkos mokymo kursuose, tuo didindami savo konkurencines galimybes. Vedinos poreikio įgyti naujų žinių ir gebėjimų, moterys vis dažniau renkasi aukštąsias mokyklas. Neatmetamas ir profesijos „madingumas“, tam tikras laikmečio sąlygotas prestižiškumas, pelningumas, pastovumas darbo rinkoje.

Žmogaus aktyvumo pagrindas – poreikiai. (Teresevičienė, Gedvilienė, Zuzevičiūtė, 2006, p. 196). Atsiradus profesinės savirealizacijos poreikiui, atsiranda ir motyvas tobulintis. Tai parodo, kad poreikiai su motyvais labai glaudžiai susiję – motyvaciją skatina profesinio tobulinimosi poreikiai. Motyvas – tai vidinė būseną, skatinanti žmogų sąmoningai veikti siekiant tikslo (Teresevičienė, Gedvilienė, Zuzevičiūtė, 2006, p. 196).

3 pav. Elgesio motyvacijos per poreikius modelis

(pagal. Ratkevičienė,1999), M.Teresevičienė, G.Gedvilienė, V.Zuzevičiūtė, 2006, p. 196)

Turėdamos patirties, moterys aiškiai suvokia mokymosi svarbą, kaip galimybę įsitvirtinti visuomenėje. Nemažiau svarbus ir vidinis pasitenkinimas siekiant naujų žinių ir kompetencijų. Nemaža dalimi prie moterų apsisprendimo įgyti profesiją ar kelti jau turimą kvalifikaciją turi darbdaviai. Šiuolaikiniai darbdaviai suinteresuoti, kad jų įmonėse, įstaigose dirbančios darbuotojos kuo kvalifikuočiau atliktų darbą, galėtų teikti pasiūlymus, sugebėtų lanksčiai reaguoti į pokyčius darbo aplinkoje, būtų orientuotos į sėkmę. Todėl dauguma darbdavių gana palankiai žiūri į darbuotojų švietimą. Visos savo profesinės karjeros metu darbuotojai patys turi nepaliaujamai mokytis. Jie turi nuolat analizuoti savo veiklos efektyvumą, apmąstyti dabartinius savo darbo metodus, jei šie nėra sėkmingi, juos koreguoti, nepaliaujamai ieškoti naujų alternatyvų tobulėti.

Valstybinę švietimo ir mokslo politiką įgyvendina Švietimo ministerija, už darbo rinkos profesinio mokymo organizavimą ir įgyvendinimą atsako Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.

Bene pats populiariausias yra formalusis mokymasis, kadangi jis vyksta tradicinėse mokymo įstaigose: profesinėse mokyklose, darbo rinkos mokymo centruose, universitetinėse aukštosiose mokyklose bei neuniversitetinėse aukštosiose mokyklose. Šias mokymo įstaigas baigę absolventai gauna valstybės pripažįstamus diplomus. Formalųjį suaugusiųjų švietimą reglamentuoja Švietimo įstatymas, Mokslo ir studijų įstatymas bei profesinio mokymo įstatymas.

2.4. Moterų darbo ir aukštojo mokslo studijų derinimo galimybės Lietuvoje

2.4.1. Galimybės mokytis aukštosiose mokyklose. Vis daugiau moterų renkasi aukštojo mokslo studijas, kad galėtų profesionaliai veikti įvairiose socialinio gyvenimo erdvėse. Tačiau tenka pastebėti, kad nemažiau svarbus tokio pasirinkimo motyvas yra moters noras save realizuoti, išbandyti naujose srityse bei jausti pasitenkinimą tuo, jog pavyksta įgyvendinti sau išsikeltus tobulėjimo siekius. Tuo būdu asmeninės karjeros projekcijos susitelkia ties viena kryptimi su dviem esminiais uždaviniais: profesinis pasirengimas dėl pilnaverčio gyvenimo visuomenėje ir aukštasis išsimokslinimas dėl asmeninės savirealizacijos, asmeninio tobulėjimo, platesnių interesų atsiradimo ir plėtros. Didėjant studijuojančių ir kartu dirbančių moterų, aukštosios mokyklos turi siekti atliepti jų lūkesčius, sudaryti sąlygas derinti darbinę veiklą ir studijas.

2005 m. paskelbta pasaulinė aukštojo mokslo analizė „The Brain Business. A survey of higher education“ (2005) teigia, kad vyksta akivaizdūs pokyčiai aukštojo mokslo sistemoje: tai aukštojo mokslo demokratizacija (suaugusiųjų su aukštuoju išsilavinimu per 1975–2000 metus skaičius išaugo nuo 22% iki 41%) , ekonomikos mokslų plėtra (universitetai skatina mokslinę – ekonominę pažangą, ugdo protinio darbo jėgą, kuri plėtoja mokslinę ekonomiką), globalizacija (nemažai kitų šalių gyventojų studijuoja užsienyje (1,9 milijono studentų)), konkurencija (universitetai konkuruoja dėl studentų ir dėl subsidijų tyrimams) (Šimanskienė, 2009).

Aukštosios mokyklos siekia, kad aukštasis mokslas būtų prieinamas daugeliui, taip bandant realizuoti mokymosi visą gyvenimą idėją (Jucevičienė ir kt., 2000). Lietuvos aukštojo mokslo sistemos paskirtis – žmogaus kompetencijų (išteklių) ir jo vertybių ugdymas valstybės bei visuomenės ekonominio socialinio, politinio ir kultūrinio gyvenimo stiprinimui (Lietuvos aukštojo mokslo (LAM) sistemos plėtra 2007-2012m., 2006, p.4). Didėjant susidomėjimui aukštojo mokslo studijoms, universitetai ir kolegijos siūlo daugiau prieinamesnių studijų formų (Zuzevičiūtė, Teresevičienė, 2007).

Šiuo metu Lietuvoje veikia 15 valstybinių universitetų ir 16 kolegijų. Taip pat veikia 7 nevalstybiniai universitetai ir 12 kolegijų. Vykdomos dviejų tipų akademinės studijos: nuoseklios ir nenuoseklios (Atvira informavimo konsultavimo orientavimo sistema (AIKOS)).

Nuosekliosios studijos – tai studijos, kurias baigus įgyjamas aukštasis išsilavinimas ir (ar) suteikiama kvalifikacija. Studijų programa baigiama išsilavinimo įvertinimu – baigiamuoju darbu ar baigiamaisiais egzaminais. Nuosekliosios studijos yra trijų formų: nuolatinės/dieninės, vakarinės ir iššęstinės/neakivaizdinės. Galimos ir intensyviosios bei individualios studijų formos, jos priskiriamos prie , kurios nors iš studijų formų. Nuolatinės/dieninės studijos skirtos asmenims, kurie gali studijuoti dienos metu, didžioji dalis paskaitų vyksta darbo dienos metu. Vakarinės studijos sudaro sąlygas studijuoti asmenims, kurie negali lankyti paskaitų dienos metu, paskaitos vyksta po darbo dienos ir šeštadieniais. Šiuo atveju moterims, kurios negali studijuoti nei nuolatinėse/dieninėse ar vakarinėse studijose yra galimybė studijuoti neakivaizdžiai/iššęstiniu būdu. Veikla iššęstinėse/neakivaizdinėse studijose organizuojama sesijomis. Tai pakankamai praplečia galimybes moterims rasti daugiau galimybių suderinti darbo ir studijų pozicijas, iš anksto planuoti darbo krūvių paskirstymą, materialines sąnaudas, laiką. O šios pastangos kaip tik ir liudija apie moters mokymąsi projektuoti bent jau asmeninės karjeros planus, kurie gali pilnėti ir stiprėti kartu su studijų patirtimi.

Nenuosekliosios studijos – tai studijos kada studijuojami tam tikri dalykai ar jų ciklai, kurie yra skirti profesinei kvalifikacijai kelti arba keisti, profesiniam ar bendrajam išsilavinimui plėsti. Pasirinkus nenuosekliųjų studijų tipą, mokymo įstaigose taip pat sudaromos sąlygos mokytis nuolatinėse/dieninėse, vakarinėse ar iššęstinėse/neakivaizdinėse studijose. Universitetai siūlo tęstines studijas, kurios vyksta dažnai vykdomos studijuojantiesiems patogiu laiku, studijuojant galima suderinti tvarkaraščius, mokymosi vietą ir trukmę. Šios studijos labiau skirtos persikvalifikavimui, kvalifikacijos kėlimui, tad jas gali rinktis moterys, jau turinčios tam tikros darbinės veiklos patirties, arba tos, kurios anksčiau buvo įgijusios žemesnio lygmens profesinį pasirengimą. Vis labiau tampa priimtina studijuoti pageidaujamus studijų modulius, pasirinkti norimą studijavimo spartą. Surinkus reikiamą kreditų skaičių bei įvykdžius kitus studijų programos reikalavimus, pripažįstamas aukštasis išsilavinimas, suteikiamas kvalifikacinis laipsnis arba

profesinė kvalifikacija. Taigi moterys, gebančios įvertinti savo išsilavinimo ar profesinio pasirengimo „spragas“ ar trūkumus, gali šiuo būdu gana tikslingai realizuoti užsibrėžtus asmeninės karjeros planus.

2.4.2. Valstybės politika darbo ir studijų derinimo atžvilgiu. Teoriškai visiems pageidaujantiems studijuoti ir derinti studijas su darbine veikla (tame tarpe – ir moterims) valstybė teikia tam tikrų įstatyminių galimybių. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Darbo Kodekso 169 straipsnio (Kasmetinių atostogų suteikimo tvarka) 7 punktą numato, kad asmenims, kurie mokosi nenutraukdami darbo, kasmetinės atostogos jų pageidavimu derinamos prie egzaminų, įskaitų laikymo, diplominio darbo rengimo, laboratorinių darbų ir konsultacijų laiko. 178 straipsnis apibrėžia tikslinių atostogų rūšis. Tai:

1. Nėštumo ir gimdymo;
2. Atostogos vaikui prižiūrėti, kol jam sueis treji metai;
3. Mokymosi;
4. Kūrybinės;
5. Valstybinėms ar visuomeninėms pareigoms atlikti;
6. Nemokamos.

DK 181 straipsnis numato labai konkrečias mokymosi (studijų) atostogas:

1. Darbuotojams suteikiamos mokymosi atostogos stojamiesiems egzaminams į aukštesniąsias ir aukštąsias mokyklas pasirengti ir laikyti - po tris dienas kiekvienam egzaminui.

2. Darbuotojams, kurie mokosi bendrojo lavinimo mokyklose ar nustatyta tvarka įregistruotose aukštesniosiose ir aukštosiose mokyklose, pagal šių mokyklų pažymas suteikiamos mokymosi atostogos:

- a) eiliniams egzaminams pasirengti ir laikyti – po tris dienas kiekvienam egzaminui;
- b) įskaitoms pasirengti ir laikyti – po dvi dienas kiekvienai įskaitai;
- c) laboratoriniams darbams atlikti ir konsultavimuisi - tiek dienų, kiek nustatyta mokymo planuose ir tvarkaraščiuose;
- d) diplominiam (bakalauro, magistro) darbui baigti ir ginti – trisdešimt kalendorinių dienų;
- e) valstybiniam (baigiamiesiems) egzaminams pasirengti ir laikyti – po šešias dienas kiekvienam egzaminui.

3. Į mokymosi atostogų laiką neįskaitomas kelionėje sugaištas laikas.

DK 209 straipsnis kalba apie lengvatas ir garantijas besimokantiems darbuotojams:

1. Darbuotojams, kurie mokosi mokymo įstaigose, taikomos šio Kodekso, kitų įstatymų ir norminių teisės aktų nustatytos lengvatos ir garantijos. Papildomos lengvatos ir garantijos gali būti nustatomos kolektyvinėse sutartyse.

2. Darbuotojų, kurie mokosi mokymo įstaigose, mėnesinis uždarbis visais atvejais negali būti mažesnis už Vyriausybės nustatytą minimaliąją mėnesinę algą.

DK 210 straipsnis numato ir mokymosi atostogų apmokėjimo sąlygas:

1. Šio Kodekso 181 straipsnyje nurodytiems darbuotojams, kurie mokosi, laiko stojamuosius egzaminus į aukštesniasias ir aukštąsias mokyklas turėdami įmonių siuntimus, už suteikiamas mokymosi atostogas šios įmonės moka ne mažesnę kaip vidutinį darbo užmokestį.

2. Darbuotojams, kurie laiko stojamuosius egzaminus ar mokosi savo iniciatyva, mokėjimo už mokymosi laiką klausimas sprendžiamas kolektyvinėse sutartyse arba šalių susitarimu.

Visi šie išvardintieji juridiniai garantai demokratinėje visuomenėje turėtų suteikti besimokantiems suaugusiesiems (ir ypač moterims, kurios yra socialiai pažeidžiamesnė visuomenės dalis) užtikrintumo savo studijų siekiuose. Vis tik gyvenimo realybėje labai daug teoriškai egzistuojančių galimybių lieka neveikiančios. Pavyzdžiui, studijų procese dažnai susiduriama su atvejais, kai vaikų darželiuose ar gydymo įstaigose slaugytojomis dirbančios moterys darbdavių neišleidžiamos į studijas, jei jos savo lėšomis neužmoka kolegėms, kurios dirbtų už jas studijų metu. Žinoma, vykstant spartiems gyvenimo pokyčiams ir didėjant iššūkiams, situacija taisosi, tačiau įvairiausių darbo ir studijų derinimo problemų lieka labai daug.

2.4.3. Moterų problemos, kylančios dalyvaujant profesiniame rengimesi ir/ar tobulinimesi. Nors pastaruoju metu moterų mokymasis ypač akcentuojamas Europos Sąjungoje (Lisabonos sutartis, 2007), o taip pat ir Lietuvoje (*Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategija, 2008*). Tačiau iškyla daug realių problemų.

Didele dalimi prie moterų profesinio mokymo trukdžių prisideda valstybės, ugdymo institucijų bei pačių moterų finansinės ribotos galimybės. Aktyvios moterys pageidautų siekti naujų profesijų, tačiau mokamas mokslas riboja jų galimybes. Tai pasakytina ne tik apie nedirbančias ir neturinčias nuolatinių pajamų moteris ar tas, kurios materialiniu atžvilgiu priklauso nuo vyro, kitų šeimos narių. Dirbančioms taip pat sudėtinga ir išlaikyti šeimą, vaikus, ir nuolat skirti lėšų studijoms. Be to, pakankamai sudėtinga išvykti į studijas darbo metu, nes net ir geranoriški darbdaviai sunkmečio sąlygomis negali užtikrinti visų pageidaujamų darbo grafiko sąlygų. Nors pastaruoju metu darbdavių požiūris į nuolatinį ar tęstinį mokymąsi pagerėjo, tačiau darbuotojų išvykimas sudaro sunkumų darbo planavimui ir pačiam darbo procesui.

Nemaža dalimi moterų akademines studijas apsunkina mokymo įstaigų atstumai nuo gyvenamos vietos. Net ir turinčioms savas transporto priemones ar galinčias skirti lėšų kitam transportui moterims yra sudėtinga išvykti į kitus tolimesnius miestus, ilgesniam laikui palikti vaikus, namų ūkį ir buitį. Tai iš dalies mažina jų motyvaciją nuolatinėms studijoms. Ypatingai sunkumų mokytis turi kaimo gyventojos, tuo tarpu didmiesčių gyventojoms problemų gali kelti ne tiek atstumai, kiek pats skirtingų socialinių veiklų gausumas ir intensyvumas, laiko trūkumas, miesto gyvenimo ritmo „diktuojamas“ gyvenimo būdas (Švietimo problemų analizė, 2007).

Tyrimo rezultatai (Švietimo problemų analizė, 2007, p.8) parodė problemų tendencijas, kylančias suaugusiems, kurie norėjo mokytis, bet nesimokė:

- neliaka laiko dėl užimtumo darbe – 30,8 proc.
- trukdo amžius ar sveikata - 27,7 proc.
- mokymasis per brangus – 26,1 proc.
- mokymosi vieta per toli – 10,7 proc.
- neremia darbdaviai – 7,5 proc.
- trūksta gebėjimų mokytis – 5,4 proc.

Tikėtina, jog moterims šios problemos neretai iškyla dar dažniau, ne jų socialiniai vaidmenys ir atliekamos funkcijos dažnai yra įvairesnės ir jų daugiau, nei vyrų gyvenime. Atskirai galėtų būti tyrinėjami ir psichologiniai trukdžiai, kurie atsiranda ypač tų žmonių gyvenime, kurie galvoja apie studijas po didesnės pertraukos. Moterys, ilgesnį laiką buvusios namų šeimininkėmis, auginusios vaikus ar tiesiog dirbusios mažiau kvalifikuotą darbą, neturėjusios gero pagrindinio, vidurinio išsilavinimo, gali turėti daug vidinių kompleksų, „stabdžių“, kurie neleidžia drąsiai planuoti ne tik tolimesnių, didesnių asmeninės savirealizacijos, bet ir konkrečių profesinio tobulėjimo planų.

Aukštajame moksle ypač pastaruoju metu labai jaučiama rinkos įtaka, todėl aukštosios mokyklos yra skatinamos tenkinti verslo ir pramonės poreikius. Mokslininkai ir kiti specialistai ieško būdų, kaip tobulinti studijų programas ir patį ugdymo procesą aukštosiose mokyklose tiek Lietuvoje, tiek Europoje (Le Boterf, 2009). Tačiau šiuo atžvilgiu didesnės galimybės atsiveria studijuoti populiarias specialybes, kurios šiuo metu laikomos labai perspektyviomis, o moterims, norinčios tiesiog realizuoti save ir įgyti mažiau konkurencingas profesijas (pvz., studijuoti menus, kai kuriuos humanitarinius ir socialinius mokslus ir pan.), reikia įdėti ypač daug valios, laiko, finansinių ir kitokių indėlių asmeninių siekių realizavimui.

2.4.4. Asmeninę karjerą realizuojanti moteris – išsilavinusi moteris. Mokslininkė ir visuomenės veikėja A. M. Pavilionienė (2010) pranešime, skaitytame konferencijoje „Lyčių lygybė: dabartis ir perspektyvos“ teigė, kad didžiausias šiuolaikinės visuomenės laimėjimas – moteris iš šeimos išėjo į visuomenę: „Išsilavinimas, profesinė karjera, dvasinė, intelektinė sklaida, saviraiškos

realizavimas, derinant rūpesčius dėl šeimos ir profesinius siekius, tapo šiuolaikinės moters esminiais gyvenimo dalykais“. Moteris nebelaikoma „silpnąja“ lytimi ir atsikratė nepasitikėjimo savimi jausmo. Moteris tapo vyro konkurente visose visuomenės gyvenimo srityse.

Vyriškoji lytis taip pat pasikeitė. „Vyras grįžo į šeimą, pajuto tėvystės džiaugsmą, suvokė atsakomybę už vaikų ugdymą. Ėmė nesigėdyti savo silpnumo, nustojo pretenduoti būti „stipriosios ir pirmosios“ lyties atstovu“ (Pavilionienė, 2010, p. 369).

Moterims, derinančioms darbinę veiklą su universitetinėmis studijomis, iškyla nemažai problemų: dauguma moterų ne visada gali lankyti paskaitas, nes ne visi darbdaviai suteikia mokymosi atostogas. Šio laikotarpio šalies ekonominės sąlygos ne visada leidžia laisvai derinti šias veiklas. Stengiamasi, kad studijų metu nenukentėtų darbinė veikla ir kuo mažiau problemų būtų darbdaviui, todėl net neprašoma suteikti mokymosi atostogas. Prisideda ir buitės, šeimos rūpesčiai, kurie „tradiciškai“ atliekami moterų. Ne visi vyrai dalijasi buitės rūpesčiais. Todėl turinti šeimą, studijuojanti ir siekianti karjeros, dirbanti moteris turi išmokti derinti ne tik darbinę veiklą su studijomis, bet ir išmokti dalintis buitės darbais ir vaikų auklėjimu su savo partneriu.

Apibendrinant II-ąjį skyrių pabrėžtina, jog XXI a. pradžioje moterys bando sėkmingai suderinti ir motinystės, šeimos džiaugsmus ir karjeros galimybes. Suderinti šias sritis yra pakankamai problematiška ir priklauso ne tik nuo pačios moters ir kitų šeimos narių pastangų, bet taip pat ir nuo palankios valstybės politikos formavimo šiuo atžvilgiu. Šeimos ir darbo sąveikos specifika lemia pasitenkinimas darbu ir šeimos gyvenimu bei darbo svarba moteriai. Palanki valstybės formuojama šeimos politika, paramos priemonės gali palengvinti šiuolaikinės šeimos problemų sprendimą.

Tapusi Europos Sąjungos nare, Lietuva įsipareigojo vykdyti Lisabonos strategiją ir iki 2010 m. sukurti konkurencingiausią ir dinamiškiausią pasaulyje žiniomis grindžiamą ekonomiką. Lietuvai įstojus į ES ir visuomenei transformuojantis į žinių visuomenę iškyla būtinybė mokytis visą gyvenimą ir prisitaikyti prie sparčiai kintančios ekonominės, socialinės ir kultūrinės aplinkos, todėl mokymasis negali būti vien vaikystės ar jaunystės užsiėmimas. Sparčiai kintant darbo rinkai bei informacinėms technologijoms, sparčiai vystosi šalies ūkis, todėl moterys rodo suinteresuotumą būti šiuolaikiška, išsilavinusia visuomenės dalimi.

Moterų profesinio tobulinimosi, planuojant asmeninę karjerą, negalima priskirti vien tiktai besikeičiančiai darbo rinkai bei besikeičiančioms technologijoms. Poreikiai profesiniam tobulinimuisi kyla iš asmens fizinių, psichinių bei psichologinių savybių, kurias veikia kintančios aplinkos reikalavimai. Tobulinimosi poreikiai, veikiami pilietinių, kultūrinių, šeiminių ir kitų veiksnių, skatina moteris dalyvauti visuomeniniame gyvenime, būti visaverte, pripažinta visuomenės dalimi.

Vis daugiau moterų renkasi aukštojo mokslo studijas, kad galėtų profesionaliai veikti įvairiose socialinio gyvenimo erdvėse. Didėjant studijuojančių ir kartu dirbančių moterų, aukštosios mokyklos turi siekti atliepti jų lūkesčius, sudaryti sąlygas derinti darbinę veiklą ir studijas.

Visiems pageidaujantiems studijuoti ir derinti studijas su darbine veikla valstybė teikia tam tikrų įstatyminių galimybių. Tačiau moterys susiduria su įvairiomis problemomis, kylančiomis dalyvaujant profesiniame rengimesi ir/ar tobulinimesi. Moterys pageidautų siekti naujų profesijų, tačiau mokamas mokslas riboja jų galimybes, akademinės studijas apsunkina mokymo įstaigų atstumai nuo gyvenamos vietos, dauguma moterų ne visada gali lankyti paskaitas, nes ne visi darbdaviai suteikia mokymosi atostogas. Moterims šios problemos neretai iškyla dar dažniau, ne jų socialiniai vaidmenys ir atliekamos funkcijos dažnai yra įvairesnės ir jų daugiau, nei vyrų gyvenime. Turinti šeimą, studijuojanti ir siekianti karjeros, dirbanti moteris turi išmokti derinti ne tik darbinę veiklą su studijomis, bet ir išmokti dalintis buities darbais ir vaikų auklėjimu su savo partneriu.

III. MOTERŲ GEBĖJIMO DERINTI UNIVERSITETINES STUDIJAS IR DARBINĘ VEIKLĄ PATIRTIS GYVENIMO REALYBĖJE: PASIEKIMAI, PROBLEMOS IR PERSPEKTYVOS

3.1. Tyrimo metodika ir charakteristika

Siekiant išsamiau išanalizuoti moterų akademinį studijų ir darbinės veiklos dermę, kaip sėkmingos asmeninės karjeros plėtros sąlygą, buvo atliktas empirinis tyrimas.

Empirinio tyrimo tikslas – anketinės apklausos būdu išnagrinėti, kaip moterų akademinį studijų ir darbinės veiklos derinimas susijęs su asmeninės karjeros plėtra.

Empirinis tyrimas vyko 2009 – 2010 m. Statistinė duomenų analizė buvo atliekama taikant statistinių duomenų apdorojimo programos SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) paketą 17.0 versiją.

Tyrimo imtis. Tyrime dalyvavo 151 moteris, derinanti darbinę veiklą ir universitetines studijas. Tyrimas buvo atliekamas dviem etapais:

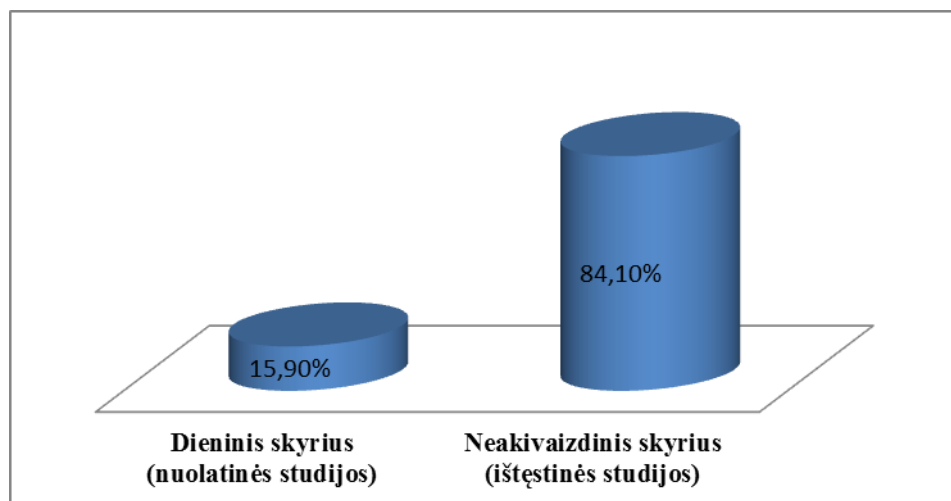
- pirmajame etape buvo atliktas žvalgomasis tyrimas. Buvo sudaryta pirminė anketa, ji pateikta 15 KU neakivaizdinio skyriaus dirbančių studentų. Gavus atsakymus, jie išanalizuoti, pakoreguotas klausimynas, parengta galutinė anketa.
- antrajame etape apsispręsta dėl netikimybinio imties sudarymo, pasirinkta patogioji atranka bei „gniūžtės“ principas. Anketinė apklausa vykdyta tarp KU, VDU ir ŠU dirbančių studentų, besimokančių skirtinguose kursuose ir skirtingose studijų pakopose.

2 lentelė. Respondenčių pasiskirstymas pagal universitetus

Universitetas	Studentų skaičius	Procentinė raiška
KU	63	41,7 %
VDU	47	31,1 %
ŠU	41	27,2 %

Tyrimo dalyvavo trijų universitetų atstovės. Kaip matyti iš lentelės duomenų, daugiausiai (beveik 42%) buvo studijuojančiųjų KU, kiek daugiau nei trečdalį respondenčių sudarė VDU atstovės, virš 27% respondenčių buvo iš ŠU. Tai rodo, kad respondenčių grupės pagal aukštąsias mokyklas pakankamai tolygios.

Atliekant tyrimą buvo kreipiamas dėmesys ir į tai, jog būtų apklaustos respondentės iš skirtingų studijų formų. Suprantama, jog daugiausiai dirbančių moterų pavyko rasti būtent tarp neakivaizdinių/ištęstinių studijų studentų, tačiau beveik 16% apklausos dalyvių mokėsi ir dieninėse/nuolatinėse studijose (žr. 4 paveikslą).

4 pav. Respondenčių pasiskirstymas pagal studijų formą

3 lentelė. Studentų pasiskirstymas pagal kursą

Kursas	Respondenčių skaičius	Procentinė raiška
I	31	20,5 %
II	6	4 %
III	47	31,1 %
IV	14	9,3 %
V	2	1,3 %
Magistrantūra	47	31,1 %
Doktorantūra	4	2,6 %

Siekta, kad tyrime dalyvautų skirtingą studijų patirtį turinčios respondentės. Iš 3 duomenų lentelės matyti, kad pavyko apklausti skirtinguose kursuose studijuojančių moterų, keturios respondentės taip pat buvo net iš trečiosios studijų pakopos – iš doktorantūros studijų. Tokia įvairovė leido tikėtis tikslesnių ir įvairiapusių nuomonių apie studijų ir darbinės veiklos derinimo galimybes. Šie duomenys sugrupuoti į dvi atskiras kategorijas (žr. 4 lentelę): I grupė – tai pirmųjų kursų studentės, kurios turi dar mažiau studijų patirties; II grupė – studentės, kurios studijuoja jau aukštesniuose kursuose ar net kitose studijų pakopose. Tai didesnę studijų laiko derinimo patirtį turinčios respondentės.

4 lentelė. Studentų pasiskirstymas pagal kursus

Kursas	Respondenčių skaičius	Procentinė raiška
I - III	84	55,6 %
IV k., magistrantūra ir doktorantūra	67	44,4 %

Šios grupės nėra visiškai lygios respondenčių skaičiumi, tačiau gana panašios – apklausoje dalyvavo kiek daugiau žemesniųjų kursų ir pakopų studentų.

Respondenčių taip pat buvo paprašyta nurodyti savo amžių. Apklausoje dalyvavusių respondenčių jauniausia buvo 20 metų, o vyriausiai respondentei buvo 53 metai. Pagal amžių respondentės buvo padalintos į dvi grupes:

- 18 – 25 metai;
- 26 ir daugiau.

Respondenčių amžiaus grupės sudarytos remiantis prielaida, jog 18 – 25 metų studentės įprastai mokosi dieninėse/nuolatinėse studijose ir turi mažiau darbinės patirties, o 26 ir vyresnės moterys dažniau studijuoja neakivaizdinėse/iššestinėse studijose ir turi daugiau darbinės patirties.

Duomenų analizė parodė, kad 18 – 25 metų amžiaus respondentės sudarė trečdalį (35,1 %) apklaustųjų, o 26 m. ir vyresnės moterys sudarė 64,9 % apklaustų moterų (žr. priedą nr. 1).

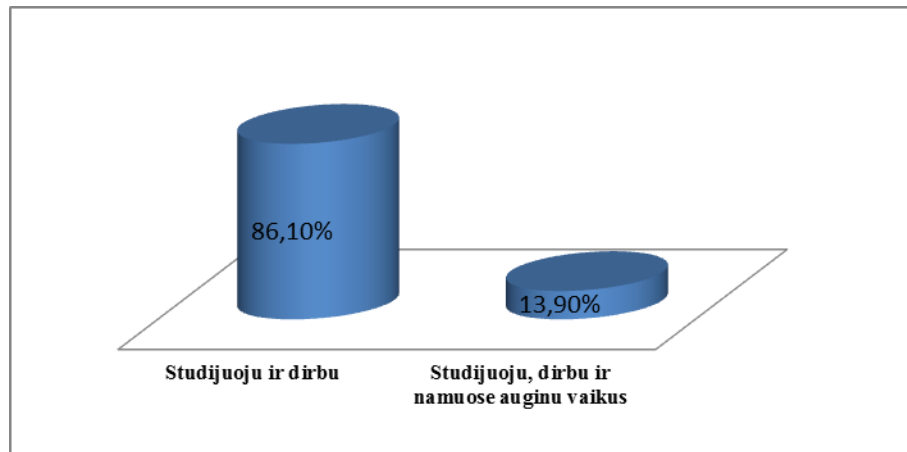
Atliekant tyrimą buvo domėtasi respondenčių šeimyniniu statusu, nes manyta, jog tai gali turėti reikšmės dirbančių moterų gebėjimui derinti darbą ir studijas.

5 lentelė. Respondenčių pasiskirstymas pagal šeimyninę padėtį (N=150)

Šeimyninė padėtis	Respondenčių skaičius	Procentinė raiška
Netekėjusi	45	30 %
Ištekėjusi/Gyvenanti su partneriu	97	64,7 %
Išsituokusi	8	5,3 %

Paaikškėjo, kad apie 65 % apklaustų respondenčių yra ištekėjusios arba gyvenančios su partneriu, trečdalis (30 %) yra netekėjusios, o 8 moterys – išsituokusios. Viena respondentė į šį klausimą neatsakė.

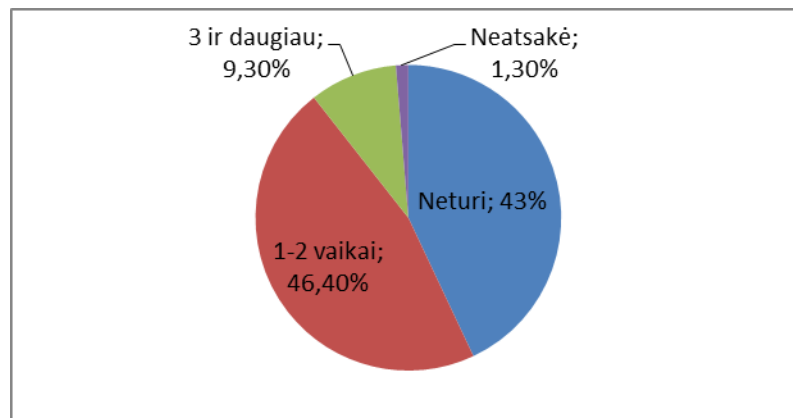
Respondenčių taip pat klausta, kokia jų pagrindinė veikla. Didžioji dalis apklausos dalyvių dirba ir studijuoja, o 21 respondentė dar namie augina vaikus (vadinasi, vaikai yra mažamečiai, o mamos derina net tris veiklos rūšis).

5 pav. Respondenčių pasiskirstymas pagal pagrindinę veiklą

Į klausimą „Kokia iki šiol buvo (yra) pagrindinė Jūsų veiklos (darbo) sritis?“ atsakymai buvo labai įvairūs. Iš 151 apklaustų moterų į šį klausimą atsakė tik 121 respondentė, tačiau iš atsakiusių dauguma dirba pedagoginį (28 respondentės) arba administracinį darbą (27 respondentės), 16 – dirba pardavimų ir paslaugų srityje, 21 – socialinių darbuotojų, 12 – įmonių vadovių. Po vieną ar daugiau nurodė, kad dirba meno, sporto srityje, slauge, psichologe, korespondente ir t.t. Dirbdamos įvairiose sferose, apklausoje dalyvavusios moterys, turi įvairios darbinės patirties ir gali įvairiai vertinti anketoje užduodamus klausimus.

Respondenčių klausta, ar jos turi vaikų, nes manyta, jog tai taip pat gali turėti įtakos derinant darbinę veiklą ir studijas.

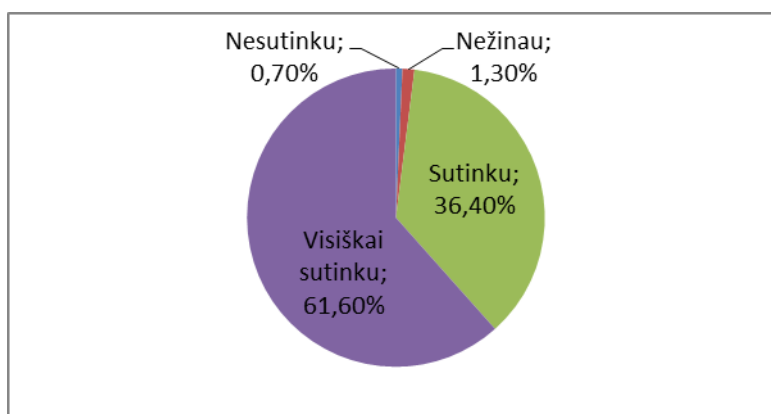

6 pav. Respondenčių pasiskirstymas pagal vaikų skaičių

Gauti rezultatai rodo, kad daugiau kaip pusė (55,7%) respondenčių auginą vieną ar daugiau vaikų, tačiau tarp auginančių vaikus ir neturinčių vaikų moterų didelio skirtumo nėra.

3.2. Tyrimo rezultatai

Klausiant dirbančių ir studijuojančių moterų, kaip jos vertina tai, jog šiuolaikinei dirbančiai moteriai būtina nuolatos mokytis ir tobulėti, daugiau nei pusė respondenčių (~62%) teigė, jog visiškai su tuo sutinka, iš dalies sutinka virš 36 % apklaustųjų studentų. Tai liudija, jog bent formaliai šios moterys mąsto pozityviai ir bent teoriškai dauguma išvelgia nuolatinio mokymosi būtinybę dabarties laikmetyje.

7 pav. Teiginio „Šiuolaikinei dirbančiai moteriai būtina nuolat mokytis, tobulėti“ vertinimas respondenčių požiūriu

Vertinant atsakymus dėl šio teiginio vertinimo pagal skirtingus universitetus matyti, jog daugiausiai visiškai pritariančiųjų buvo tarp VDU studentų, kiek mažiau – KU, nors Chi kvadratu kriterijus ($\chi^2 = 5,005$; $p = 0,543$) šiuo atžvilgiu rodo, jog duomenys nėra statistiškai reikšmingi (žr. į 2 priedą).

6 lentelė. Teiginio „Šiuolaikinei dirbančiai moteriai būtina nuolat mokytis, tobulėti“ vertinimas pagal universitetus (N=151)

Nuomonių pasiskirstymas pagal universitetus	Nesutinku%	Nežinau%	Sutinku%	Visiškai sutinku%
KU	0 %	0 %	41,3 %	58,7 %
VDU	0 %	2,1 %	34 %	63,8 %
ŠU	2,4 %	2,4 %	31,7 %	63,4 %

Tačiau skirtumai nedideli, esminės tendencijos tokios pat, kaip ir vertinant atsakymus bendrame visų respondenčių kontekste.

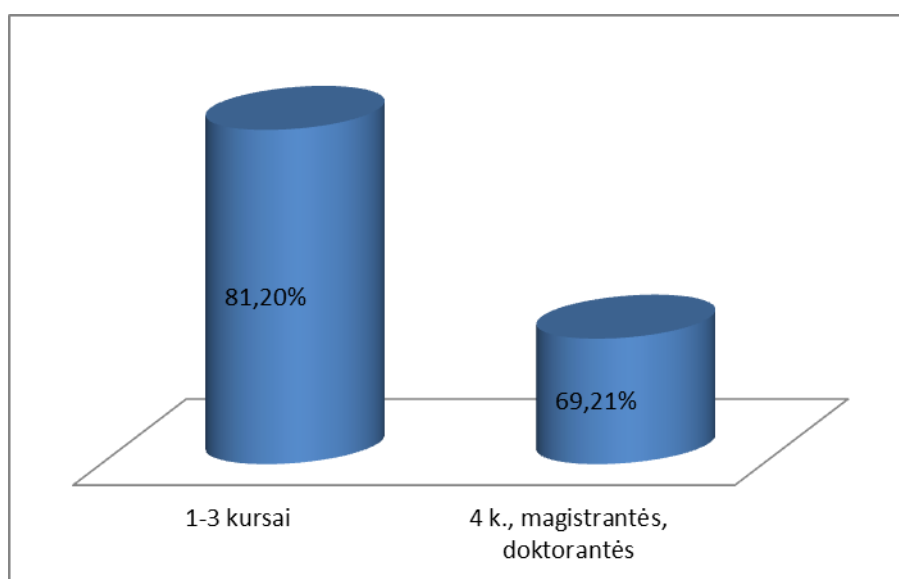
Vertinant atsakymus pagal vaikų skaičių respondenčių šeimose ($\chi^2 = 10,416$; $p = 0,318$) statistinio reikšmingumo nenustatyta (žr. į 3 priedą), taip pat aiškėja, jog didžioji dauguma tiek turinčių, tiek ir neturinčių vaikų moterų teiginiui neabejotinai pritaria, tačiau didesnis pritarimas matomas grupėje tų respondenčių, kurios vaikų dar neturi. Vadinasi, galbūt joms realiai yra daugiau laiko galimybių mokytis ir tobulėti. Atsakymai pateikiami 7 lentelėje.

7 lentelė. Teiginio „Šiuolaikinei dirbančiai moteriai būtina nuolat mokytis, tobulėti“ vertinimas pagal respondenčių vaikų skaičių (N=151)

Nuomonių pasiskirstymas pagal vaikų skaičių	Nesutinku%	Nežinau%	Sutinku%	Visiškai sutinku%
Vaikų neturi	1,5 %	0 %	27,7 %	70,8 %
1-2 vaikai	0 %	2,9 %	41,4 %	55,7 %
3 ir daugiau vaikų	0 %	41,4 %	42,9 %	57,1 %

Atliekant vidutinių rangų palyginimą pagal Kruskal Wallis testą matyti, jog skirtumai tarp atsakymų variantų pasiskirstymų skirtinguose universitetuose yra minimalūs (74,46-76,50), jie nėra statistiškai reikšmingi ($p=0,902$) (žr. 4 priedą).

O vertinant tą patį teiginį pagal respondenčių studijų patirtį (taikant Mann-Whitney kriterijų), aiškėja, jog tarp žemesnių ir aukštesnių kursų studentų nuomonės skiriasi statistiškai reikšmingai (Mann-Whitney, $U = 2359,000$; $p=0,044$). Pažvelgus į rangų vidurkius (žr. 5 priedą), matyti, jog žemesniųjų kursų studentės labiau vertina šiuolaikinės moters poreikį nuolat mokytis ir tobulėti.

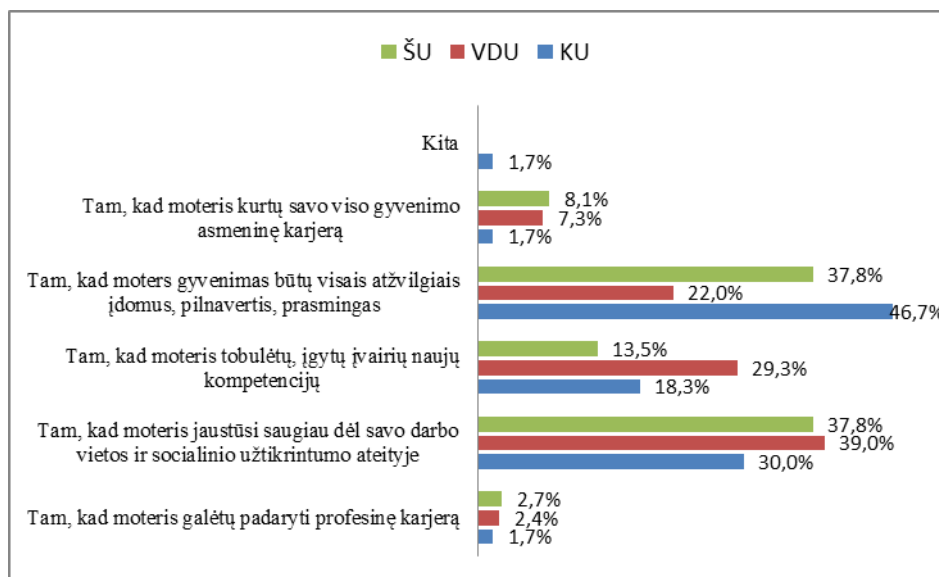
8 pav. Teiginio „Šiuolaikinei dirbančiai moteriai būtina nuolat mokytis, tobulėti“ vertinimas pagal studijų patirtį

Tikrinant koreliacinius ryšius šiuo klausimu paaiškėjo, jog nustatytas silpnas neigiamas statistiškai reikšmingas ryšys tarp požiūrio į nuolatinį moters mokymąsi ir respondenčių amžiaus, auginamų vaikų skaičiaus bei studijų patirties: kuo studijuojančios ir dirbančios moterys vyresnės ($r = -0,177^*$), kuo jos augina daugiau vaikų ($r = -0,165^*$) (žr. priedą nr. 6) kuo daugiau turi studijų patirties ($r = -0,164^*$), tuo mažiau pozityviai jos vertina nuolatinį poreikį tobulėti. Tai rodo, kad kuo vyresnės moterys, auginančios vaikus ir turinčios daugiau studijų patirties, tuo mažiau jaučia poreikį nuolat mokytis, tobulėti.

Respondenčių buvo teirautasi, *kodėl šiuolaikinei moteriai reikalinga nuolat mokytis, tobulėti?* Į šį klausimą atsakė 138 respondentės. Tam, kad moters gyvenimas būtų visais atžvilgiais įdomus, pilnavertis, prasmingas, pritarė daugiau kaip trečdalis (37%) respondenčių. Nedaug nuo pritariančių šiam teiginiui atsiliko pritariančios teiginiui „Tam, kad moteris jaustųsi saugiau dėl savo darbo vietos ir socialinio užtikrintumo ateityje (34,8%). Viena moteris anketoje paminėjo, kad pritaria visiems teiginiams.

Vertinant atsakymus dėl šio teiginio pagal skirtingus universitetus matyti, jog daugiausiai teiginiui „Tam, kad moters gyvenimas būtų visais atžvilgiais įdomus, pilnavertis, prasmingas“ pritariančiųjų buvo tarp KU studentų (beveik pusė), kiek mažiau – ŠU (37,8%), o mažiausiai respondentės pritarė teiginiui: „Tam, kad moteris galėtų padaryti profesinę karjerą“. Chi kvadratu kriterijus ($p=0,342$) šiuo atžvilgiu rodo, jog duomenys nėra statistiškai reikšmingi (žr. į 7 priedą).

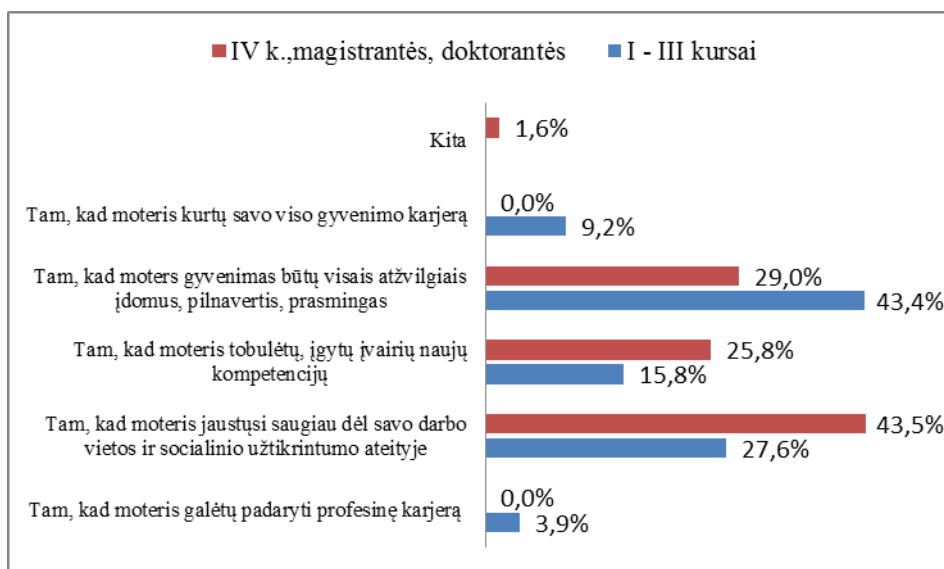
Apibendrinti duomenys pateikti 9 paveiksle.

9 pav. Priežastys, skatinančios moterį nuolat mokytis ir tobulėti (respondenčių nuomonių pasiskirstymas pagal universitetus)

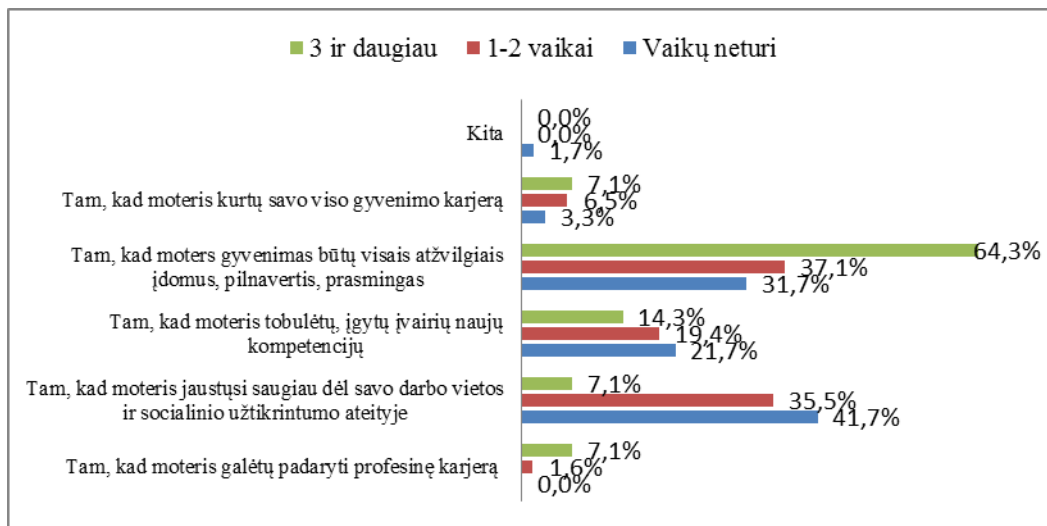
Vertinant atsakymus dėl šio teiginio pagal skirtingus kursus matyti, jog daugiausiai teiginiui „Tam, kad moteris jaustųsi saugiau dėl savo darbo vietos ir socialinio užtikrintumo ateityje“ pritarė

tiek aukštesnių kursų studentės (43,5%), tiek ir žemesnių kursų (~ 30%). Taip pat sutiko su teiginiu „Tam, kad moters gyvenimas būtų visais atžvilgiais įdomus, pilnavertis, prasmingas“: daugiausiai žemesnių kursų studentės (beveik pusė), o aukštesnių kursų – beveik trečdalis. Mažiausiai aukštesnių kursų respondentės pritarė teiginiui: „Tam, kad moteris kurtų savo asmeninę karjerą“ O žemesnių kursų (3,9%) mažiausiai pritarė teiginiui „Tam, kad moteris galėtų padaryti savo profesinę karjerą“. Chi kvadratu kriterijus ($\chi^2 = 15,472$; $p = 0,009$) šiuo atžvilgiu rodo, jog duomenys yra statistiškai reikšmingi (žr. į 8 priedą). O tai rodo, kad kuo aukštesniame kurse moterys studijuoja, tuo labiau sutinka su teiginiu, kad šiuolaikinei dirbančiai moteriai reikia nuolat mokytis, tobulėti, todėl, kad jaustųsi saugiau dėl savo darbo vietos ir socialinio užtikrintumo ateityje. O kuo žemesniame kurse – tuo labiau pritaria teiginiui, kad šiuolaikinei dirbančiai moteriai reikia nuolat mokytis, tobulėti, todėl, kad moters gyvenimas būtų visais atžvilgiais įdomus, pilnavertis, prasmingas. Apibendrinti rezultatai pateikti 10 paveiksle.

10 pav. Priežastys, skatinančios moterį nuolat mokytis ir tobulėti (pagal respondenčių studijų patirtį)

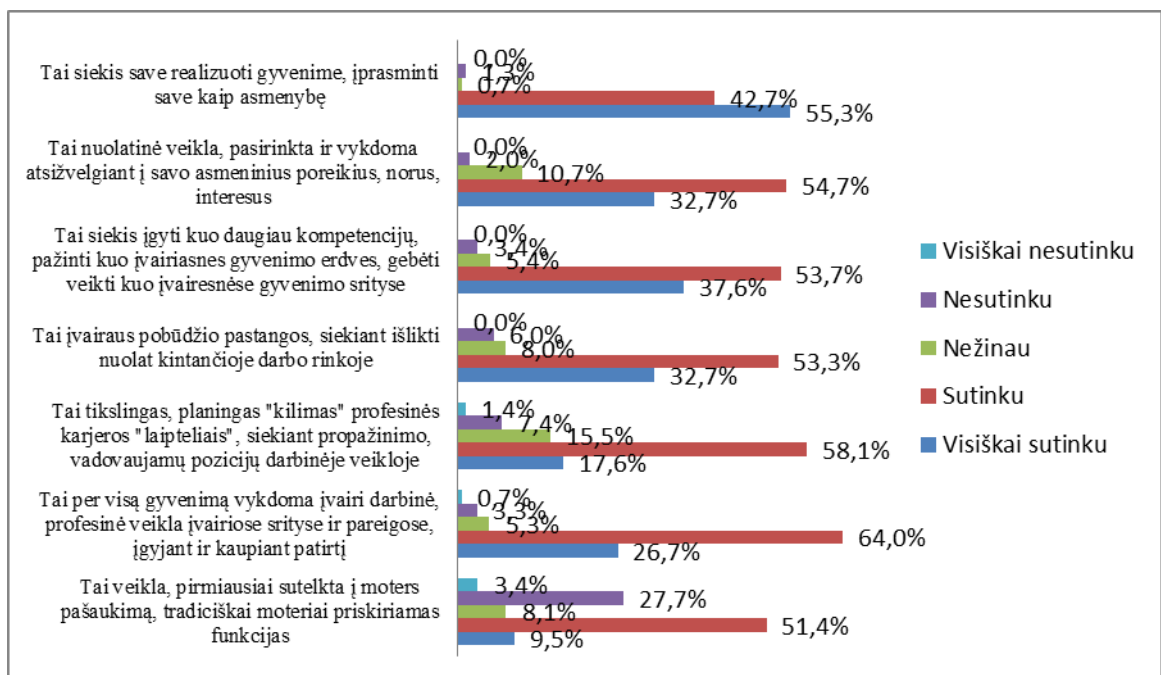
Vertinant atsakymus dėl šio teiginio pagal vaikų skaičių matyti, jog daugiausiai teiginiui „Tam, kad moters gyvenimas būtų visais atžvilgiais įdomus, pilnavertis, prasmingas“ pritaria turinčios tris ir daugiau vaikų moterys (64,3%), daugiau kaip trečdalis (37,1%) turinčių 1-2 vaikus, o neturinčios vaikų moterys labiausiai pritaria teiginiui „Tam, kad moteris jaustųsi saugiau dėl savo darbo vietos ir socialinio užtikrintumo ateityje“. Chi kvadratu kriterijus ($\chi^2 = 35,959$; $p = 0,002$) šiuo atžvilgiu rodo, jog duomenys yra statistiškai reikšmingi (žr. į 9 priedą). O tai liudija, kad turinčios vaikų moterys daugiau galvoja apie savo gyvenimo pilnavertiškumą, įprasminimą studijuodamos, o neturinčios vaikų moterys galvoja apie saugumą darbo vietoje ir socialinį stabilumą ateityje. Apibendrinti duomenys pateikti 11 paveiksle.

11 pav. Priežastys, skatinančios moterį nuolat mokytis ir tobulėti (nuomonių pasiskirstymas pagal vaikų skaičių)

Norėdami išsiaiškinti, ar skiriasi nuomonė, dėl šio teiginio, palyginome nuomonių skirtumus tarp dieninio ir neakivaizdinio skyriaus studentėjų. Taikant Mann-Whitney kriterijų buvo nustatyta, kad moterų, studijuojančių tiek dieniniame, tiek neakivaizdiniame skyriuje nuomonės skiriasi statistiškai nereikšmingai (Mann-Whitney $U = 1266,5$; $p = 0,736$). Pažvelgus į rangų vidurkius (žr. 10 priedą), matyti, kad moterų, kurios studijuoja dieniniame skyriuje ir moterų, kurios studijuoja neakivaizdiniame skyriuje atsakymų vidurkiai panašūs (67,07 ir 69,99). Todėl galima daryti išvadą, kad šiuo klausimu panašiai galvoja abiejų studijų formų studentės.

Respondenčių prašyta pažymėti, *kokios veiklos ir kiek, jų manymu, atspindi sampratą „moters asmeninė karjera“*. Šį teiginį įvertino 148 respondentės (12 pav.).

12 pav. Respondenčių asmeninės karjeros samprata

Iš 12 paveikslo matyti, kad dauguma respondenčių pritaria visiems teiginiams, apibūdinantiems asmeninės karjeros sampratą, tačiau daugiausiai respondenčių sutinka (42,7%) arba visiškai sutinka (55,3%) su teiginiu, kad asmeninė karjera – tai siekis save realizuoti gyvenime, įprasminti save kaip asmenybę. Tam pritaria moterys nepriklausimai nuo vaikų skaičiaus. Chi kvadratu kriterijus ($\chi^2 = 39,151$; $p = 0,000$) šiuo atžvilgiu rodo, kad duomenys yra statistiškai reikšmingi. Atsakymai absoliučiais skaičiais ir santykinėmis dalimis pateikti 8 lentelėje.

8 lentelė. Teiginio „Asmeninė karjera – tai siekis save realizuoti gyvenime, įprasminti save kaip asmenybę“ vertinimas pagal vaikų skaičių (N=148)

Vaikų skaičius	Vertinimas					Viso
	Visiškai sutinku	Sutinku	Nežinau	Nesutinku	Visiškai nesutinku	
Neturi vaikų	37	26	1	0	0	64
	57,8%	40,6%	1,6%	0%	0%	100%
1-2 vaikai	37	32	0	1	0	70
	52,9%	45,7%	0%	1,4%	0%	100%
3 ir daugiau vaikų	8	6	0	0	0	14
	57,1%	42,9%	0%	0%	0%	100%

Šiam teiginiui panašiai pritaria tiek dieninio (sutinka 45,8%; visiškai sutinka – pusė), tiek ir neakivaizdinio skyriaus (sutinka 42,1%; visiškai sutinka – šiek tiek daugiau nei pusė) studentės. Chi kvadratu kriterijus ($p = 0,119$) šiuo atžvilgiu rodo, jog duomenys nėra statistiškai reikšmingi (žr. į 11 priedą). Skaičiuotas koreliacijos koeficientas (pagal Spearman), leido užfiksuoti silpną neigiamą ($r = -0,275^{**}$) statistiškai reikšmingą ($p \leq 0,01$) ryšį tarp turimų vaikų skaičiaus ir noro siekti save realizuoti gyvenime, įprasminti kaip asmenybę. Taip pat skaičiuotas koreliacijos koeficientas leido užfiksuoti silpną neigiamą ($r = -0,212^{**}$) statistiškai reikšmingą ($p \leq 0,01$) ryšį tarp šeimyninės padėties ir noro siekti save realizuoti gyvenime, įprasminti kaip asmenybę (žr. į 12 priedą). Tai rodo, kad ištekėjusios/gyvenančios su partneriu ir turinčios daugiau vaikų moterys mažiau pozityviai vertina teiginį: „Asmeninė karjera tai siekis save realizuoti gyvenime, įprasminti save kaip asmenybę“.

Taip pat 12 paveiksle matyti, jog 64% sutinka ir 26,7% visiškai sutinka su teiginiu: „Asmeninė karjera, tai per visą gyvenimą vykdoma įvairi darbinė, profesinė veikla įvairiose gyvenimo srityse ir pareigose, įgyjant ir kaupiant patirtį“. Vertinant atsakymus dėl šio teiginio pagal skirtingus universitetus matyti, jog daugiausiai visiškai pritariančiųjų buvo tarp ŠU studentų,

kiek mažiau – KU, nors Chi kvadratu kriterijus ($p=0,449$) šiuo atžvilgiu rodo, jog duomenys nėra statistiškai reikšmingi. Atsakymai santykinėmis dalimis pateikti 9 lentelėje.

9 lentelė. Teiginio „Tai per visą gyvenimą vykdoma įvairi darbinė, profesinė veikla įvairiose gyvenimo srityse ir pareigose, įgyjant ir kaupiant patirtį“ vertinimas (pagal universitetus) (N=150)

Nuomonių pasiskirstymas pagal universitetus	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Nežinau	Sutinku	Visiškai sutinku
KU	0 %	0 %	4,8 %	65,1 %	30,2 %
VDU	2,1 %	4,3 %	6,4 %	59,6 %	27,7 %
ŠU	0 %	7,5 %	5 %	67,5 %	20 %

Vertinant atsakymus dėl šio teiginio pagal kursus matyti, jog daugiausiai sutinkančių ir visiškai sutinkančių buvo panašiai tiek tarp aukštesnių, tiek tarp žemesnių kursų, nors Chi kvadratu kriterijus ($p=0,275$) šiuo atžvilgiu rodo, jog duomenys nėra statistiškai reikšmingi. Atsakymai santykinėmis dalimis pateikti 10 lentelėje.

10 lentelė. Teiginio „Tai per visą gyvenimą vykdoma įvairi darbinė, profesinė veikla įvairiose gyvenimo srityse ir pareigose, įgyjant ir kaupiant patirtį“ vertinimas (pagal kursą) (N=150)

Nuomonių pasiskirstymas pagal kursus	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Nežinau	Sutinku	Visiškai sutinku
I, II III kursai	0 %	2,4 %	2,4 %	67,5 %	27,7 %
IV k., magistrantės, doktorantės	1,5 %	4,5 %	9 %	59,7 %	25,4 %

Skirtumai nedideli, esminės tendencijos tokios pat, kaip ir vertinant atsakymus bendrame visų respondenčių kontekste. Galime teigti, kad nuomonei, jog „asmeninė karjera tai siekis save realizuoti gyvenime, įprasminti save kaip asmenybę“ ir nuomonei, kad „asmeninė karjera - tai per visą gyvenimą vykdoma įvairi darbinė, profesinė veikla įvairiose gyvenimo srityse ir pareigose, įgyjant ir kaupiant patirtį“ didelės įtakos neturi nei šeimyninė padėtis, nei auginamų vaikų skaičius, nei studijų forma, nei universitetas, kuriame moterys mokosi.

Vertinant atsakymus dėl teiginio, kad „asmeninė karjera, tai tikslingas, planingas „kilimas“ karjeros „laipteliais“, siekiant pripažinimo, vadovaujama pozicijų darbinėje veikloje“ vertinimo pagal skirtingus universitetus matyti, jog daugiausiai visiškai pritariančiųjų ir pritariančių buvo tarp VDU studentų (~90%), kiek mažiau – KU (~ 70%). O Chi kvadratu kriterijus ($p=0,043$) šiuo

atžvilgiu rodo, jog duomenys yra statistiškai reikšmingi. Taikant Kruskal – Wallis kriterijų buvo nustatyta, kad nuomonės skiriasi statistiškai reikšmingai ($\chi^2=8,851$; $p=0,012$). Pažvelgus į rangų vidurkius (žr. į 13 priedą), matyti, kad VDU studentų, kurios mano, kad *asmeninė karjera – tai tikslingas, planingas „kilimas“ karjeros „laipteliais“, siekiant pripažinimo, vadovaujamų pozicijų darbinėje veikloje*, atsakymų vidurkis – 87,97; KU – 69,86; ŠU – 65,64. O kadangi didesnis rangų vidurkis parodo, kad šioje grupėje yra didesnės atsakymų reikšmės, tai galima daryti išvadą, kad VDU studentės labiau pritaria nuomonei, kad *asmeninė karjera, tai tikslingas, planingas „kilimas“ karjeros „laipteliais“, siekiant pripažinimo, vadovaujamų pozicijų darbinėje veikloje*. Nuomonių pasiskirstymas procentais pavaizduotas 11 lentelėje.

11 lentelė. Teiginio „Asmeninė karjera, tai tikslingas, planingas „kilimas“ karjeros „laipteliais“, siekiant pripažinimo, vadovaujamų pozicijų darbinėje veikloje“ vertinimas (pagal universitetą) (N=148)

Nuomonių pasiskirstymas pagal universitetus	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Nežinau	Sutinku	Visiškai sutinku
KU	0 %	11,3 %	16,1 %	59,7 %	12,9 %
VDU	2,1 %	4,3 %	4,3 %	61,7 %	27,7 %
ŠU	2,6 %	5,1 %	28,2 %	51,3 %	12,8 %

Vertinant atsakymus dėl teiginio, kad *„asmeninė karjera, tai įvairaus pobūdžio pastangos (nuolatinis papildomas mokymas, kvalifikacijos kėlimas, lankstumas darbe ir pan.), siekiant išlikti nuolat kintančioje darbo rinkoje“* vertinimo pagal šeimyninę padėtį matyti, jog daugiausiai visiškai pritariančiųjų ir pritariančių buvo tarp ištekęusių/gyvenančių su partneriu moterų (~60%), kiek mažiau tarp išsituokusių (~ 50%), o Chi kvadratu kriterijus ($p=0,025$) šiuo atžvilgiu rodo, jog duomenys yra statistiškai reikšmingi. Vertinant pagal auginamų vaikų skaičių matyti, kad labiausiai šiam teiginiui pritaria auginančios vaikus ir derinančios darbą bei studijas moterys. Chi kvadratu kriterijus ($p=0,01$) šiuo atžvilgiu rodo, jog duomenys taip pat yra statistiškai reikšmingi. Nuomonių pasiskirstymas absoliučiais skaičiais ir santykinėmis dalimis pavaizduotas 12 lentelėje.

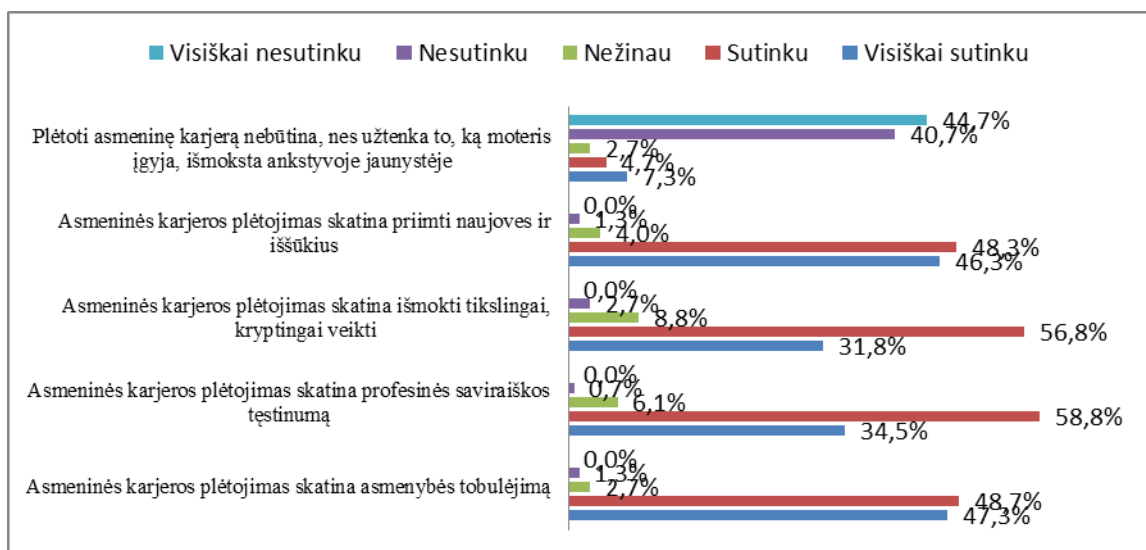
12 lentelė. Teiginio „Asmeninė karjera, tai įvairaus pobūdžio pastangos (nuolatinis papildomas mokymas, kvalifikacijos kėlimas, lankstumas darbe ir pan.), siekiant išlikti nuolat kintančioje darbo rinkoje“ pagal šeimyninę padėtį ir vaikų skaičių (N=148)

		Vertinimas					Viso
		Visiškai sutinku	Sutinku	Nežinau	Nesutinku	Visiškai nesutinku	
Šeimyninė padėtis	Netekėjusi	17	19	2	7	0	45
		37,8%	42,2%	4,4%	15,6%	0%	100%
	Ištekėjusi/gyvenanti su partneriu	28	57	9	2	0	96
		29,2%	59,4%	9,4%	2,1%	0%	100%
	Išsituokusi	4	4	0	0	0	8
		50%	50%	0%	0%	0%	100%
Vaikų skaičius	Neturi vaikų	27	30	2	5	0	64
		42,2%	46,9%	3,1%	7,8%	0%	100%
	1-2 vaikai	17	43	8	2	0	70
		24,3%	61,4%	11,4%	2,9%	0%	100%
	3 ir daugiau	5	7	1	1	0	14
		35,7 %	50%	7,1%	7,1%	0%	100%

Suskaičiuotas koreliacijos koeficientas (pagal Spearman) leido užfiksuoti silpną neigiamą ($r = -0,161^*$) ir statistiškai reikšmingą ($p \leq 0,01$) ryšį tarp turimų vaikų skaičiaus ir nuomonės, kad „Asmeninė karjera, tai įvairaus pobūdžio pastangos (nuolatinis papildomas mokymas, kvalifikacijos kėlimas, lankstumas darbe ir pan.), siekiant išlikti nuolat kintančioje darbo rinkoje“. Tai rodo, kad turinčios daugiau vaikų moterys mažiau pozityviai vertina teiginį, kad „asmeninė karjera, tai įvairaus pobūdžio pastangos (nuolatinis papildomas mokymas, kvalifikacijos kėlimas, lankstumas darbe ir pan.), siekiant išlikti nuolat kintančioje darbo rinkoje“.

Vertinant atsakymus dėl teiginio, kad „asmeninė karjera, tai siekis įgyti kuo daugiau įvairių kompetencijų, pažinti kuo įvairesnes gyvenimo erdves, gebėti veikti kuo įvairesnėse gyvenimo srityse“ vertinimo pagal auginamų vaikų skaičių matyti, kad labiausiai šiam teiginiui pritaria auginančios vaikus ir derinančios darbą bei studijas moterys. Chi kvadratu kriterijus ($p=0,005$) šiuo atžvilgiu rodo, jog duomenys yra statistiškai reikšmingi. Šiai nuomonei pritaria beveik visos respondentės, tačiau auginančios 1-2 vaikus (visiškai pritaria beveik trečdalis ir pritaria 65,7%), ir 3 ir daugiau vaikų (visiškai pritaria beveik 60%; pritaria - ~ 30%).

Respondenčių prašyta įvertinti teiginius, atspindinčius asmeninės karjeros plėtros svarbą šiuolaikinei moteriai. Apibendrinti duomenys pateikti 13 paveiksle.

13 pav. Respondenčių nuomonė dėl asmeninės karjeros plėtros svarbos

Iš 13 paveikslo matyti, kad dauguma respondenčių pritaria visiems teiginiams, apibūdinantiems asmeninės karjeros plėtros svarbą šiuolaikinei moteriai, tačiau apklausoje dalyvavusios moterys nepritaria teiginiui, kad „*Plėtoti asmeninę karjerą nebūtina, nes užtenka to, ką moteris įgyja, išmoksta ankstyvoje jaunystėje*“. Šiam teiginiui nepritaria ~ 90% respondenčių.

Daugiausiai respondenčių sutinka (~ 60%) arba visiškai pritaria (~ 35%) su teiginiu, kad „*Asmeninės karjeros plėtojimas skatina profesinės saviraiškos tęstinumą*“. Šiam teiginiui labiau pritaria moterys studijuojančios IV kurse, magistrantūros ir doktorantūros studijose (~ 90%), tačiau panašiai mano ir žemesnių kursų moterys. Panašūs rodikliai gaunami vertinant atsakymus dėl šio teiginio pagal amžiaus grupes, auginamų vaikų skaičių, universitetą, kuriame mokosi.

Taikant Kruskal – Wallis kriterijų buvo nustatyta, kad nuomonės, vertinant pagal auginamų vaikų skaičių, skiriasi statistiškai reikšmingai ($\chi^2=11,215$; $p=0,011$). Pažvelgus į rangų vidurkius (žr. į 14 priedą), matyti, kad neturinčių vaikų moterų, kurios mano, kad „*Asmeninės karjeros plėtojimas skatina profesinės saviraiškos tęstinumą*“, atsakymų vidurkis – 85,17; 1-2 vaikus – 64,21; 3 ir daugiau vaikų – 78,64. O kadangi didesnis rangų vidurkis parodo, kad šioje grupėje yra didesnės atsakymų reikšmės, tai galima daryti išvadą, kad neturinčios vaikų moterys labiau šiai pritaria nuomonei. Nuomonių pasiskirstymas procentais pavaizduotas 13 lentelėje.

13 lentelė. Respondenčių nuomonė, kad asmeninės karjeros plėtojimas skatina profesinės raiškos tęstinumą (pagal vaikų skaičių) (N = 148)

Vaikų grupės	Asmeninės karjeros plėtojimas skatina profesinės saviraiškos tęstinumą				
	Visiškai sutinku	Sutinku	Nežinau	Nesutinku	Visiškai nesutinku
Neturi vaikų	48,4 %	46,9 %	4,7 %	0 %	0 %
1-2 vaikai	22,1 %	67,6 %	8,8 %	1,5 %	0 %
3 ir daugiau	35,7 %	64,3 %	0 %	0 %	0 %

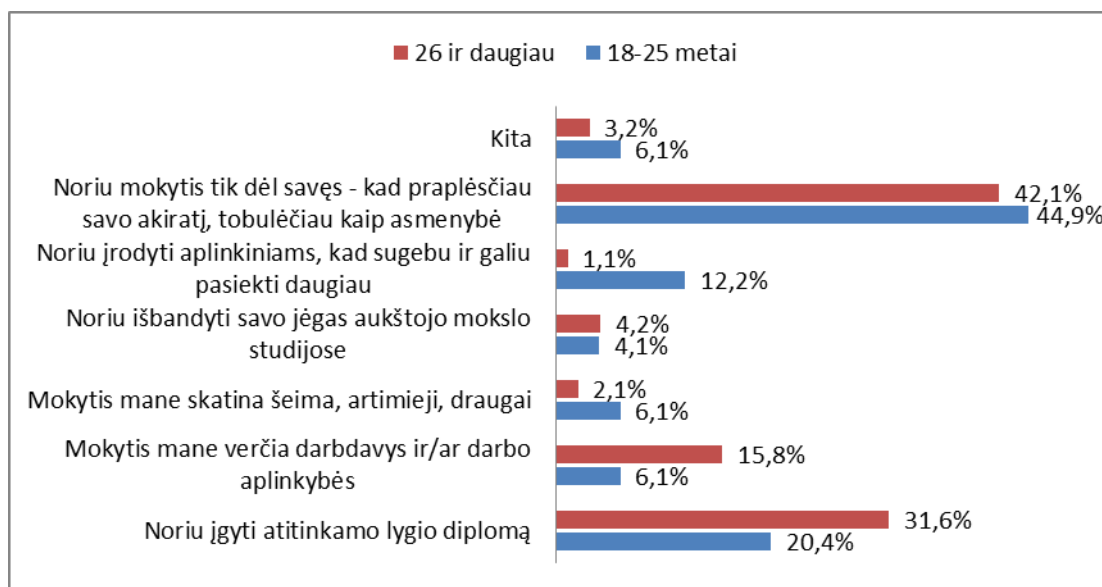
Vertinant respondenčių nuomonę dėl teiginio, kad „*asmeninės karjeros plėtojimas skatina išmokti tikslingai, kryptingai veikti*“ ir pritaikius Kruskal – Wallis kriterijų buvo nustatyta, kad nuomonės, vertinant pagal šeimyninę padėtį skiriasi statistiškai reikšmingai ($\chi^2=6,800$; $p=0,033$). Pažvelgus į rangų vidurkius (žr. į 15 priedą), matyti, kad išsituokusių moterų, kurios mano, asmeninės karjeros plėtojimas skatina išmokti tikslingai, kryptingai veikti, atsakymų vidurkis – 107,75; ištekėjusių/gyvenančių su partneriu – 71,60; netekėjusių – 73,01. Todėl galima daryti išvadą, kad išsituokusių moterų grupėje yra didesnės atsakymų reikšmės, jos labiau pritaria šiai nuomonei. Nuomonių pasiskirstymas procentais pavaizduotas 14 lentelėje.

14 lentelė. Respondenčių nuomonė, kad asmeninės karjeros plėtojimas skatina išmokti tikslingai, kryptingai veikti (pagal šeimyninę padėtį) (N = 147)

Šeimyninė padėtis	Asmeninės karjeros plėtojimas skatina išmokti tikslingai, kryptingai veikti				
	Visiškai sutinku	Sutinku	Nežinau	Nesutinku	Visiškai nesutinku
Netekėjusi	33,3 %	51,1 %	13,3 %	2,2 %	0 %
Ištekėjusi/gyvenanti su partneriu	27,7 %	61,7 %	7,4 %	3,2 %	0 %
Išsituokusi	75 %	25 %	0 %	0 %	0 %

Taigi rezultatai rodo, kad didžioji dauguma apklausoje dalyvavusių moterų pritaria nuomonei, kad asmeninės karjeros plėtojimas skatina tiek asmenybės tobulėjimą, tiek profesinės saviraiškos tęstinumą, tiek skatina išmokti tikslingai, kryptingai veikti, bei priimti naujoves ir iššūkius ir nepalaiko nuomonės, kad asmeninės karjeros plėtoti nebūtina, kad užtenka to, ką moteris jau įgijo, ko išmoko ankstyvoje jaunystėje. Galime daryti prielaidą, kad studijuojančios ir kartu dirbančios moterys supranta asmeninės karjeros plėtros svarbą šiuolaikinei moteriai.

Respondenčių klausta, „kas jas paskatino mokytis universitete derinant tai su darbine veikla?“. Į šį klausimą atsakė 144 moterys, 7 moterys į šį klausimą neatsakė, arba atsakė neteisingai. Tyrimo rezultatai parodė, kad beveik 43 % moterų nori mokytis tik dėl savęs – kad praplėstų savo akiratį, tobulėtų kaip asmenybė. Apie trečdalis moterų (27,8 %) nori įgyti atitinkamo lygio diplomą. Mažiausiai moterys pasisakė, kad mokosi universitete, nes nori išbandyti savo jėgas aukštojo mokslo studijose (4,2 %) ir tiek pat moterų įvardijo asmenines priežastis, kodėl jos mokosi universitete: „siekiu aukštojo mokslo diplomo ir kompetencijų“; „dėl savęs, šeimos, darbo aplinkybių“; „mokausi dėl savęs, tikėdamasi užsitikrinti ateitį“; „dėl privalumų darbe“; „dabar turiu galimybę realizuoti savo svajonę“; „man patinka mano pasirinktos studijos, man įdomu“.

14 pav. Priežastys, kurios skatina mokytis universitete, derinant tai su darbine veikla

Nagrinęjant atsakymus, kas paskatino mokytis universitete derinant tai su darbine veikla pagal respondenčių amžiaus grupes paaiškėjo, kad labiausiai teiginiui „Noriu mokytis tik dėl savęs“ pritaria moterys, kurių amžius yra 18 – 25 metai (~45 %). Šiam teiginiui pritaria ir vyresnio amžiaus studijuojančios moterys, tačiau panašiai vyresnio amžiaus moterys (daugiau kaip trečdalis) pritaria ir teiginiui „Noriu įgyti atitinkamo lygio diplomą“. Chi kvadratu kriterijus ($\chi^2 = 14,443$; $p=0,025$) šiuo atžvilgiu rodo, jog duomenys yra statistiškai reikšmingi. Tai rodo, jog vyresnio amžiaus moterys renkasi universitetines studijas tiksliai. Iš 14 paveikslu matyti, kad dauguma vyresnio amžiaus moterų studijuoja, nes nori įgyti atitinkamo lygio diplomą arba jas tai daryti verčia darbo aplinkybės.

Respondenčių klausta, ar jos turi pakankamas sąlygas namuose, kad galėtų derinti darbą ir mokymąsi? Apibendrinant rezultatus pastebėta, kad dauguma moterų (~ 70 %) turi neblogas ir visiškai tinkamas sąlygas namuose ir tik dešimtadalis moterų namuose visiškai neturi sąlygų arba turi tik minimalias sąlygas, kad galėtų derinti darbą ir studijas. Vertinant respondenčių atsakymus

pagal universitetą, kuriame mokosi, tiek ir pagal studijų formą ar kursą, kuriame mokosi, tiek ir pagal auginamų vaikų skaičių, ypatingų skirtumų nepastebėjome, tačiau vertinant atsakymus į šį klausimą pagal moterų šeimyninę padėtį pastebima, kad netekėjusios moterys turi geresnes sąlygas namuose, kad galėtų derinti darbą ir mokymąsi. Pastebėta tai, kad nemaža dalis išsituokusių moterų neturi sąlygų namuose, kad galėtų derinti darbą ir studijas (37,5 %) ir tokia pat dalis turi visiškai tinkamas sąlygas namuose. Chi kvadratu kriterijus ($\chi^2 = 44,617$; $p=0,000$) šiuo atžvilgiu rodo, jog duomenys yra statistiškai reikšmingi. Nuomonių pasiskirstymas pavaizduotas 15 lentelėje.

15 lentelė. Sąlygos namuose pagal šeimyninę padėtį (N = 147)

Šeimyninė padėtis	Visiškai tinkamas	Neblogas sąlygas	Iš dalies, kai kurias	Minimalias sąlygas	Visiškai neturiu sąlygų
Netekėjusi	43,2 %	36,4 %	9,1 %	9,1 %	2,3 %
Ištekėjusi/gyvenanti su partneriu	34,7 %	34,7 %	23,2 %	7,4 %	0 %
Išsituokusi	37,5 %	25 %	0 %	0 %	37,5 %

Vertinant respondenčių nuomonę *ar jos turi pakankamas sąlygas namuose, kad galėtų derinti darbą ir mokymąsi*, ir pritaikius Kruskal – Wallis kriterijų buvo nustatyta, kad nuomonės, vertinant pagal vaikų skaičių atsakymai skiriasi statistiškai reikšmingai ($\chi^2=11,969$; $p=0,003$). Pažvelgus į rangų vidurkius (žr. į 16 priedą), matyti, kad auginančių 3 ir daugiau vaikus, moterų atsakymų vidurkis – 87,61; 1 – 2 vaikus – 61,41; neturinčių vaikų – 83,61. Todėl galima daryti išvadą, kad moterų grupėje, kurios augina tris ir daugiau vaikus yra didesnės atsakymų reikšmės, jos turi geresnes sąlygas namuose, kad galėtų derinti darbą ir mokymąsi. Galima daryti prielaidą, kad šios moterys turi vyresnius, savarankiškesnius vaikus, kuriems reikia mažiau skirti laiko ir dėmesio, todėl jos turi mažiau problemų namuose, derinant darbą ir mokymąsi.

Respondenčių domėtasi, *„Ar jos turi pakankamas sąlygas darbovietėje, kad galėtų kartu dirbti ir studijuoti?“* Apibendrinant rezultatus pastebėta, kad dauguma moterų (~ 70 %) turi neblogas ir visiškai tinkamas sąlygas darbovietėje, beveik penktadalis moterų turi tik kai kurias sąlygas, ir šiek tiek daugiau kaip 25 % moterų darbovietėje visiškai neturi sąlygų arba turi tik minimalias sąlygas, kad galėtų derinti darbą ir studijas. Vertinant respondenčių nuomonę šiuo klausimu pagal šeimyninę padėtį pastebėta, kad netekėjusios moterys turi geresnes sąlygas darbovietėje, kad galėtų derinti darbą ir studijas. Ir didelė dalis išsituokusių moterų turi tik minimalias sąlygas darbe, kad galėtų derinti darbą ir studijas (62,5 %). Chi kvadratu kriterijus ($\chi^2 = 24,763$; $p=0,002$) šiuo atžvilgiu rodo, jog duomenys yra statistiškai reikšmingi. Nuomonių pasiskirstymas santykinėmis pavaizduotas 16 lentelėje.

16 lentelė. Sąlygos darbe (pagal šeimyninę padėtį) (N = 148)

Šeimyninė padėtis	Visiškai tinkamas	Neblogas sąlygas	Iš dalies, kai kurias	Minimalias sąlygas	Visiškai neturiu sąlygų
Netekėjusi	38,6 %	36,4 %	15,9 %	6,8 %	2,3 %
Ištekėjusi/gyvenanti su partneriu	25 %	39,6 %	18,8 %	10,4 %	6,2 %
Išsituokusi	25 %	0 %	12,5 %	62,5 %	0 %

Vertinant respondenčių atsakymus į klausimą „Ar Jūs turite pakankamas sąlygas darbovietėje, kad galėtumėte kartu dirbti ir studijuoti?“, ir pritaikius Kruskal – Wallis kriterijų buvo nustatyta, kad nuomonės, vertinant pagal šeimyninę padėtį skiriasi statistiškai reikšmingai ($\chi^2=7,289$; $p=0,026$). Pažvelgus į rangų vidurkius (žr. į 17 priedą), matyti, kad netekėjusių moterų atsakymų vidurkis – 75,72; ištekėjusių/gyvenančių su partneriu – 62,27; išsituokusių – 40,75. Todėl galima daryti išvadą, kad netekėjusių moterų grupėje yra didesnės atsakymų reikšmės, jos turi geresnes sąlygas darbe, kad galėtų derinti darbą ir studijas.

Vertinant respondenčių nuomonę šiuo klausimu pagal kursą, kuriame studijuoja, pastebėta, kad dauguma moterų studijuojančių IV kurse, magistrantūroje ar doktorantūroje (~ 70 %) turi neblogas ir visiškai tinkamas sąlygas darbovietėje, beveik penktadalis moterų turi tik kai kurias sąlygas, ir mažiau nei 10 % moterų studijuojančių paskutiniame kurse, ar II ir III pakopos studijose, darbovietėje turi tik minimalias sąlygas, kad galėtų derinti darbą ir studijas. Chi kvadratu kriterijus ($\chi^2 = 9,650$; $p=0,047$) šiuo atžvilgiu rodo, jog duomenys yra statistiškai reikšmingi. Nuomonių pasiskirstymas pavaizduotas 17 lentelėje.

17 lentelė. Sąlygos darbe (pagal kursą) (N = 149)

Šeimyninė padėtis	Visiškai tinkamas	Neblogas sąlygas	Iš dalies, kai kurias	Minimalias sąlygas	Visiškai neturiu sąlygų
I – III kursas	28,6 %	34,5 %	13,1 %	15,5 %	8,3 %
IV kursas, magistrantūra, doktorantūra	29,2 %	40 %	23,1 %	7,7 %	0 %

Siekta išsiaiškinti, ar skiriasi sąlygos darbovietėje pagal moterų amžių, pritaikėme Mann-Whitney U kriterijų. Buvo nustatyta, kad vyresnio ir jaunesnio amžiaus derinančių darbą ir studijas moterų atsakymai į šį klausimą skiriasi statistiškai reikšmingai (Mann-Whitney U = 1986,000; $p =$

0,032). Pažvelgus į rangų vidurkius (žr. 18 priedą), matyti, kad jaunesnių ir vyresnių moterų atsakymų vidurkiai skiriasi (85,06 ir 69,77). Todėl galima daryti išvadą, kad jaunesnės moterys turi geresnes sąlygas darbe, kad galėtų kartu dirbti ir studijuoti.

Tikrinant koreliacinius ryšius šiuo klausimu paaiškėjo, jog nustatytas silpnas neigiamas statistiškai reikšmingas ryšys tarp turimų sąlygų darbovietėje ir respondenčių amžiaus bei šeimyninės padėties. Tai rodo, kad amžius ($r = -0,176^*$) ir šeimyninė padėtis ($r = -0,201^*$) neigiamai įtakoja sąlygas studijuojančiai moteriai darbovietėje.

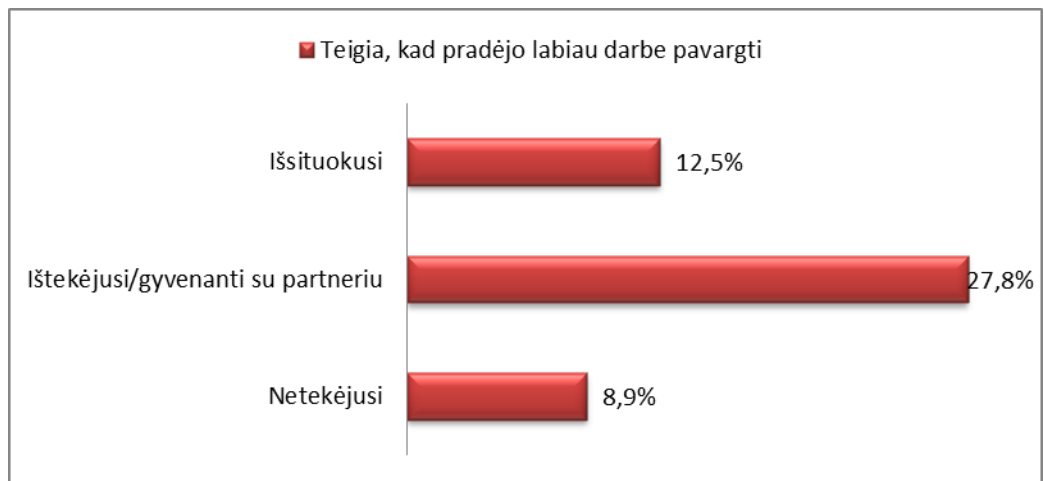
Respondenčių klausta „*kokios didžiausios problemos pirmiausiai iškilo darbe, kai pradėjote studijuoti?*“ Atsakymų pasiskirstymas pateiktas 15 paveiksle.

15 pav. Respondentėms darbe iškilusios problemos

Trečdaliui respondenčių darbe neiškilo visai jokių problemų. Tačiau dešimtadalis moterų (21,9 %) pripažino, kad nebesugebėjo suderinti laiko skirto darbui ir laiko, reikalingo mokslui. Panaši dalis respondenčių (21,2 %) pripažino, kad pradėjo labiau pavargti darbe. 13 moterų paaiškino, kad yra vaiko auginimo atostogose, todėl problemos darbe joms neaktualios, o keturios moterys įvardijo kitas problemas: „*nepakanka laiko skirto darbui ir mokslui*“; „*studijuoju savo noru, noriu tobulėti*“; „*problema – atostogų su kitais kolegomis suderinimas*“; „*sunku suderinti laiką, nepasitenkinimas valdžios dėl išleidimo į sesijas*“.

Vertinant respondenčių atsakymus, kad *pradėjo labiau pavargti darbe* pagal šeimyninę padėtį, pastebėta, kad dauguma ištekėjusių/gyvenančių su partneriu moterų susiduria su šia problema (~ 30 %), o mažiausiai susiduria su šia problema netekėjusios moterys (8,9 % iš visų pažymėjusių šį teiginį) Chi kvadratu kriterijus ($\chi^2 = 6,968$; $p=0,031$) šiuo atžvilgiu rodo, jog duomenys yra statistiškai reikšmingi. Nuomonių pasiskirstymas procentais pavaizduotas 16 paveiksle.

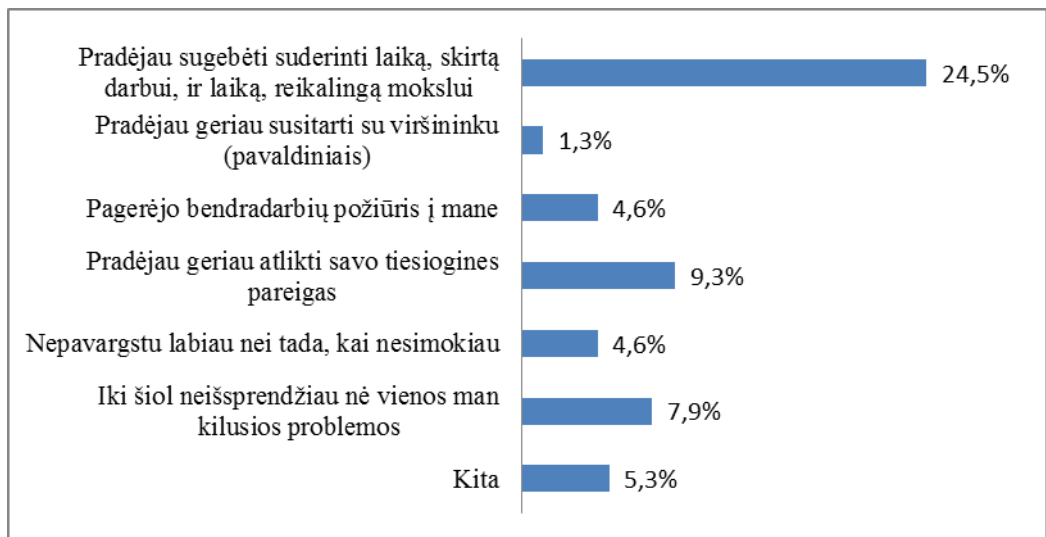

16 pav. Pradėjo labiau pavargti darbe

Vertinant respondenčių nuomonę dėl šio teiginio pagal šeimyninę padėtį ir pritaikius Kruskal – Wallis kriterijų buvo nustatyta, kad nuomonės, šiuo klausimu skiriasi statistiškai reikšmingai ($x^2=6,921$; $p=0,031$). Pažvelgus į rangų vidurkius (žr. į 19 priedą), matyti, kad išsituokusių moterų, kurios teigia, kad *pradėjo labiau pavargti darbe, kaip pradėjo studijuoti*, atsakymų vidurkis – 68,88; ištekėjusių/gyvenančių su partneriu – 80,38; netekėjusių – 66,17. Ištekėjusių/gyvenančių su partneriu moterų grupėje yra didesnės atsakymų reikšmės, todėl galima daryti išvadą, kad, šiai moterų grupei labiau nei kitoms pasijuto didesnis nuovargis darbe.

Tikrinant koreliacinius ryšius šiuo klausimu paaiškėjo, jog nustatytas silpnas neigiamas statistiškai reikšmingas ryšys tarp nuovargio darbe ir respondenčių šeimyninės padėties. Tai rodo, kad šeimyninė padėtis ($r = -0,162^*$) turi neigiamos įtakos dėl patiriamo nuovargio darbe.

Respondenčių klausta, „*kokias didžiausias problemas, kilusias darbe, pavyko išspręsti?*“ Atsakymų į šį klausimą pasiskirstymas pateiktas 17 paveiksle.

17 pav. Išsprendė problemas kilusias darbe

Iš respondenčių, kurioms buvo iškilusios problemos darbe, kai jos pradėjo mokytis, atsakymų matyti, kad beveiki trečdaliui (24,5 %) respondenčių pavyko išmokti suderinti laiką skirtą darbui, ir laiką, reikalingą mokslui. Ir beveik dešimtadaliui respondenčių iki šiol nepavyko išspręsti nei vienos kilusios problemos. Šiuo metu nedirbančios (esančios vaiko auginimo atostogose) moterys pažymėjo atsakymą „*Kita*“ (5,3 %).

Vertinant respondenčių atsakymus, kad pradėjo sugebėti suderinti laiką, skirtą darbui, ir laiką, reikalingą mokslui pagal šeimyninę padėtį, pastebėta, kad netekėjusioms moterims tai padaryti pavyko geriau (~ 30 %), o mažiausiai šią problemą išsprendė išsituokusios moterys (12,5 % iš visų pažymėjusių šį teiginį) Chi kvadratu kriterijus ($p=0,684$) šiuo atžvilgiu rodo, jog duomenys nėra statistiškai reikšmingi (žr. 20 priedą). Galima daryti prielaidą, kad netekėjusios moterys turi mažiau buitės rūpesčių, todėl joms geriau sekėsi išspręsti laiko derinimo problemą, o išsituokusios moterys sunkiau sprendžia šią problemą, nes buitės rūpesčiais jos negali pasidalinti su partneriu (skirtingai nei susituokusios/gyvenančios su partneriu moterys).

Vertinant tą patį teiginį pagal vaikų skaičių matome, kad laiko derinimo problemą geriausiai pavyko išspręsti moterims, kurios augina tris ir daugiau vaikų (35,7 % iš visų pažymėjusių šį teiginį), nors Chi kvadratu kriterijus šiuo atžvilgiu taip pat nėra statistiškai reikšmingas ($p=0,436$). Tai rodo, kad tris ir daugiau vaikų turinčios moterys turi mažiau „darbo“ su vaikais, nes, galbūt jie yra vyresni, savarankiškesni, reikalaujantys mažiau dėmesio.

Domėtasi, „*kokios didžiausios problemos pirmiausiai iškilo namuose, kai pradėjo studijuoti?*“ Atsakymų pasiskirstymas pateiktas 18 paveiksle.

18 pav. Problemos, iškilusios namuose

Kaip matyti 18 paveiksle, daugiau kaip trečdaliui (35,1 %) respondenčių namie neiškilo jokių problemų ir panašus skaičius respondenčių sako, kad nukentėjo jų ir jų artimųjų laisvalaikis (32,5 %). 2 % moterų teigia, kad pradėjo nebesusitarti ir pyktis su artimaisiais ir 2,6 % - nerado palaikymo ir pritarimo tarp savo artimiausių žmonių. „Kita“ pažymėjusios moterys nurodė tokias priežastis: „*vyras nepalaikė mano mokymosi*“ (R31); „*10 metų slaugau sunkiai sergančią mamą, sunku suderinti pareigas*“ (R32); „*jaučiu nuolatinį nuovargį*“ (R88); „*visko po truputį, bet ne taip kategoriškai*“ (R94); „*nukentėjo ne tik laisvalaikis, bet ir mažiau galiu padėti savo artimiausiems žmonėms*“ (R138).

Vertinant teiginį, kad *nukentėjo jų ir jų artimųjų laisvalaikis* pagal amžių, pastebėta, kad vyresnio amžiaus moterims ši problema buvo aktualesnė (~ 43 %), o Chi kvadratu kriterijus ($x^2=13,795$; $p=0,000$) šiuo atžvilgiu rodo, jog duomenys yra statistiškai reikšmingi (žr. 21 priedą). Vertinant respondenčių atsakymus, šiuo atžvilgiu pagal šeimyninę padėtį, pastebėta, kad ši problema buvo aktuali tiek ištekėjusioms/gyvenančioms su partneriu (~ 42 %) tiek ir išsituokusioms moterims (~ 40 %), o Chi kvadratu kriterijus ($x^2=12,938$; $p=0,002$) šiuo atžvilgiu rodo, jog duomenys statistiškai reikšmingi (žr. 22 priedą).

Pritaikius Mann-Whitney kriterijų buvo nustatyta, kad vyresnio ir jaunesnio amžiaus moterų nuomonė dėl šio teiginio skiriasi statistiškai reikšmingai (Mann-Whitney $U = 1827,000$; $p = 0,000$). Pažvelgus į rangų vidurkius (žr. 23 priedą), matyti, kad jaunesnių ir vyresnių moterų atsakymų vidurkiai skiriasi (61,47 ir 83,86).

Vertinant respondenčių nuomonę dėl šio teiginio pagal šeimyninę padėtį ir pritaikius Kruskal – Wallis kriterijų buvo nustatyta, kad nuomonės, šiuo klausimu skiriasi statistiškai reikšmingai ($x^2=12,852$; $p=0,002$). Pažvelgus į rangų vidurkius (žr. 24 priedą), matyti, kad išsituokusių moterų, kurios teigia, kad nukentėjo jų ir jų artimųjų laisvalaikis, atsakymų vidurkis – 79,62; ištekėjusių/gyvenančių su partneriu – 82,43; netekėjusių – 59,83. Ištekėjusių/gyvenančių su

partneriu moterų grupėje yra didesnės atsakymų reikšmės, todėl galima daryti išvadą, kad, ši moterų grupė labiau nei kitos susidūrė su šia problema.

Tikrinant koreliacinius ryšius šiuo klausimu paaiškėjo, jog nustatytas silpnas teigiamas statistiškai reikšmingas ryšys tarp teiginio, kad *nukentėjo moterų ir jų artimųjų laisvalaikis* ir respondenčių *šeimyninės padėties* ($r = 0,272^{**}$) ir vidutinis teigiamas ryšys tarp šios nuomonės ir *respondenčių amžiaus* ($r = 0,302^{**}$). Tai rodo, kad vyresnės ištekėjusios/gyvenančios su partneriu ar išsituokusios moterys labiau susiduria su problema, kad nukentėjo jų ir jų artimųjų laisvalaikis. Todėl galima daryti išvadą kad jaunesnės, netekėjusios moterys turi geresnes sąlygas namuose ir kad jų ir jų artimųjų laisvalaikis nukenčia mažiau.

Vertinant teiginį, kad „*Namuose ėmė trūkti pinigų*“ pagal kursą, pastebėta, kad I – III kurso moterims ši problema buvo aktualesnė (25 %), o IV kurse, magistrantūroje ir doktorantūroje studijuojančioms moterims finansinės problemos nebuvo tokios aktualios (~ 10 %). Chi kvadratu kriterijus ($\chi^2=5,225$; $p=0,022$) šiuo atžvilgiu rodo, jog duomenys yra statistiškai reikšmingi. Tikrinant koreliacinius ryšius šiuo klausimu paaiškėjo, jog nustatytas silpnas neigiamas statistiškai reikšmingas ryšys tarp šio teiginio ir kurso, kuriame studijuoja ($r = -0,186^*$). Tai rodo, kad žemesniuose kursuose studijuojančios moterys labiau susiduria su finansinėmis problemomis. Todėl galima daryti išvadą kad žemesnių kursų studentės dirba mažiau apmokamą darbą, jų profesinė karjera dar tik prasideda, taip pat žinoma, kad žemesnių kursų mokestis už studijas yra didesnis, nei studijuojančių aukštesniuose kursuose.

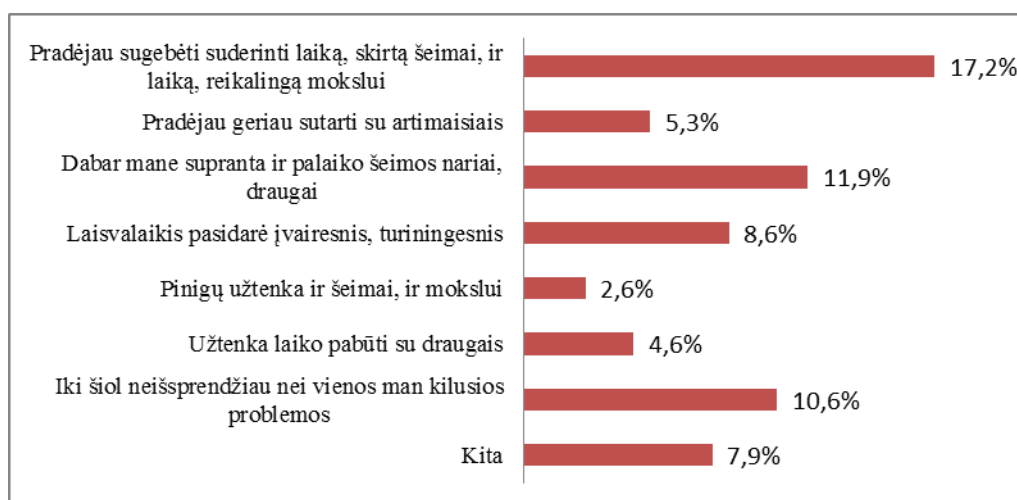
Vertinant teiginį, kad „*Namuose nekilo visai jokių problemų*“ pagal respondenčių amžių ($\chi^2=16,578$; $p=0,000$) ir šeimyninę padėtį ($\chi^2=12,007$; $p=0,002$) Chi kvadratu kriterijus šiuo atžvilgiu parodė, jog duomenys yra statistiškai reikšmingi (žr. 25 priedą). Vertinant respondenčių atsakymus, šiuo klausimu pagal šeimyninę padėtį, pastebėjome, kad jokių problemų namuose nekilo 53,3 % netekėjusių moterų ir 29,9 % ištekėjusių ar gyvenančių su partneriu moterų. Taip pat ši teiginį anketoje pažymėjo 56,6 % jaunesnio amžiaus moterų ir 23,5 % vyresnio amžiaus moterų. Tikrinant koreliacinius ryšius šiuo klausimu paaiškėjo, jog nustatytas silpnas neigiamas statistiškai reikšmingas ryšys tarp šio teiginio ir šeimyninės padėties ($r = -0,278^{**}$) ir vidutinis neigiamas ryšys tarp šio teiginio ir moterų amžiaus ($r = -0,331^{**}$). Tai rodo, kad vyresnės ir ištekėjusios moterys susiduria su didesnėmis problemomis namuose, negu jaunesnės ir netekėjusios moterys. Nuomonių dėl šio teiginio pasiskirstymas procentinėmis dalimis pateiktas 18 lentelėje.

18 lentelė. Man namuose nekilo visai jokių problemų (N = 151)

Amžius		Šeimyninė padėtis		
18 – 25 metai	26 ir daugiau	Netekėjusi	Ištekėjusi/gyvenanti su partneriu	Išsituokusi
56,6 %	23,5 %	53,3 %	29,9 %	0 %

Domėtasi, „*kokias didžiausias problemas, kilusias namuose, šeimoje, Jums pavyko išspręsti?*“

Atsakymų pasiskirstymas pateiktas 19 paveiksle.

19 pav. Problemos namuose, kurias pavyko išspręsti

Iš 19 paveikslo matyti, kad beveik penktadalis studijuojančių moterų išmoko suderinti laiką, skirtą šeimai, ir laiką, reikalingą mokslui. Apie dešimtadalis respondenčių teigia, kad dabar jas supranta ir palaiko šeimos nariai, draugai ir panaši dalis respondenčių teigia, kad neišsprendė nei vienos kilusios problemos. Mažiausias procentas (2,6 %) respondenčių teigia, kad pinigų užtenka ir šeimai, ir mokslui. „Kita“ pažymėjusios moterys nurodė: „*su draugais pabūti laiko nėra*“ (R17); „*sugebu suderinti laiką, mane palaiko mylimi žmonės ir man padeda spęsti iškilusias problemas*“ (R21); „*šeimai – diena, mokslams – naktis*“ (R84); „*kadangi mažiau laiko skiriu šeimai dėl mokslų, tai išsispręs tik tuomet ta problema, kai baigsis mokslai*“ (R86); „*neiškilo tokių didelių problemų, kurias reikėtų kažkaip spręsti, viskas neblogai šeima savaime*“ (R91).

Vertinant teiginį, kad laisvalaikis pasidarė įdomesnis ir turiningesnis pagal amžių ir pritaikius Mann-Whitney kriterijų buvo nustatyta, kad vyresnio ir jaunesnio amžiaus moterų nuomonė dėl šio teiginio skiriasi statistiškai reikšmingai (Mann-Whitney U = 2328,000; p = 0,031) ir pažvelgus į rangų vidurkius (žr. 26 priedą), matyti, kad jaunesnių moterų atsakymų vidurkis yra 70,92, o vyresnių moterų atsakymų vidurkis 78,74. Didesnis rangų vidurkis parodė, kad vyresnių moterų grupėje yra didesnės atsakymų reikšmės. Galima daryti išvadą, kad vyresnės moterys sugebėjo

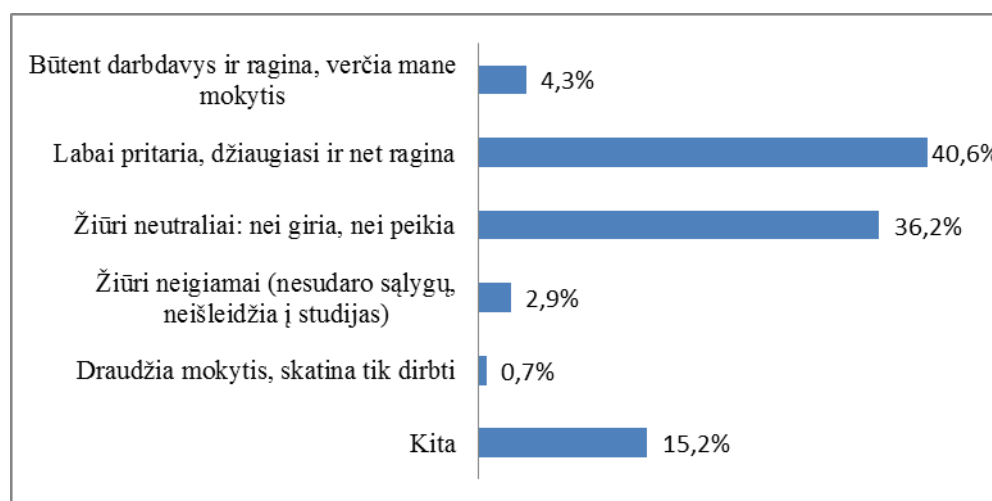
išspręsti laisvalaikio trūkumo problemą ir savo laisvalaikį dabar praleidžia įdomiau, turiningiau. (žr. 19 lentelę).

19 lentelė. Laisvalaikis pasidarė įdomesnis, turiningesnis (N = 151)

Šeimyninė padėtis		
Netekėjusi	Ištekėjusi/gyvenanti su partneriu	Išsituokusi
0 %	11,3 %	25 %

Tikrinant koreliacinius ryšius šiuo klausimu paaiškėjo, jog nustatytas silpnas teigiamas statistiškai reikšmingas ryšys tarp šio teiginio ir respondenčių šeimyninės padėties ($r = 0,226^{**}$) Tai rodo, kad išsituokusios moterys labiau pozityviai vertina tai, kad jų laisvalaikis tapo įdomesnis, turiningesnis.

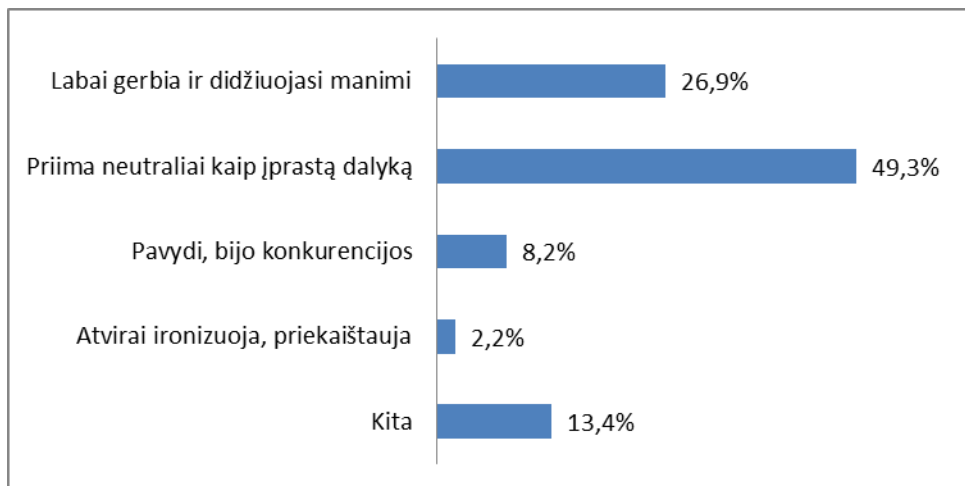
Anketoje pateiktas klausimas, „*kaip darbdavys vertina, kad dirbate ir studijuojate?*“. Į šį klausimą atsakė 138 respondentės. 13 apklausoje dalyvavusių respondenčių šiuo metu yra vaiko auginimo atostogose, todėl į šį klausimą atsakyti negalėjo. Daugiausiai respondenčių (40,6 %) teigia, kad jų darbdaviai labai pritaria, džiaugiasi ir net ragina studijuoti. Panaši dalis respondenčių teigia, kad darbdavys žiūri neutraliai: nei giria, nei peikia. Yra ir tokių darbdavių, kurie draudžia mokytis ir skatina tik dirbti (0,7 %). „*Kita*“ pažymėjusios moterys paaiškino, kad: „*Dirbu viena*“ (R49); „*Neturiu darbdavio*“ (R53); „*Patenkintas jau turima kvalifikacija*“ (R126) (20 pav.).

20 pav. Darbdavio reakcija į moterų studijas

Respondenčių klausta, „*kaip bendradarbiai reaguoja į tai, kad studijuojate?*“ Į šį klausimą atsakė 134 respondentės. 17 respondenčių į šį klausimą neatsakė (13 iš jų šiuo metu yra vaiko auginimo atostogose, todėl į šį klausimą atsakyti negalėjo). Daugiausiai respondenčių (~50 %)

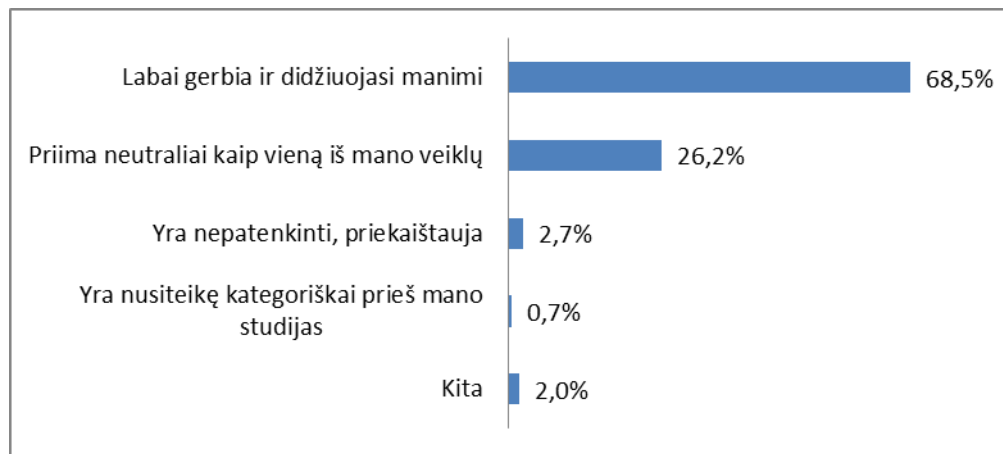
teigia, kad jų bendradarbiai priima neutraliai kaip įprastą dalyką ir beveik trečdalis (26,9 %) teigia, kad bendradarbiai labai gerbia ir didžiuojasi. 2,2 % respondentėčių teigia, kad bendradarbiai atvirai ironizuoja ir priekaištuoja, kad jos studijuoja. Atsakymą „Kita“ pažymėjusios respondentės paaikškino: „Džiaugiasi ir pritaria mano pasirinkimui“ (R39); „Palaiko“ (R47); „Dirbu viena“ (R49) ir (R53) (21 pav.).

21 pav. Bendradarbių reakcija į moterų studijas

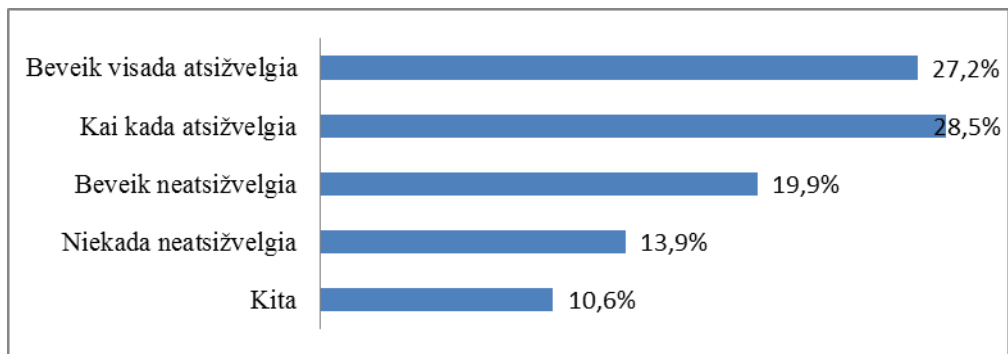
Vertinant šį teiginį pagal šeimyninę padėtį, pastebėjome, kad ištekėjusias/gyvenančias su partneriu studijuojančias moteris bendradarbiai vertina neutraliai (~ 60 %), panašiai kaip ir išsituokusių moterų bendradarbiai (50 %). Netekėjusios moterys teigia, kad jų bendradarbiai jas labai gerbia ir jomis didžiuojasi (41,7 %). Nors Chi kvadratu kriterijus ($p=0,063$) šiuo atžvilgiu rodo, jog duomenys nėra statistiškai reikšmingi.

Respondentėčių klausta, „kaip šeimos nariai reaguoja į tai, kad mokotės?“. Į šį klausimą atsakė 149 respondentės. Daugiausiai respondentėčių (~70 %) teigia, kad jų šeimos nariai jomis didžiuojasi ir labai gerbia, priima neutraliai kaip įprastą dalyką beveik trečdalis (26,2 %) respondentėčių šeimos narių ir viena respondentė teigia, kad jos šeimos nariai kategoriškai nusiteikę prieš jos mokymąsi. O viena respondentė paminėjo, kad jos šeimos nariai „ne visada patenkinti, per mažai laiko skiriama šeimai“ (R16) (22 pav.).

22 pav. Šeimos narių požiūris į moterų studijas

“Ar dėstytojai atsižvelgia į tai, kad esate dirbančios ir studijuojančios moterys?” Dauguma respondenčių teigia, kad dėstytojai beveik visada (27,2 %) arba kai kada (28,5 %) atsižvelgia į tai, kad studijuojančios moterys kartu ir dirba. Į šį klausimą atsakė visos apklausoje dalyvavusios respondentės. Atsakymą „Kita“ pažymėjusios respondentės teigia, kad dėstytojai „*negaili duoti medžiagos, kurią skaitė paskaitų metu*“ (R10); „*susitariu dėl kai kurių darbų nukėlimo*“ (R20); „*palengvina studijų lankymą, atsiskaitymą*“ (R22); „*jei skubi namo su rūpesčiu nepyksta, pataria, geranoriškai išleidžia*“ (R23). Atsakymų pasiskirstymas pateiktas 23 paveiksle.

23 pav. Ar dėstytojai turėtų atsižvelgti, kad esate dirbančios ir studijuojančios moterys?

Klausta respondenčių nuomonės, „ar dėstytojai turėtų atsižvelgti į tai, jog studentės ir mokosi, ir dirba?“ Iš atsakymų matyti, kad beveik visos moterys mano, kad dėstytojai į tai turėtų atsižvelgti ir tik 12 moterų mano, kad neturėtų. Nuomonių pasiskirstymas vienetais ir procentinėmis dalimis pavaizduotas 20 lentelėje.

20 lentelė. Ar dėstytojai turėtų atsižvelgti į tai, jog studentės ir mokosi, ir dirba? (N=151)

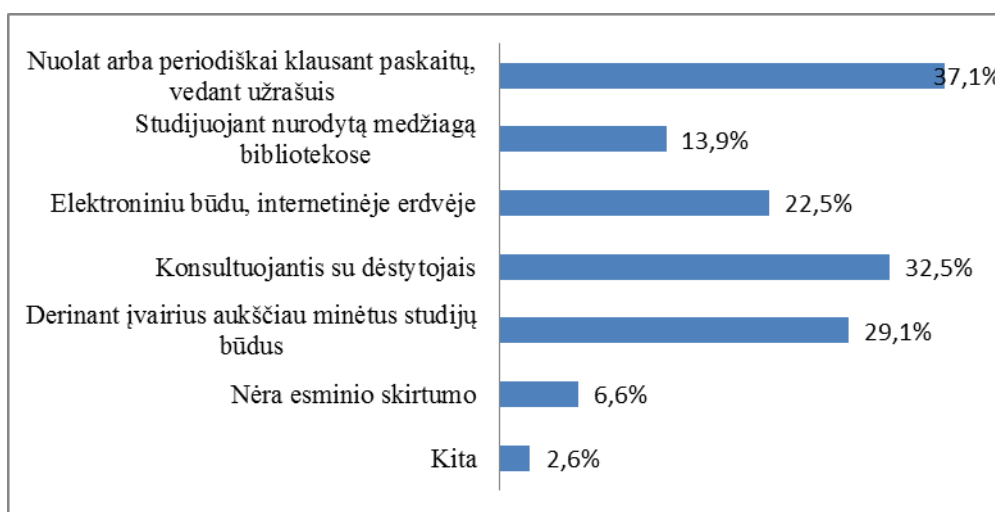
Teiginys	Respondenčių skaičius	Procentinė raiška
Visada turėtų atsižvelgti	73	48,3 %
Kai kada turėtų atsižvelgti	66	43,7 %
Neturėtų atsižvelgti	12	7,9 %

Į klausimą „ar visuomenėje turėtų būti kokios nors išskirtinės sąlygos toms moterims, kurios studijuoja ir kartu dirba?“ respondentės tiksliai negalėjo atsakyti (~ 60 %). Nuomonių pasiskirstymas vienetais ir procentinėmis dalimis pavaizduotas 21 lentelėje.

21 lentelė. Ar visuomenėje turėtų būti kokios nors išskirtinės sąlygos toms moterims, kurios studijuoja ir kartu dirba? (N=144)

Teiginys	Respondenčių skaičius	Procentinė raiška
Taip	42	29,2 %
Sunku pasakyti	82	56,9 %
Ne	20	13,9 %

Į klausimą „kaip studijuoti ir derinti darbinę veiklą Jums asmeniškai yra patogiau, priimtinau?“ atsakė visos apklausoje dalyvavusios respondentės. Nuomonių pasiskirstymas procentinėmis dalimis pavaizduotas 24 paveiksle.

24 pav. Studijuoti ir derinti darbinę veiklą yra patogiau

Iš atsakymų matyti, kad nuolat arba periodiškai klausant paskaitų moterims studijuoti vis dėlto yra patogiau (~ 40 %). Vertinant šį teiginį pagal studijų formą, paaiškėjo, kad studijuojančioms nuolatinėse studijose/dieniniame skyriuje ir kartu dirbančioms moterims kyla

daugiau problemų klausant paskaitas. Chi kvadratu kriterijus ($\chi^2=7,393$; $p=0,007$) šiuo atžvilgiu rodo, jog duomenys yra statistiškai reikšmingi (žr. 27 priedą). Tikrinant koreliacinius ryšius šiuo klausimu paaiškėjo, jog nustatytas silpnas teigiamas statistiškai reikšmingas ryšys tarp šio teiginio ir studijų formos ($r = 0,221^{**}$) Tai rodo, kad studijuojančios nuolatinėse studijose/dieniniame skyriuje moterys susiduria su didesnėmis problemomis derinant darbinę veiklą, negu studijuojančios iššęstinėse studijose/neakivaizdiniame skyriuje. Nuomonių dėl šio teiginio pasiskirstymas procentais pateiktas 22 lentelėje.

22 lentelė. Studijuoti ir derinti darbinę veiklą yra patogiau (N = 151)

Nuolat arba periodiškai klausant paskaitų, vedant užrašus			
Dieninis skyrius (Nuolatinės studijos)		Neakivaizdinis skyrius (Iššęstinės studijos)	
Taip	Ne	Taip	Ne
12,5 %	87,5 %	41,7 %	58,3 %

„Kaip manote, ko labiausiai trūksta, tačiau reikėtų tam, kad Jūsų studijos padėtų Jums plėtoti asmeninę karjerą?“ Į šį klausimą atsakė 149 respondentės.

23 lentelė. Labiausiai trūksta, kad studijos padėtų plėtoti asmeninę karjerą (N = 149)

Teiginiai	Respondenčių skaičius	Procentinė raiška
Daugiau laiko	44	29,5 %
Daugiau finansinių galimybių	34	22,8 %
Daugiau žinių iš ankstesnio mokymosi patirties	6	4 %
Daugiau mano pačios noro ir nusiteikimo mokytis, tobulėtis	23	15,4 %
Daugiau pasitikėjimo savimi	17	11,4 %
Daugiau valios, vidinių pastangų	12	8,1 %
Daugiau aplinkinių pritarimo ir palaikymo	6	4 %
Kita	7	4,7 %

Vertinant šiuos teiginius pagal šeimyninę padėtį, pastebėta, kad ištekėjusioms/gyvenančioms su partneriu ir studijuojančioms moterims labiausiai trūksta daugiau laiko (~ 35 %), ~ 18 % moterų nurodė, kad joms reikėtų daugiau finansinių galimybių. Išsituokusių

moterų dauguma nurodė, kad joms labiausiai trūksta daugiau finansinių galimybių ir daugiau pasitikėjimo savimi (po 37,5 %). Netekėjusios moterys teigia, kad joms trūksta laiko (22,7 %), trečdali moterų riboja finansinės galimybės, ir trūksta pačių nusiteikimo ir noro mokytis ir tobulėti (20,5 %). Nors Chi kvadratu kriterijus ($p=0,184$) šiuo atžvilgiu rodo, jog duomenys nėra statistiškai reikšmingi, tačiau išanalizavus apklausos duomenis matome, kad ištekėjusių/gyvenančių su partneriu moterų studijas ir asmeninės karjeros plėtojimą labiausiai riboja laiko stoka. Išsituokusioms moterims trūksta pasitikėjimo savimi. Finansinės problemos aktualios visoms studijuojančių moterų grupėms pagal šeimyninę padėtį.

Vertinant šį klausimą pagal vaikų skaičių, rezultatai pasiskirstė panašiai. 26,6 % neturinčių vaikų, trečdalis turinčių 1-2 vaikus ir pusė moterų auginančių 3 ir daugiau vaikų teigia, kad joms trūksta daugiau laiko, kad studijos padėtų plėtoti asmeninę karjerą. Atsakymai, kad trūksta daugiau pačių noro ir nusiteikimo mokytis, tobulėti pasiskirstė panašiai (~ 15 %). Ir tik ~ 4 % moterų, kurios neturi vaikų ir turinčios 1-2 vaikus teigia, kad trūksta aplinkinių pritarimo ir palaikymo. Nors Chi kvadratu kriterijus ($p=0,876$) šiuo atžvilgiu rodo, jog duomenys nėra statistiškai reikšmingi.

Taigi moterų nuomonės šiuo klausimu labai nesiskiria. Matome, kad visas studijuojančias ir dirbančias moteris labiausiai riboja finansinės galimybės ir laiko trūkumas, taip pat svarbus yra ir pačios moters noras ir nusiteikimas mokytis, tobulėti.

Respondenčių buvo klausta: „*Jei Jūsų neribotų nei finansinės galimybės, nei šeimos rūpesčiai, nei darbas, nei kiti socialiniai trukdžiai, ar ryžtumėtės studijuoti tik savo malonumui, savęs tobulinimui, savo asmeninei karjerai?*“ Tyrimo rezultatai rodo, kad 68,5 % moterų tikrai studijuotų, o nestudijuotų 2,1 % respondenčių. Likusioji dalis moterų nėra visiškai tikros.

Lyginant respondenčių pasisakymus pagal skyrių, kuriame studijuoja, 72,3 % ištęstinių studijų/neakivaizdinio skyriaus respondenčių ir 50 % nuolatinė studijų/dieninio skyriaus respondenčių nurodė, kad tikrai studijuotų tik savo malonumui, savo asmeninei karjerai (24 lentelė).

24 lentelė. Studijuotų savo malonumui, savęs tobulinimui, savo asmeninei karjerai (pagal skyrių) (N = 143)

Dieninis skyrius (Nuolatinės studijos)			Neakivaizdinis skyrius (Ištęstinės studijos)		
Tikrai taip	Galbūt	Tikrai ne	Tikrai taip	Galbūt	Tikrai ne
50%	45,8%	4,2%	72,3%	26,1%	1,7%

Vertinant šį klausimą pagal skyrių ir pritaikius Mann-Whitney kriterijų buvo nustatyta, kad dieninio skyriaus / nuolatinė studijų ir neakivaizdinio skyriaus / ištęstinių studijų moterų nuomonė skiriasi statistiškai reikšmingai (Mann-Whitney U = 1105,500; $p = 0,031$) ir pažvelgus į rangų

vidurkius (žr. į 28 priedą), matyti, kad neakivaizdinio skyriaus / iššestinių studijų moterų atsakymų vidurkis yra 74,71, o dieninio skyriaus / nuolatinų studijų moterų atsakymų vidurkis 58,56. Didesnis rangų vidurkis parodė, kad neakivaizdinio skyriaus / iššestinių studijų moterų grupėje yra didesnės atsakymų reikšmės. Galima daryti išvadą, kad neakivaizdinio skyriaus / iššestinių studijų moterims studijos tik savo malonumui, savęs tobulinimui, savo asmeninei karjerai yra svarbesnės, aktualesnės, nei dieninio skyriaus / nuolatinų studijų moterims. Tikrinant koreliacinius ryšius šiuo klausimu nustatytas silpnas teigiamas statistiškai reikšmingas ryšys tarp šio teiginio ir studijų formos ($r = 0,181^*$). Galima manyti, kad moterys, studijuojančios neakivaizdiniame skyriuje/iššestinėse studijose daugiau galvoja apie savęs, savo asmeninės karjeros tobulinimą.

Respondenčių klausta: „Koks iki šiol gyvenime patirtas, pelnytas Jūsų asmeninis laimėjimas ar pasiekimas Jums pačiai atrodo svarbiausias? Ar laikote tai savo asmeninės karjeros pasiekimu?“ Siekiant išanalizuoti šį klausimą buvo atlikta šio klausimo kontentinė analizė (visi sugrupuoti duomenys pateikti 29 priede). Atlikus atsakymų kontentinę analizę buvo išskirtos keturios grupės: studijos, darbinė veikla, šeima, asmeninės savybės (žr. 25 pav.).

25 pav. Svarbiausias asmeninis respondenčių laimėjimas

Pirma grupė – studijos. Respondentės minėjo, kad studijos joms yra asmeninis pelnytas laimėjimas, o asmeninės karjeros pasiekimu laiko jau turimą aukštojo mokslo diplomą (R131; R130; R125; R124; R119; R117; R115; R114; R110; R109 ir kt.). Viena respondentė pripažino įrodžiusi sau ir savo draugams, kad gali studijuoti: „Įrodžiau sau ir savo draugams, kad esu neprastesnė už juos. Galiu kaip ir jie siekti mokslo, žinių ir labiau vertinti save. O mokantis pamačiau, kaip keičiasi vertybės ir supratimas apie aplinkinį pasaulį.“ (R134). Kita respondentė savo asmeniniu laimėjimu laiko studijas užsienyje pagal studentų mainų programą: „Manau mano pasiryžimas išvažiuoti pagal mainų programą studijuoti Anglijoje, nes tokiomis sąlygomis, apie kurias Lietuvoje būtų galima tik pasvajoti, gavau TIKRAI neįkainojamos patirties“ (R85). Apklausoje dalyvavusios moterys, įvardijusios studijas, kaip didžiausią savo asmeninį laimėjimą, sako, kad tai joms davė pasitikėjimo savimi: „Studijų rezultatas, buvau nusimokiusi mergina. Vidurinėje nenorėjau mokytis. Paskui atsirado tikslas.“ (R33); „Gyvenu mažoje terpėje, miestelyje.

Dažnai bendruomenės esu išrenkama „Metų žmogumi“. Vadinasi kryptingai dirbdama aplinkiniams keliu pasitikėjimą. Jaučiu, ką darau yra prasminga. Mano pats didysis laimėjimas po įvairių sunkumų, stiprių išgyvenimų sugrižau tęsti studijų.“ (R32); „Kad jau esu baigusi kolegiją, t.y. vienus mokslus. O dabar tęsiu dar vienus. Tai didelis ir svarbus žingsnis mano gyvenime. Pabaigus studijas pasikeičiau kaip asmenybė, patobulėjau.“ (R24). Kitos įgyvendina savo svajonę studijuoti aukštojoje mokykloje: „Mokymasis aukštojo mokslo universitete. Tai jaunystės svajonės išsipildymas, tai, kad dabar sulaukus 44 metų galiu ir sugebu mokytis.“ (R10); „Labai džiaugiuosi, kad turiu galimybę studijuoti ir gauti universitetinio išsilavinimo diplomą.“ (R67); „Šiuo metu didžiuojuosi, kad studijuoju universitete. Stengiuosi mokytis, todėl dabar man tai yra asmeninės karjeros pasiekimas.“ (R52).

Iš visų apklausoje dalyvavusių moterų 55 moterys savo didžiausiu asmeniniu laimėjimu laiko studijas universitete ir dauguma jų įvardija tai kaip savo asmeninės karjeros pasiekimą.

Antroji grupė – darbinė veikla. Šioje grupėje moterys savo asmeniniu laimėjimu išskyrė įvertinimą darbinėje (profesinėje veikloje). Tai – pakilimas karjeros laiptais, įgijus aukštojo mokslo diplomą ar pradėjus studijuoti: „Pakėlimas pareigose.“ (R1); „Pradėjau dirbti darbą, susijusį su baigtomis studijomis.“ (R95); „Mano dabartinės pareigos bei pagarba darbe.“ (R87); „Padėka ir paaukštinimas darbe.“ (R78); „Specialybės pakeitimas, pareigų pakeitimas. Taip, aš tai laikau asmeninės karjeros pasiekimu.“ (R66). Asmeniniai pasiekimai: „Parašiau mokyklinį vadovėlių konspektą profesine tema.“ (R17); „Asmeninė darbų paroda.“ (R113); „2008m. įteikta Klaipėdos apskrities viršininko administracijos nominacija „Geriausias socialinis darbuotojas“. Gera širdžiai tampa, kai tavo darbas įvertinamas.“ (R64); „Savo dideliu pasiekimu laikau keletą laimėtų projektų, kuriuos rašant ir įgyvendinant prireikė studijuojant įgytų žinių.“ (R26). Viena respondentė savo asmeniniu didžiausiu pasiekimu laiko įsidarbinimą po vaiko auginimo atostogų: „Įsidarbinimas. Pradėti (pirmą kartą dirbti) po motinystės atostogų (be darbo patirties) labai sunku. Tai vienas mano žingsnių karjeros srityje.“ (R41).

25 apklausoje dalyvavusios moterys didžiausiu savo asmeniniu laimėjimu laiko įvertinimą profesinėje veikloje. Tai – pakilimas karjeros laiptais, įgyvendinti asmeniniai projektai, apdovanojimas už nuopelnus profesinėje veikloje, pirmasis įsidarbinimas.

Trečia grupė – šeima. Šešios respondentės šeimos sukūrimą ir vaikų gimimą bei auginimą laiko savo didžiausiu asmeniniu laimėjimu: „Man svarbiausi pasiekimai yra šeimyninėje srityje.“ (R91); „Užauginti (na dar auginami) du vaikai ir kartu studijos. Tai laikau mano asmenine karjera.“ (R70); „Manau vaikų gimimai, tačiau visi nuveikti darbai yra svarbūs, mažiau ar daugiau.“ (R23).

Ketvirta grupė – asmeninės savybės. Tai gebėjimas derinti įvairias veiklos sritis („Sugebėjimas derinti šeimą, vaikų auginimą ir mokslus, nes tai patys svarbiausi dalykai mano

gyvenime. (R133)”; *“Mano pasiekimas tai, kad išeina suderinti darbą ir mokslą, kurie yra man gana įdomūs.”* (R140)), pasitikėjimas savimi, asmeninių savybių atskleidimas (*„Esu laiminga, nes turiu didelę šeimą, kuri mane palaiko. Asmeninis ir svarbiausias mano laimėjimas – daugiau pasitikiu savimi.“* (R36); *“Man svarbu, jog jaučiu, kad augu kaip asmenybė, todėl galiu siekti platesnių galimybių platesnėje erdvėje.”* (R34)).

8 respondentės asmeniniu laimėjimu ir pasiekimu laiko gebėjimą suderinti studijas, darbinę veiklą ir šeimos rūpesčius, bei pastebi, kad universitetinės studijos suteikė daugiau pasitikėjimo savimi ir t.t.

Apibendrinant empirinio tyrimo duomenis galima teigti, kad dauguma moterų sutinka, jog šiua laikinei moteriai būtina nuolat mokytis ir tobulėti. Tačiau, kaip parodė tyrimo duomenys, vyresnės moterys, auginančios vaikus, mažiau jaučia poreikį mokytis. Neturinčios vaikų moterys realiai turi daugiau laiko ir galimybių mokytis ir tobulėti. Dauguma moterų siekia aukštojo universitetinio išsilavinimo tam, kad jų gyvenimas būtų įdomus, pilnavertis ir prasmingas ir, kad jaustųsi saugesnės dėl savo darbo vietos ir socialinio užtikrintumo ateityje. Ir tik labai maža dalis moterų universitetines studijas sieja su asmeninės karjeros kūrimu.

Apklausoje dalyvavusios moterys „asmeninę karjerą“ supranta kaip siekį save realizuoti gyvenime, įprasminti save kaip asmenybę. Dauguma respondenčių „asmeninę karjerą“ supranta kaip įvairią darbinę, profesinę veiklą įvairiose gyvenimo srityse ir pareigose, įgyjant ir kaupiant patirtį ir teigia, kad neužtenka to, ką moteris įgyja ir ko išmoksta ankstyvoje jaunystėje, nes mano, kad asmeninės karjeros plėtojimas skatina priimti naujoves ir iššūkius, skatina išmokti tikslingai, kryptingai veikti, skatina profesinės saviraiškos tęstinumą, asmenybės tobulėjimą. Moterys mokosi universitete, kad praplėstų savo akiratį, tobulėtų kaip asmenybė. Vyresnės moterys universitetines studijas renkasi tikslingai: daugumai jų reikalingas aukštojo mokslo diplomai arba to reikalauja darbo aplinkybės. Tyrimu nustatyta, kad moterys auginančios 3 ir daugiau vaikų ir visai neturinčios vaikų moterys namuose turi geresnes sąlygas, kad galėtų derinti darbą ir mokymąsi, nei moterys auginančios 1-2 vaikus. Daroma prielaida, kad auginančios 3 ir daugiau vaikų moterys turi vyresnius, savarankiškesnius vaikus, kuriems reikia mažiau skirti laiko ir dėmesio, todėl jos turi mažiau problemų namuose, derinant darbą ir mokymąsi. Dauguma moterų turi neblogas ir visiškai tinkamas sąlygas darbovietėje, kad galėtų kartu ir dirbti ir studijuoti. Tačiau moterys pripažino, kad nebesugebėjo suderinti laiko skirto darbui ir laiko, reikalingo mokslui, kai pradėjo studijuoti. O ištekėjusios/gyvenančios su partneriu moterys pripažįsta, kad pradėjo labiau pavargti darbe. Moterys teigia, kad pradėjus studijuoti nukentėjo jų ir jų artimųjų laisvalaikis. Jaunesnės, netekėjusios moterys turi geresnes sąlygas namuose ir jų bei jų artimųjų laisvalaikis nukentėjo mažiau. Dauguma darbdavių labai pritaria, džiaugiasi ir net ragina moteris studijuoti arba žiūri neutraliai: nei giria, nei peikia. Bendradarbiai tai priima daugiausiai neutraliai, kaip įprastą

dalyką, o kai kurių respondenčių bendradarbiai labai gerbia studijuojančias moteris. Šeimos nariai taip pat daugiausiai didžiuojasi ir gerbia studijuojančias ir dirbančias moteris arba priima tai kaip įprastą dalyką. Studijuojančios nuolatinėse studijose/dieniniame skyriuje moterys susiduria su didesnėmis problemomis derinant darbinę veiklą, negu studijuojančios iššėstinėse studijose/neakivaizdiniame skyriuje.

Kad studijos padėtų plėtoti asmeninę karjerą moterims trūksta daugiau finansinių galimybių, o išsituokusioms moterims dar ir pasitikėjimo savimi. Ištekėjusioms/gyvenančioms su partneriu moterims asmeninės karjeros plėtojimą labiausiai riboja laiko stoka.

Moterys, studijuojančios neakivaizdiniame skyriuje/iššėstinėse studijose daugiau galvoja apie savęs, savo asmeninės karjeros tobulinimą, todėl teigia, kad jeigu jų neribotų finansinės galimybės, šeimos rūpesčiai nei kiti socialiniai trukdžiai, jos tikrai studijuotų savo malonumui, savęs tobulinimui, savo asmeninei karjerai.

Dauguma respondenčių studijas universitete laiko asmeniniu pelnytu laimėjimu, o asmeninės karjeros pasiekimu laiko jau turimą aukštojo mokslo diplomą. Kitos moterys savo asmeniniu laimėjimu laiko įvertinimą darbinėje (profesinėje veikloje). Tai – pakilimas karjeros laiptais po to, kai gavo aukštojo mokslo diplomą ar pradėjo studijuoti.

IŠVADOS

- Teorinė analizė atskleidė, jog moters asmeninės karjeros samprata kito priklausomai nuo laikmečio sociokultūrinės situacijos. Šiuolaikinėje visuomenėje moterų karjeros planavimas ir plėtra iš esmės priklauso nuo pačių moterų atsakomybės ir gebėjimų kurti savo gyvenimo planus bei juos įgyvendinti. Demokratinės visuomenės sąlygomis pati moteris planuoja savo asmeninę karjerą.
- Moters universitetinių studijų ir darbinės veiklos derinimas yra sąlyginai ribota. Šiame procese išryškėja šios pagrindinės kliūtys: mokamas mokslas riboja jų finansines galimybes, akademinės studijos apsunkina mokymo įstaigų atstumai nuo gyvenamos vietos, dauguma moterų ne visada gali lankyti paskaitas, nes ne visi darbdaviai suteikia mokymosi atostogas. Moteriai išskyla darbinės veiklos, studijų, šeimos ir buitinės veiklos derinimo būtinybę.
- Tyrimas atskleidė iš esmės pozityvų moterų požiūrį į asmeninės karjeros plėtrą. Šioje srityje išryškėjo šie aspektai: moterys sutinka, jog šiuolaikinei moteriai būtina nuolat mokytis ir tobulėti. Dauguma moterų siekia aukštojo universitetinio išsilavinimo tam, kad jų gyvenimas būtų įdomus, pilnavertis ir prasmingas ir, kad jaustųsi saugesnės dėl savo darbo vietos ir socialinio užtikrintumo ateityje. „Asmeninė karjera“ suprantama kaip siekis save realizuoti gyvenime, įprasminti save kaip asmenybę, kaip įvairi darbinė, profesinė veikla įvairiose gyvenimo srityse ir pareigose, įgyjant ir kaupiant patirtį. Derinančios studijas ir darbinę veiklą moterys mano, kad asmeninės karjeros plėtojimas skatina priimti naujoves ir iššūkius, skatina išmokti tikslingai, kryptingai veikti, skatina profesinės saviraiškos tęstinumą, asmenybės tobulėjimą.
- Įvade iškeltoji *hipotezė*, kad moters gebėjimas suderinti universitetines studijas bei savo darbinę veiklą sąlygoja sėkmingą jos asmeninės karjeros plėtrą, pasitvirtino: išmokusi suderinti šias veiklas, moteris gali sėkmingai plėtoti savo asmeninę karjerą.

LITERATŪRA

1. Albrechtas J. 2005. Asmenybė ir karjera. Vilnius: Naujoji Matrica.
2. Anužienė B. 2006. 50 suaugusiųjų švietimo klausimų. Klaipėda: KU leidykla.
3. Bagdonas A., Lazutka R., Vareikytė A. ir kt. 2007. Skirtingi, bet lygūs visuomenėje ir darbuotėje. Vilnius: Standartų spaustuvė.
4. Bajoriūnas Z. 1997. Šeimos edukologija. Vilnius: Jošara.
5. Bajoriūnas Z. 2004. Šeimos ugdymo mokslas ir praktika. Vilnius: Kronta.
6. Barkauskaitė M. 2006. Suaugusiųjų pedagogikos gairės. Vilnius: VPU leidykla.
7. Beresnevičienė D. 1995. Nuolatinis mokymasis Lietuvoje. Vilnius, Pedagogikos institutas.
8. Bitinas B. 2000. Ugdymo filosofija. Vilnius: Enciklopedija.
9. Boruta J. 2000. Antanė Kučinskaitė – LKMA Garbės narė. Vilnius: Voruta, 15-16 p.
10. Braslauskienė R. 2003. Asmenybės savybių įtaka pedagogų kompetencijos tobulinimui globos įstaigose. Dvasinės vertybės žinių visuomenėje. Lietuvos žemės ūkio universitetas. Mokslo darbai, 130–135 p.
11. The Brain Business. A survey of higher education. 2005. The Economist, September No. 10. 10-15 p.
12. Coogan P. A., Chen Ch. P. 2007. Career development and counselling for women: Connecting theories to practice. *Counselling Psychology Quarterly*. 20 Issue 2, p. 191-204. [žiūrėta 2009-12-18]. Prieiga internetu [http://web.ebscohost.com/ehost/resultsadvanced?vid=10&hid=2&sid=b3fc65c2-179b-464b-8c9b-1208caaa98f7%40sessionmgr4&bquery=\(TX+\(Work+family+conflict\)\)&bdata=JmRiPWU2aCZkYj1lMGgmZGI9cnN0JmRiPWE5aCZkYj1laGgmZGI9ZXJpYyZkYj1obGgmdHlwZT0xJnNpdGU9ZWwhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d](http://web.ebscohost.com/ehost/resultsadvanced?vid=10&hid=2&sid=b3fc65c2-179b-464b-8c9b-1208caaa98f7%40sessionmgr4&bquery=(TX+(Work+family+conflict))&bdata=JmRiPWU2aCZkYj1lMGgmZGI9cnN0JmRiPWE5aCZkYj1laGgmZGI9ZXJpYyZkYj1obGgmdHlwZT0xJnNpdGU9ZWwhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d)
13. Čyžiūtė J. 2007. Veiklios moters socialiniai vaidmenys šeiminės partnerystės kontekste. *Filosofija. Sociologija*, Nr. 2, 55 – 63 p.
14. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. 2000. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
15. Daujotytė V. 1992. Moters dalis ir dalia: moteriškoji literatūros epistema. Vilnius: Vaga.
16. Daukantienė N. 2006. Darbo rinkos pokyčiai Lietuvoje: moterų ir vyrų padėties aspektai. *Filosofija. Sociologija*, Nr. 4, 46 – 54 p.
17. Dėl diskriminavimo darbo ir profesinės veiklos srityje. TDO konvencija Nr. 111, 1958 m. žiūrėta [2010-11-09] Prieiga internetu: <http://www.socmin.lt/index.php?1419288717>

18. Dėl vienodo atlyginimo vyrams ir moterims už lygiavertį darbą. TDO konvencija Nr. 100, 1951 m. žiūrėta [2010-11-09] Prieiga internetu:
<http://www.socmin.lt/index.php?1419288717>
19. Donald F., Linington J. 2008. Work/family border theory and gender role orientation in male managers. *South African Journal of Psychology*, 38 Issue 4, 659-671 p. [žiūrėta 2009-12-18]. Prieiga internetu:
[http://web.ebscohost.com/ehost/resultsadvanced?vid=10&hid=2&sid=b3fc65c2-179b-464b-8c9b-1208caaa98f7%40sessionmgr4&bquery=\(TX+\(Work+family+conflict\)\)&bdata=JmRiPWU2aCZkYj11MGgmZGI9cnN0JmRiPWE5aCZkYj1laGgmZGI9ZXJpYyZkYj1obGgmdHlwZT0xJnNpdGU9ZWWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d](http://web.ebscohost.com/ehost/resultsadvanced?vid=10&hid=2&sid=b3fc65c2-179b-464b-8c9b-1208caaa98f7%40sessionmgr4&bquery=(TX+(Work+family+conflict))&bdata=JmRiPWU2aCZkYj11MGgmZGI9cnN0JmRiPWE5aCZkYj1laGgmZGI9ZXJpYyZkYj1obGgmdHlwZT0xJnNpdGU9ZWWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d)
20. Gaigalienė M. 2002. Šeimos funkcijų tyrimo pedagoginiai aspektai. *Pedagogika*, Nr. 60.
21. Grucė R. 1994. Šeima ir vaikų auklėjimas. Vilnius: Lumen fondo leidykla.
22. Gruodis, K. 1995. Feminizmo ekskursai. Moters samprata nuo Antikos laikų iki Postmodernizmo, Vilnius: Pradai.
23. Harrington T. F., Harrigan Th. A. 2006. Practice and Research in Career Counseling and Development-2005. *Career Development Quarterly*, 55 Issue 2, 98-167, 70 p. [žiūrėta 2009-12-18]. Prieiga internetu:
[http://web.ebscohost.com/ehost/resultsadvanced?vid=10&hid=2&sid=b3fc65c2-179b-464b-8c9b-1208caaa98f7%40sessionmgr4&bquery=\(TX+\(Work+family+conflict\)\)&bdata=JmRiPWU2aCZkYj11MGgmZGI9cnN0JmRiPWE5aCZkYj1laGgmZGI9ZXJpYyZkYj1obGgmdHlwZT0xJnNpdGU9ZWWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d](http://web.ebscohost.com/ehost/resultsadvanced?vid=10&hid=2&sid=b3fc65c2-179b-464b-8c9b-1208caaa98f7%40sessionmgr4&bquery=(TX+(Work+family+conflict))&bdata=JmRiPWU2aCZkYj11MGgmZGI9cnN0JmRiPWE5aCZkYj1laGgmZGI9ZXJpYyZkYj1obGgmdHlwZT0xJnNpdGU9ZWWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d)
24. Įsakymas „Dėl mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategijos“ patvirtinimo, Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministras, Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministras, Vilnius, 2008, [žiūrėta 2010-11-18]. Prieiga internetu
http://www.lssic.lt/alevel/pictures/Dokumentai/Teisine_baze/isakymas_valstybes%20zinio_ms.doc
25. Jonutytė I. 2007. Savanorystė socialinio ugdymo sistemoje. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
26. Jovaiša L. 2007. Enciklopedinis edukologijos žodynas. Vilnius: Gimtasis žodis.
27. Jovaiša L., Shaws S. 2001. Žvilgsnis į bendrųjų gebėjimų ugdymą Rytų ir Centrinėje Europoje (partnerių šalyse). Profesinis rengimas. Tyrimai ir realijos, Nr.1.
28. Jucevičienė P., Poškienė A., Kudirkaitė L. ir kt.2000. Universiteto kultūra ir jos tyrimas. Monografija. Kaunas: Technologija.
29. Jurėnienė V. 2006. Lietuvių moterų judėjimas XIX amžiaus pabaigoje – XX amžiaus pirmoje pusėje. Monografija. VU leidykla.

30. Juškienė V. 2010. Female Image in the Biblical Text: Aspect of Creationism. Bridges. Social Sciences, Nr. 3, 115 – 121 p.
31. Juškienė V. 2010. Moteris biblinėje tradicijoje: kūrimo interpretacijos. Moteris ir tradicijos 2010. Mokslinės – praktinės konferencijos medžiaga, 25 – 33 p.
32. Kanapinskaitė J. 2005. Moterų vaidmenų darbe ir šeimoje bei patiriamo streso derinimas. Ugdymo psichologija, Nr. 15, 57 – 61 p.
33. Kanopienė V. 1999. Moterų ir vyrų galimybės darbo rinkoje. Feminizmas. Visuomenė. Kultūra. Vilnius.
34. Katarajienė D. 2004. Antika: grožis, menas, ugdymas. Vilnius: VPU leidykla.
35. Kimbrienė G. 2000. Socialinė moters atskirtis šiandieniniame Lietuvos kaime. Lietuvos moterys amžių sandūroje. III Lietuvos moterų suvažiavimo medžiaga, 74-90 p.
36. Kučinskienė R. 2000. Šiuolaikinės švietimo raidos ypatumai Europos Sąjungos šalyse. Acta Paedagogica Vilnensia, Nr. 7.
37. Kučinskienė R. 2000. Ugdymas karjerai – švietimo aktualija pasaulyje ir Lietuvoje. Pedagogika, Nr.43.
38. Kučinskienė R. 2001. Rengimo karjerai politika: šiuolaikinės prielaidos. Pedagogika, Nr.51.
39. Kučinskienė R. 2002. Asmeninės karjeros plėtros ir mokymosi visą gyvenimą vadybiniai aspektai. Tiltai. Priedas Nr.11. Edukologija: problemos ir perspektyvos, 75-81 p.
40. Kučinskienė R. 2003. Ugdymo karjerai metodologija. Monografija. Klaipėda: KU leidykla.
41. Kuzmickas B. 2009. Humanistinės psichoanalizės žvilgsniu (psichoanalitinė filosofija Leonardos Jekentaitės kūrybinėje veikloje). Logos, 58, sausis - kovas. [žiūrėta 2010-02-08]. Prieiga internetu:http://www.litlogos.lt/L58/logos58_006_025kuzmickas.pdf
42. Laumenskaitė E., Petkevičiūtė N. 2004. Asmeninė motyvacija kaip profesinės karjeros pagrindas. Profesinis rengimas, Nr. 8, 72-83 p.
43. Le Buterf G. 2009. Universitetinių studijų programos kūrimas: kompetencijų prieigos ir proceso samprata. Tiltai, Nr. 1, 135 – 141 p.
44. Leliūgienė I., Urbonienė A. 2004. Profesinio pasirinkimo motyvacijos raiška renkantis socioedukacinio darbo profesijas: tarpkultūrinis palyginimas. Acta Pedagogica Vilnensia. Nr. 13, 62 – 71 p.
45. Leonavičius J. 2004. Studentų socialinės padėties kaita ir jos priežastys. Monografija. Kaunas: Technologija.
46. Lietuvos aukštojo mokslo (LAM) sistemos plėtra 2007-2012 m.: konkurencingumas ir finansavimo modelis. 2006 Kaunas. [žiūrėta 2010-01-12]. Prieiga internetu http://www.smm.lt/smt/docs/msvg/LAM_SANTRAUKA_pilna_260207.pdf

47. Lietuvos moterys amžių sandūroje. 2000. III Lietuvos moterų suvažiavimo medžiaga. Vilnius: Spindulys.
48. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas. 2003. Vilnius.
49. Lileikienė T., Petkevičiūtė R. 2003. Besimokančių suaugusiųjų požiūris į karjerą. Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos, Nr. 7, 128-143 p.
50. Lisabonos sutartis, 2007 m. gruodžio 13 d. [žiūrėta: 2011-01-17] Prieiga internetu: http://europa.eu/lisbon_treaty/full_text/index_lt.htm
51. Litvinienė J. 2002. Šeima – vaiko ugdymo institucija. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
52. Liukinevičienė L. 2005. Visavertė lyčių partnerystė Lietuvoje: pozityvūs pokyčiai ir problemos. Lyčių studijos ir tyrimai. Nr. 1, 23 – 29 p.
53. Maceina A. 1996. Tautinis auklėjimas. Kaunas.
54. Martinkienė G., Adomkus J. 2009. Socialinės sanglaudos stiprinimo galimybės suaugusiųjų mokymosi aspektu. Tiltai, Nr. 2, 31 – 49 p.
55. Maslauskaitė A. 2004. Šeimos deinstitutionalizacija: raida, priežastys ir iššūkiai šeimos politikai. Šeimos politikos ir teisės iššūkiai Europoje. Vilnius: LGL.
56. Maslauskaitė A., Stankūnienė V. 2007. Šeima abipus sienų. Lietuvos transnacionalinės šeimos genezė, funkcijos, raidos perspektyvos. Vilnius: Mokslo aidai.
57. Mickūnaitė E. 2004. Mokymosi visą gyvenimą plėtra ir politika Lietuvoje. Acta Pedagogica Vilnensia. Nr. 12, 95 – 104 p.
58. Miškinis K. 2003. Šeima žmogaus gyvenime. Kaunas: AB Aušra.
59. Miškinis K. 2006. Šeima pasaulio šalių kultūrose: vadovėlis Lietuvos aukštųjų mokyklų studentams. Kaunas: UAB „Karminas“.
60. Mitrikas A. A. 2000. Šeimos vertybių pokyčiai pastaruoju dešimtmečiu. Filosofija. Sociologija, Nr. 4, 66-73 p.
61. Mitrikas A. A. 2001. Moters vaidmens vertinimas Lietuvoje ir Europos šalyse. Filosofija. Sociologija, Nr. 4, 18-24 p.
62. Mitrikas A. A. 2007. Lietuvos šeima: vertybiniai pokyčiai 1990-2005 m. Dabartinės Lietuvos kultūros raidos tendencijos: vertybiniai virsmai. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 70-88 p.
63. Mokymosi visą gyvenimą memorandumas. 2001. Vilnius: ŠMM.
64. Montvilienė D. 1984. Liudvika Didžiulienė–Žmona. Našlaičių eglutė. Vilnius: Vaga.
65. Moterys ir vyrai Lietuvos visuomenėje – 2009: moterų ir vyrų padėties pokyčių visose srityse išplėstinis tyrimas ir vertinimas. 2009. Tyrimo ataskaitą parengė G.Purvanecienė

- [žiūrėta 2010 11 15] Prieiga internetu: www.lygus.lt/ITC/.../MVV_-ataskaita-0916-Galutine%5B1%5D.doc
66. Novelskaitė A. 2001. Moterų mokslinės karjeros dinamika ir tendencijos Lietuvos akademinėje bendruomenėje. *Filosofija. Sociologija*, Nr. 3, 36 – 44 p.
67. Pavilionienė M. A. 1998. *Lyčių drama*. Vilnius: VU leidykla.
68. Pavilionienė M. A. 2010. Lygios galimybės, kurios pakeitė pasaulį. Konferencijos „Lyčių lygybė: dabartis ir perspektyvos“ pranešimas. *Socialinių mokslų studijos*. Nr. 1(5), 365 – 370 p. [žiūrėta 2010 12 15] Prieiga internetu: https://www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/sms/archyvas/dwn.php?id=241965
69. Petkevičiūtė N. 2003. Asmeninės karjeros projektavimas ir vystymas globalizacijos kontekste. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, Nr. 3, 82-94 p.
70. Pileckaitė – Markovienė M., Bumblytė D. 2004. *Motinystės psichologija*. Vilnius: Presvika.
71. Pociūtė B. 1998. *Profesijos rinkimosi teoriniai aspektai*. Vilnius: Solertija.
72. *Psichologijos žodynas*. 1993. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
73. Pukelis K. 2002. Karjeros projektavimo gebėjimai žinių visuomenėje: nauji iššūkiai profesiniam konsultavimui ir karjeros planavimui. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, Nr. 6.
74. Pukelis K., Pundzienė A. 2002. Profesinis konsultavimas karjeros projektavimui: paradigmu kaita. *Profesinis rengimas. Tyrimai ir realijos*, Nr. 5.
75. Purvaneckas A., Purvaneckienė G. 2001. *Moteris Lietuvos visuomenėje*. Vilnius: Danielius.
76. Purvaneckienė G. 2008. Mokslininkų karjera tiksluosiuose moksluose ir šeima: pasirinkimas ar dėmė? *Acta Pedagogica Vilnensia*, Nr. 21, 192 – 207 p.
77. Purvaneckienė G., Vasiliauskiene K. 1998. Aukštųjų mokyklų absolventų galimybės darbo rinkoje. *Socialinės grupės: raiška ir ypatumai*. Vilnius: Lietuvos sociologijos ir filosofijos institutas, Lietuvos sociologų draugija, 226 – 237 p.
78. Qinghai H., El-Khoury B. M., Johansson G., Lindroth S., Sverke, M. 2007. Women's career patterns: A study of Swedish women born in the 1950s. *Journal of Occupational & Organizational Psychology*, 80 Issue 3, 387-412 p. [žiūrėta 2009-12-18]. Prieiga internetu [http://web.ebscohost.com/ehost/resultsadvanced?vid=10&hid=2&sid=b3fc65c2-179b-464b-8c9b-1208caaa98f7%40sessionmgr4&bquery=\(TX+\(Work+family+conflict\)\)&bdata=JmRiPWU2aCZkYj1lMGgmZGI9cnN0JmRiPWE5aCZkYj1laGgmZGI9ZXJpYyZkYj1obGgmdHlwZT0xJnNpdGU9ZWwhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d](http://web.ebscohost.com/ehost/resultsadvanced?vid=10&hid=2&sid=b3fc65c2-179b-464b-8c9b-1208caaa98f7%40sessionmgr4&bquery=(TX+(Work+family+conflict))&bdata=JmRiPWU2aCZkYj1lMGgmZGI9cnN0JmRiPWE5aCZkYj1laGgmZGI9ZXJpYyZkYj1obGgmdHlwZT0xJnNpdGU9ZWwhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d)
79. Račiūnaitė R. 2002. *Moteris tradicinėje lietuvių kultūroje: gyvenimo ciklo papročiai (XIX a. pabaiga – XX a. vidurys)*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.

80. Reingardienė J. 2004. Europos lyčių lygybės strategija: Kintančios lyčių politikos privalumai ir grėsmės. Sociologija: Mintis ir veiksmai, Nr. 3, 13-28 p.
81. Reingardienė J. 2004. Lyčių lygybės strategija ir užimtumo politika Europos Sąjungoje: Mokomoji knyga. Kaunas: VDU.
82. Reingardienė J. 2004. Moterų karjeros ir šeimos dilemos. Sociologija: Mintis ir veiksmai, Nr. 1, 59-72 p.
83. Rosinaitė V. 2009. Studentų karjeros kompetencijų ugdymas: empirinis efektyvumo sąlygų įvertinimas. Acta Pedagogica Vilnensia. Nr. 22, 76 – 87 p.
84. Rupšienė L. 2001. Šeimotyro įvadas. Studijų knyga. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
85. Sakalas A., Šalčius A. 1997. Karjeros valdymas. Kaunas: Technologija.
86. Sėkmingos karjeros darbo rinkoje veiksniai. 2007. Vilnius: Darbo ir socialinių tyrimų institutas.
87. Skujienė G., Steponienė A. 2007. Šeimos etika: knyga mokytojui, studentui, mokiniui ir visiems besidomintiems. Vilnius: Rosma.
88. Slecza K. 2005. Feminizmas, Vilnius: Mintis.
89. Stanišauskienė V. 1997. Pasirengimas nuolatiniam mokymuisi – prielaida sėkmingai karjerai. Nuolatinis mokymasis besikeičiančioje visuomenėje: prielaidos ir prieštaravimai. Kaunas: VDU I- kla, 99 – 103 p.
90. Stanišauskienė V. 2004. Rengimosi karjerai proceso socioedukaciniai pagrindai. Kaunas: Technologija.
91. Stanišauskienė V., Večkienė N. 2000. Rengimasis karjerai socialinių transformacijų laikotarpiu: Lietuvos gimnazijose egzistuojančių prielaidų analizė. Socialiniai mokslai, Nr. 1(22), 85 – 97 p.
92. Stankevičienė N. 1997. Švietimo įtaka moterų veiklos galimybių plėtrai Lietuvos visuomenėje: daktaro disertacijos santrauka. Kaunas.
93. Stankūnienė V., Baublytė M., Kanopkienė V. ir kt. 1999. Gimstamumas ir šeima: biografinis požiūris. Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas.
94. Stankūnienė V., Eidukienė V., Gruževskis B. 2001. Paramos šeimai politika: kolektyvinė monografija. Vilnius: LFSI
95. Stankūnienė V., Jasilionienė A., Jančaitytė R. 2005. Šeima, vaikai, šeimos politika: modernėjimo prieštaros. Vilnius: STI, Mokslo aidai.
96. Stankūnienė V., Jonkarytė A., Mikulionienė S. ir kt. 2003. Šeimos revoliucija? Iššūkiai šeimos politikai. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas.

97. Stankūnienė V., Jonkarytė A., Mitrikas A.A. 2003. Šeimos transformacija Lietuvoje: požymiai ir veiksniai. Filosofija. Sociologija, Nr. 2, 51-58 p.
98. Šeimos teisė. Vaikų ir moterų teisių apsauga. 2005. Oficialių dokumentų tekstai su pakeitimais ir papildymais iki 2005 m. rugsėjo 19 d. Vilnius: Mūsų Saulužė.
99. Šidlauskienė V. 2005 „Stiklo lubų“ fenomenas moterų profesinės karjeros raidoje. Lyčių studijos ir tyrimai. Nr. 1, 17 – 22 p.
100. Šimanskienė L. 2009. Verslo organizacijų ir universitetų bendradarbiavimas Lietuvoje: mitas ar galimybė? Tiltai, Nr. 1, 25 – 38 p.
101. Tamošiūnas T., Šutinienė I., Pilipavičienė D. ir kt. 2005. Kaimuose ir miesteliuose gyvenančių suaugusiųjų mokymosi poreikiai (sociologinio tyrimo ataskaita). [žiūrėta 2010-12-14]. Prieiga internetu http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/050221_kaim_ataskaita.doc
102. Tarptautinių žodžių žodynas. 2001. Vilnius: Alma Litera.
103. Telksnytė M., Račkaitis V. 2004. Kaip lašas mariose...: biografinė apybraiža apie pirmąją lietuvių beletristę moterį, švietėją, knygnešių globėją Liudviką Didžiulienę – Žmoną. Vilnius: Petro ofsetas.
104. Teresevičienė M., Gedvilienė G., Zuzevičiūtė, V. 2006. Andragogika. Kaunas: VDU.
105. Tijūnėlienė O. 1998. Veikliai tarnavusi šviesos pasauliui. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
106. Tijūnėlienė O. 2000. Moters pašaukimo pareigų vykdymo sąlyga – visavertis išsilavinimas. Arkivyskupo Mečislovo Reinio pozicija. Soter, Nr. 5(33), 103 – 114 p.
107. Tijūnėlienė O. 2000. Sovietmečio suvažiavimų tikslas ir jame keltų idėjų įgyvendinimas. Lietuvos moterys amžių sandūroje. III Lietuvos moterų suvažiavimo medžiaga, 55-58 p.
108. Tijūnėlienė O. 2003. Katalikiškoji Lietuvos edukologija: integralumo linkmė :(1918-1940). Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
109. Tijūnėlienė O. 2004. Vakarų Europos moterų indėlis į pedagogiką (XVII – XIX a.). Pedagogika, Nr. 73, 33-38 p. [žiūrėta 2009-02-08]. Prieiga internetu www.cceol.com.
110. Uzdila J. V. 2001. Lietuvių šeimotyra. Kritinė familistinė XX a. panorama. Vilnius: Lietuvos mokslas, VPU.
111. Vailionytė D. 2000. Pirmieji Lietuvos moterų suvažiavimai visuomenės gyvenime. Lietuvos moterys amžių sandūroje. III Lietuvos moterų suvažiavimo medžiaga, 45-54 p.
112. Valackienė A. 2000. Metodologinis moters profesinės karjeros sampratos tyrimas. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, Nr. 16, 163–179 p.

113. Valackienė A. 2001. Skirtingų kartų moterų profesinė karjera: padėties ir požiūrio vertinimas Lietuvoje: daktaro disertacijos santrauka. Kaunas: Technologija.
114. Vanagas V. 1979 Žemaitė / Lietuvių literatūros istorija 1. Vilnius.
115. Vasiliauskienė A. 2002. Lietuvių Katalikų Mokslo Akademija: nusipelnusios moterų mokslininkės. Soter, Nr. 8(36), 237 – 254 p.
116. Vydūnas. 1933. Rožės ir lelijos. Rūtos atminimui. Tilžė, 7 p.
117. Wolfinger N. H., Mason M. A., Goulden M. 2009. Stay in the Game: Gender, Family Formation and Alternative Trajectories in the Academic Life Course. Social Forces, 87 Issue 3, 1591-1621 p. [žiūrėta 2009-12-18]. Prieiga internetu [http://web.ebscohost.com/ehost/resultsadvanced?vid=10&hid=2&sid=b3fc65c2-179b-464b-8c9b-1208caaa98f7%40sessionmgr4&bquery=\(TX+\(Work+family+conflict\)\)&bdata=JmRiPWU2aCZkYj1lMGgmZGI9cnN0JmRiPWE5aCZkYj1laGgmZGI9ZXJpYyZkYj1obGgmdHlwZT0xJnNpdGU9ZWwhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d](http://web.ebscohost.com/ehost/resultsadvanced?vid=10&hid=2&sid=b3fc65c2-179b-464b-8c9b-1208caaa98f7%40sessionmgr4&bquery=(TX+(Work+family+conflict))&bdata=JmRiPWU2aCZkYj1lMGgmZGI9cnN0JmRiPWE5aCZkYj1laGgmZGI9ZXJpYyZkYj1obGgmdHlwZT0xJnNpdGU9ZWwhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d)
118. Zdanevičius A. 2004. Moters karjeros trajektorijos. Karjeros samprata ir sėkmingos karjeros strategijos. Sociologija. Mintis ir veiksmai, Nr. 1, 73–87 p.
119. Zulumskytė A. 2010. Kaime gyvenančių moterų ugdymas ir saviugda asmeninės karjeros kontekste: galimybių ir realiųjų santykis. Moteris ir tradicijos 2010. Mokslinės – praktinės konferencijos medžiaga, 101 – 113 p.
120. Zuzevičiūtė V. 2004. Studentų požiūris į mokymą (-si) aukštosiose mokyklose. Acta Pedagogica Vilnensia. Nr. 13, 81 – 86 p.
121. Zuzevičiūtė V. 2006. Suaugusiųjų mokymosi poreikiai ir jų tyrimai. Kaunas: VDU leidykla.
122. Zuzevičiūtė V., Teresevičienė M. 2007 Universitetinės studijos mokymosi visą gyvenimą perspektyvoje. Kaunas: VDU.
123. Žilionis J. 2003. Ugdymo sistemos: ikiinstitucinis ugdymas, antika, viduramžiai, renesansas. Vilnius.
124. Žukauskienė R., Šakalytė J. 2003. Moterų profesinė karjera. Vilnius.

SANTRAUKA

Skirpstaitienė R. *Moterų akademinų studijų ir darbinės veiklos dermė, kaip sėkmingos asmeninės karjeros plėtros sąlyga*. Karjeros projektavimo magistrantūros studijų programos baigiamasis darbas. Darbo vadovė - doc. dr. A. Zulumskytė, Klaipėdos universitetas: Klaipėda, 2011. – 89 p.

Šiuolaikinėje visuomenėje vis daugiau kalbama ne tik apie profesinę, tačiau ir apie asmeninę karjerą: galimybę realizuotis darbe ir šeimoje, gilinti žinias ir tobulinti įgūdžius, nuolat mokytis ir siekti aukštesnių rezultatų visose gyvenimo srityse. Taigi labai *aktualu* išsamiau tirti moterų gebėjimą derinti darbinę veiklą ir universitetines studijas, nes būtent universitetinės studijos yra orientuotos į bendrą visuminį asmens pasirengimą veikti visuomenėje, visapusiškai atliepti laikmečio iššūkius.

Darbo objektas – moters akademinų studijų ir darbinės veiklos dermė.

Darbo tikslas – išanalizuoti moterų gebėjimą sėkmingai derinti universitetines studijas ir darbinę veiklą, kaip sėkmingos jų asmeninės karjeros plėtros sąlygą.

Darbe keliami šie *uždaviniai*:

- Išanalizuoti moters asmeninės karjeros sampratą bei jos plėtrą sąlygojančius veiksnius šiuolaikinėje visuomenėje.
- Išnagrinėti moters, kuriančios asmeninę karjerą, universitetinių studijų ir darbinės veiklos dermės galimybių sąlygas.
- Ištirti akademinės studijas bei darbinę veiklą derinančių moterų požiūrį į šių veiklų dermės galimybes asmeninės karjeros plėtros atžvilgiu.

Darbą sudaro: įvadas, trys skyriai, išvados, literatūros sąrašas, santrauka lietuvių ir anglų kalbomis, priedai.

Pirmame skyriuje „Šiuolaikinės moters asmeninės karjeros erdvė“ apžvelgiama moters karjeros istorinės ištakos pasaulyje ir Lietuvoje. Teigiama, kad požiūrį į moterį bei moters misiją tiek senovėje, tiek dabartinais laikais lemia skirtinga kiekvienos tautos kultūra, tradicijos, religija. Gilinamasi į lyčių vaidmenų sampratą šiuolaikinėje visuomenėje. Apžvelgiami sociokultūriniai ir ekonominiai veiksniai, įtakojantys moters vaidmenų kaitą visuomenėje, moters asmeninės karjeros samprata visuomenės pokyčių kontekste.

Antrame skyriuje „Universitetinių studijų ir darbinės veiklos dermė – sėkmingos moters asmeninės karjeros pagrindas“ apžvelgiamos šiuolaikinės moters saviraiškos galimybės, dirbančių moterų nuolatinio mokymosi idėjos, taip pat apžvelgiami moterų profesinio pasirengimo ir

tobulinimosi poreikiai planuojant asmeninę karjerą, moterų darbo ir aukštojo mokslo studijų derinimo galimybės ir valstybės politika šiuo klausimu Lietuvoje.

Trečiame skyriuje „Moterų gebėjimo derinti universitetines studijas ir darbinę veiklą patirtis gyvenimo realybėje: pasiekimai, problemos, perspektyvos“ apžvelgiami empirinio tyrimo rezultatai, kurie parodė, kad moterys sutinka, jog šiuolaikinei moteriai būtina nuolat mokytis ir tobulėti taip plėtojant savo asmeninę karjerą. Dauguma moterų siekia aukštojo universitetinio išsilavinimo tam, kad jų gyvenimas būtų įdomus, pilnavertis ir prasmingas ir, kad jaustųsi saugesnės dėl savo darbo vietos ir socialinio užtikrintumo ateityje.

SUMMARY

Skirpstaitienė R. *Coherence between the women's academic studies and the working activities as the condition for the personal carrier development success*. The final master's work of Career design study programme. Research adviser – Aušrinė Zulumskytė, Doctor of Social Sciences, Associate Professor, Klaipėda university: Klaipėda, 2011. – 89 p.

There are wide discussions going on in the modern society regarding not only the professional carrier but the personal carrier as well: the possibility of self-realisation in the work and in the family, knowledge deepening and skills improvement, continual learning and pursuit of higher results in all spheres of life. Therefore detailed analysis of women's ability to co-ordinate their working activities with the university studies is of great relevance because the university studies are targeted towards the general diverse preparation of the person for acting in the society and to integrally respond to the contemporary challenges raised.

The subject of the paper: the coherence between the woman's academic studies and the working activities.

The aim of the paper: analysis of women's abilities to successfully coordinate their university studies and the working activities as the condition for successful development of their personal carrier.

The following *objectives* are raised in the paper:

- Analysis of the woman's personal carrier conception and the factors stipulating its development in modern society.
- Analysis of the potential conditions for co-ordination of the university studies and working activities of the woman creating her personal carrier.
- Research of the opinion of the women coordinating their academic studies with the working activities as it regards the coherence possibilities of the named activities in respect of the personal carrier development.

The work consists of the Preface, three Sections, the Conclusions, the Bibliography, the Summaries in Lithuanian language and English Language, and the Annexes.

The first section „Space of the personal carrier of the modern woman“ contains a review of the woman's carrier historical origin in Lithuania and globally. It is stated that the attitude towards the woman and her mission is conditioned by different culture, traditions and religion of each nation both in ancient times and in nowadays. In-depth analysis is made on the concept of the genders roles in the modern society. Survey of the socio-cultural and the economic factors stipulating the

change of woman's role in the society as well as the concept of the woman's personal carrier in the context of the society changes are done here.

The second section „Coherence of the university studies and the working activities as the basis for the woman's personal carrier success“ contains a survey on the self-expression potentials for the modern woman, ideas of the continual learning of the working women, as well as needs for the professional readiness and improvement when planning the personal carrier, the co-ordination possibilities between the higher studies and the work of women and the national policy on this issue in Lithuania.

The third section „Practical experiences of women's ability to co-ordinate the university studies and the work activities: achievements, problems, perspectives“ contains the results of the empirical research that reveals that the women agree on the necessity for the continual learning and improvement for the modern woman pursuing the development of her personal carrier. Most of the women are pursuing the university education with the aim of making their life interesting and full-fledged, and in order to feel safe in respect of their working place and social security in the future.